

Lazdynų Pelėda

Ir pražuvo, kaip sapnas

Daugel linksmų pavasarių pergyveno senis Juozas. Ir kaip jis prisimena, kiekvienas pavasaris jį gaivinte gaivino, kilnote kilnojo. Kitoks našumas, kitoks valkumas atsirasdavo sustirusiuose per žiemą senelio sąnariuose. Linksma ant širdies, lengva ir taip gera, neapsakomai gera būdavo. Kiekvienas pavasaris būdavo jam, tartum, nepaprasta naujiena.

Iš žiemos miego pabundanti gamta — tai buvo jo visad atdara knyga, iš kurios nuo pat kūdikystės mokėsi senis gamtos paslapčių; darydamas savo pastabų, didino savo žinių skaičių.

Nemokėjo senis nei rašyti nei skaityti; o gaila, nes jo pastebėjimai gal būtų atnešę nemaža naudos kokiam mokslininkui. Taikosi žmonėse, kad šimtai ir tūkstančiai metų praeina, kol mokslininkai patiria ir ima naudotis tuo, ką jau senai iš padavimų vien sužinome, kad jau būta vartojama senelių sodiečių, ir mokslininko uždaviniu bepalieka sutvarkyti tas žinias ir paaiškinti.

Kiekviena žemės saujelė, su sprogstančiomis joje sėklomis, kiekvienas šapelis pritraukdavo seniuko akis: ištisomis valandomis, pritūpęs prie skruzdyno, tyrinėjo jis mažų darbščiųjų vabalėlių įpročius ir papročius ir, atsidusdamas, kartodavo: „Dievo galybė nenumatoma, nenuprantama!“

Bet kaip sunku buvo seniui, kol jis susilaukdavo tų šviesiųjų pavasario dienų! Liūdo, ilgėjosi, kaip mažas vaikas, nors šioks toks darbas niekada jam iš rankų nekrito.

Rūsčiomis žiemos dienomis ir ilgais vakarais, tupėdamas pas krosnį, pynė jis bučius, venterius ir tinklus mezgė; dienoms pratysus, medžio darbų griebėsi: kibirams šulus tašė, geldas skobė.

Iš visų darbų labiausiai jam prie širdies ėjo klumpių dirbimas. Klumpę padaryti tai niekis, bet jų padailinimas, gražinimas buvo tikras Juozo džiaugsmas.

Kelias dešimtis porų klumpių išskobęs, sėms sustatydavo jas asloje ir iš eilės imdavo dailinti tikrai pasigėrėdamas.

Atsidaro jis, būdavo, trobos kampe prie durų įtaisytą lentynėlę ir išsiima sau reikalingų tam tikslui dalykų: šukių krūvelę, žąsų plunksnų pluokštelį ir dailiai sušuktu popierėlių su dažais.

Atsiraitęs rankoves, imdavo maišyti jis tad šukėse dažus, kiekvienai skyrium įdėdamas plunksną, o visas išmaišęs, užsikurdavo pypkę ir sėsdavos prie darbo. Užsimovęs sau klumpę ant kairiosios rankos, atsargiai, atsargiai dažo, būdavo, išraižytas šakeles.

Visa ko tenai buvo priraižyta. Smaikščios eglėlės, skarotos rūtų šakos, dobilėliai, raguoti oželiai ir margi paukštukai, — tokie keisti, kokių dar ir gamta neprasimanė.

Išbaigęs visą gražumėli, padėdavo ant žemės, meiliai šypsodamos, ir prisimerkęs imdavo žiūrėti, traukdamas pypkę.

— Užmesk akį, mama! — prabildavo į žmoną: — ar ne genys?

— Besibiauriji, tėvai; kas tau už tai mokės? Įmaus į purvyną, tai ir po gražumo! Būtimei verčiau kuriam indui šulus sutašęs: ir sau ir žmonėms bent naudos būtų, o čia...

Temo tada šviesusis nusišypošėjimas ant senelio veido, pranykdavo, kaip nebuvęs, ir senis, galva kinkuodamas, tarydavo:

— Ar išmano kiaulė pipirus! ne jai ir renkami. Tiek teišmanai, kiek iš dubens į dantis, arba kad tau kas tuoj atkišęs skatikus pabarškintų. Eik tu, eik! Nabagė, naktį gimusi esi!... Ne su vienais skatikais gyvensi, nei jų su savim nusineši!...

Žmona, pečius traukdavo, atsikirsdavo tyliai:

— Nei tu su savo margoms klumpėms dangaus slenksčių nebaldysi!

Smarkiau nesusikirsdavo juodu niekada, bet iš mažmožių susidaro gyvenimas...

Senis Juozas, nors iš žmonos niekada negavo pritarimo savo „nenaudingiems“ darbams, bet vis delto laikas nuo laiko mėgino atrasti nors paguosmę arba pagyrimą savo širdingajai pamėgai. Liūdna ir truputį pikta jam buvo, kad artimiausioji jo draugė nesupranta, neatjaučia jo darbo vertės, o tuo tarpu, kai i žmones išnešęs, vos imdavo statinėti savo marguosius klumpelius, būriai žmonių, suaugusiųjų ir vaikų, džiaugėsi neatsidžiaugdami, ir žiūrėk, nė valandos netrukus, išgrobstydamo juos, nesilygdami su seniu.

— Ot nagai, tai nagai! Tai protas, ir išgalvoti tokius paukščius! — A kad juos bala! Tartum gyvi!

— Anokie ne stebuklai, — pamodamas ranka, sakydavo senis paniekinamai: — ot sau, žiemos laiku ką gi dirbsiu senatvėje? tai ir tėplioju žmonių akims džiuginti, — vis šmėkša.

Sakė taip senis, bet savyje džiaugėsi, jog esama betgi žmonių, kuriems verta yra pasidarbuoti.

Laikas netrukdamo praeiti, ir vyturėliai, linksmai čiurvėdami, atnešdavo senelio taip laukiamą pirmąją pavasario dieną. Tą dieną Juozas anksčiau atsikeldavo, kaip visada; poteries pakalbėjęs, suimdavo savo skabtus ir visokius įrankius ir užnešdavo ant aukšto. Paskui, apsivalęs su įrankiais, susėsdavo su žmona pusryčiauti. Pavalgęs, sakydavo:

— Na, motin: vėl pragyvenova metelius, o kitų ar besulauksiva? Ar kitimet šiokią dieną dar abudu susėsiva prie šito stalelio?

Žmonos akyse išvydęs ašaras, ėmė jos galvą į rankas ir, veidą glostydamas, tildė.

— Na, ko? nesiašarok, durnele! Dievas duos, tai ir sulauksime!

Apglaudęs ir pabučiavęs, paleisdavo. Ji rinko indus nuo stalo, jis, peiliuką išsitraukęs, kirpo ženklą į sienoją.

Pirmiausias nuo stalo sienojas gerokai buvo iškarpytas — tai jo paties pragyventieji metai. Antrajame sienojuje matėsi beveik perpus užkarpų, — tai žmonos amžius. Trečiajame vos keliolika karpų tesimatė, — tai vienatinio sūnaus Jonuko meteliai... Nubraukė ji 63-čiųjų metų audra, nubraukė, kaip piovėjo dalgis dar nepražydusi pavasario augmenėlį...

Ta keliolika užkarpų ir per visą sienojų plotį išpiautasis kryželis dažnai išspausdavo ašarą iš tėvo akių, nors daugel metų jau praslinko nuo tos liūdnosios dienos.

Užkirpo karpus dviejuose sienojuose, į trečiąją pažvelgė, „amžiną atilsį“ sušnibždėjo drebančiomis lūpomis, nusibraukė ištryškusią ašarą nuo akių. atsiduso ir, nusikabinęs nuo gembės kailinius, ėmė vilktis.

Užsivilkęs, susijuosė diržu, užsimovė savo aukštą ausėtąją kepurę, pasiėmė lazda ir, persižegnojęs, išėjo, sakydamas:

— Pasilik sveika, motin! Eisiu pažiūrėti, kas „sviete“ girdėti.

Nemanykit, kad Juozas miesčiukan ėjo arba prie kaimynų; anaipol. Jo „svietas“ tai buvo šalip trobelės sodnelis, giria, pas kurią stovėjo butas, giria, kurios gelmėje po velėna gulėjo Jonukas su daugel jaunikaičių viename kape.

Juozo „svietas“ — tai pievos, žaliuojančios aplinkui, tai paukščių čiulbavimas, tai sraunojo upelio čiurlenimas, — visa tai buvo jo „svietas“. Jis tai visa taip karštai mylėjo, nors niekada apie tai nesakė.

Čionai su kiekvienu medžiu, su kiekvienu kumpeliu stipriai surišti buvo visoki atsiminimai iš kūdikystės, iš jaunųjų dienų. Visa ko buvo: ir linksmų ir liūdnų valandų. Juozas visa ko matė: ir šilta ir šalta, ir juoda ir balta...

Išėjęs iš trobos, pasuko senis i girią. Oi, ta giria, giria!... Visa kaip kitąsyk, kada Juozas, mažiukas būdamas, dvaro karves ganė: šniokščia, ūžia savo amžiną rimtąją gaidą...

Čia jis sau, būdamas, birbynes drožinėjo, tošeles darė, ilgas, dviem mastais, trimytus; trūbijo, švilpiniavo, birbino. Giria tarė jam, garsas dešimteriopai atsikartodavo; vos vienas nutildavo, Juozas kitą užtraukdavo, — dažniausiai vakarais nuo saulolūdžio, iki vakarinei patekiant. Taip gražu buvo toje girioje!...

Vakarinė žvaigždė primindavo Juozui laiką. — Bus dyžos — mąstė tada ir, įsidėjęs tošėlę ir birbynę į kišenę, sudumdavo savo ilgąjį trimitą.

Vos trimito balsas girioj suskambėdavo, prigudusios prie to balso karvės, po viena kitos nėrėsi laukan iš tankmės ir rintai, mūkiodamos, keliavo genečiu namo.

Paskui jas bėgo Juozas. Bėgdamas, tai kūlę apvertė, tai ant kiliopų pažingėjo, tai šiaip stripinėjo, — tiek jame gyvybės buvo, kad nesižinojo pats, kur dėtis.

— Visa kaip tada, — mąsto senis. — Šit tie keliai dar tebėra... Visa kaip tada, tik jis vienas nebetoks!...

Toliau laukas; už lauko upės krantas; tenai kiek tai sykių į tą lauką tėvui valgyti nešiodavo!... Tėvas į dvarą baudžiaivos ėjo. Gyveno varge, kaip visi baudžiauninkai: stūmė gyvenimą diena iš dienos ir nesvajėjo, kad kitaip galėtų būti.

Stūmė gyvenimą, kol vieko pritrūko. Tada Juozas perėmė rankas seniui: susimainė vietomis. Juozas lažan ėmė eiti, senis karves ganė. Ganė, kol vieną pavasarį, atsirėmęs eglės, užmigo amžinuoju miegu. Rado jį šypsantį. Matyti, gražius reginius suteikė jam Dievas paskutiniąją valandą, nes be gailėsio su šiuo pasauliu persiskyrė... žinoma, kaip baudžiauninkas...

Juozas jau tada buvo vyras, dailiai nuaugęs: laibas, kaip liepa, stiprus, kaip ažuolas.

Tėvui mirus, ir motinikė ėmė kažin ko silpnėti. Kasdieną didžiau linko prie žemės, ir sunku jai buvo bešeimininkauti.

Vieną syki, Juozui iš dvaro vakarą sugrįžus, tarė:

— Juozeli! jaučiu, kad neilgai trukus palūšiu. Ką tu veiksi, vienas likęs: nei putros nebus kas suplika, nei kas žodelio pasaką nuo darbo parėjus. Pasižvalgyk po merginas, ir kuri pritiks prie širdies, parsivesk šeimininkauti.

Nesižvalgė Juozas ilgai, nes jam daugiau, kaip metai į akis buvo įkritusi vieno baudžiauninko duktė: pamatė ją, kaip savo tėvui valgyti atnešdavo.

Juozas žiūri dabar į lauką ir svajoja; jis čia ją, tartum, mato su lauknešėliu bėgančią: naši, skaisti, linksma; tartum, girdi jos balsą:

„Palieknės dvarelis tikras pragarėlis:
Čionai mūsų vargai, nepabaigti darbai" ...

Mato Juozas, kaip, jį išvydusi, paraudo, dainuoti nustojo ir šypso...

Nutrūko svajojimas.

Šit kryžius palaukė... Po tuo kryžiumi, po veja, jo Jonelis guli... Užmindė kazokai nužudytųjų kapą; užaugo veja, betgi tėvo širdis neužmiršo: ligu laisvės spindulėlis bliktelėjo, jis savo rankomis čionai kryžių pastatė...

Ir šit pasidėjo senis savo aukštą ausėtąją kepurę, atsiklaupė, bučiuoja kapą, su sūnumi kalbasi, o ašaros byra, byra...

Atrėmė galvą į kryžiaus kamieną.

— Oi-oi-oi! — šnabžda tylomis, — buvo, visa buvo, ir pražuvo, kaip sapnas... Kas mus senius į kapus bepalydės? Kas apverks, apraudos? Niekas.

Pražuvo visa tą valandą, kada jiedviem su žmona rodėsi, kad dangaus vartai jiems atsidarę ir Dievulis visą glėbį laimužės jiems išmetęs: — ponas iš baudžiaivos amžinai paleido Juozą ir tą žemės sklypelį, kurį jo senelis ir tėvas valdė, dovanojo.

Juozui nepigiai atiteko tos dovanos: kuo tik galvos nepadėjo, gelbėdamas ponaičius skęstant. Nunešus juos buvo giltinė prie bedugnės, „velniaduobe" vadinamos, na, ir murktelėjo, kaip akmenukai!

Juozas, dar tebesirgdamas nuo to atsitikimo, išgirdo apie savo laimę. Džiaugsmas pagydė jį veikiai ir Juozas galėjo stoti prie darbo.

Nebe prie baudžiaivos darbo: jis kitą darbą buvo sumanęs.

Svajėjo senis, kaip jis tada buvo laimingas: kaip jam besidarbuojant, senasis laužas

kitaip ėmė atrodyti. Dabar tikras dvariukas: sodnelis žydi, klesta; bitės po šakas ūžia; gluosnyje gandra savo lizde taraliuoja... Visa ko yra, tiktai tavęs, Joneli, nebėra, nebėra!...

Tartum, mato senis savo Jonelį, kaip dailiai sukaltus iš lentelių įkilus kalinėja jis slyvų ir vyšnių viršūnėse; o kiek tai buvo džiaugsmo, kada prie įkilo durelių plasnajo sparneliais šnekučiai, švilpiniavo, čirškėjo!...

Penkiolikos metų buvo, o kaip dailiai šieną piovė, oi-oi-oi!... Dabar rūdyja dalgelis ant gembės, o jis čia po ta velėna!...

Staiga išgirdo senis žingsnius. Kadangi nemėgo su savo širdgėla prieš žmones rodytis, greitai nuo kryžiaus atsitraukė, kepurę užsidėjo ir ramus, rimtas takeliu ėmė eiti.

— Tegul bus pagarbintas! — pasveikino Juozą žmogus. — O kur gi jūs keliaujate? Juozas klausimu į klausimą atsakė:

— O jūs kur?

Užėjusis Juozą žmogus buvo netolimas kaimynas, kitąsyk baudžiauninkas to paties, kur ir Juozas, dvaro. Nuo 63-čių metų valdė jis žemės ploteli taip, kaip ir kiti buvusieji baudžiauninkai. Juozui žemės iš pono gavus, visi baudžiauninkai ėmė jam prikaišioti. Atsitiko ne kartą išgirsti Juozui labai nesmagių iš jų žodelių. Ilgainiui nutolo nuo visų: jis jų neieškojo, jie apie Juozą užmiršo.

Nemažai nustebo Juozas tuo kaimyno Tamošiaus pasveikinimu.

— Kur gi jūs? — pakartojo, nežinodamas ko sakyti.

— Prie jūsų ėjau, — tarė, ir nutraukė.

Juozas bailiai po girią apsidairė ir, šypsodamas, tarė:

— Na gi? kas nutiko? Rodos, patrakusio šunies niekame nesimato.

Kaimynas nuraudonavo. Suprato dyglį.

— Klausykis, kaimyne! praeitoji užmirštoji. — Gana. Žodelis išlėkė, tamsta į širdį priėmė. Dabar didesni reikalai užėjo... Galime visi šunų lodyti išeiti! Varnai ar vanagai mažo paukštelio lizdą palietus, visas būrys kitų paukščių pagalbon skubinasi; šnekučiai, žvirbliai, net ta mažutė kielelė, ir ta neatsilieka: visi išvien puola, užmiršę savo peštynes del kokio nutvertojo vabalėlio, minkšto pūkelio ar trupinio; visa užmiršta ir puola išsižioję: vienas kapt, kitas kapt; tuo tarpu varnai tiek besiranda: sklenda, kaip pašėlus. šit, ką vienybė padaro!

— Žinoma, — pritarė Juozas.

— Taigi, dabar ant mūsų toki laikai atėjo, ir mes turime, kaip tie mažieji paukšteliai, susiimti į vienybę, kai mumis varna išsmagys. Supranti?

— Nieko nesuprantu, — atsakė rimtai Juozas.

— Tai negirdėjai, tur būt, nieko?

— Niekur neinu, ką gi aš girdėsiu.

— Rasit, nežinai, kad žiemos laiku mūsų ponas pasimirė?

— Kur gi nežinosi; girdėjau.

— Tatai mūsų vargų pradžia. Kaip sako žmonės: nauji miškai, nauji kirtėjai. Mūsų dvare, kaip girdžiu, daug naujienu įvyksią! Parvažiavo ponaitis, ar ponas — nežinau: vieni sako vedęs, kiti — ne. Bet tai nei šildo mūsų, nei šaldo. Taigi, parvažiavo ir čionai ketina pradėti gyventi pagal svetimųjų šalių mokslą...

— Kas gi jį mokė? — pertraukė Juozas.

— Kas mokys: ar toki valios paukščiai imasi mokslo! Kas jiems galvoj! Bet kam jam pačiam mokėti: parsivežė vokietį, tatai jis čia darys tvarką, kaip jam jo draugai velniai patars!

— O! bėdina, bėdina mūsų žemelė! — atsiduso Juozas.

— Tatai ginkim ją, neduokim velniui į nagus! — tarė karštai Tamošius. — Žiūrėk, jau yra tos tvarkos pradžia: žinai, dvaro kieme topelyje buvo gandraлизdis. Tiek metų niekam jis neekliudė, o tam ilgariečiui pakliudė; ėmė ir iššaudė!

— Gandrus iššaudė? — pasipiktinęs pakartojo Juozas.

— Na, taigi, matai, ko galime laukti? Dabar vokietis kala, kad kitaip negalima esą ūkio vesti, kad pirma reikia žemę „apvalyti“... suprask! ap-va-ly-ti! — Sako: tai vagis esą

vaisinti ant savo žemės! Mūsų trobos tai tas pats, girdi, esančios žemei, kaip šašai arba vabalai žmogaus kūnui! Girdi?

— Mes šašai, brudai? — susimąstęs, pakartojo Juozas. — To betrūko sulaukti!... O jis kas?

— Matai, nėra ko snausti.

— Ką gi darysim dabar? — paklausė Juozas.

— Reikia ruoštis, kad, paklausti, turėtume paruoštą atsakymą; pakinkys — mes važiuosim!

— To ir betrūko, kad imtumėvos savo tarpe žodžiuotis, — tarė Juozas, sunkiai atsidusdamas, ir susimąstė, klajodamas akimis po linkinę ir sodiečių butus. Pagaliau jo akys susilaikė ant dvaro, baltuojančio ant kalno antrojo upės pusėj, ir senelio akys pasruvo ašaromis.

— Dievuli, Dievuli! Tokios platybės pievų, miškų ir dirvonų, ir dar jiems negana! dar neišsitenka! mūsų kampelių prireikė... Kas galėjo tai tikėtis?!...

— Ir didesnių dyvų čia netrukęs matysi, — atsiliepė Tamošius. — Tas pat įvyks, kaip ir Darbėnuose: užėjo pasiutimas — šmaks brakš, žmones išmėtė, išvaikė, sodybas su žeme sulygino, užarė ir parsigabeno „grinomas“ gudruočius, kuriems ir pavedė visa tvarkyti. Broleli mano! kaip tie ilgablaudžiai stypsojo po laukus su knygomis rankose!... Liuoba skaitys skaitys iš knygų, paskui paims žemės saują ir uostys, „čia žirn, čia kvieč“ nutardami. „Mes padarysime „štembuk“, kad visi stebėsis!“ — liuoba girsis naujieji tvarkytojai. Ir tikrai: „štembuklų“ pridarė tokių, kad vos trejetui metų praslinkus, netiktai „žmones“, bet ir patį „poną“, brolyti tu mano, galutinai nukelnėję, laukan ištvarkė!... Paskui — juokas sakyti: — „ponas“ pas tuos savo „grinomas“ tarnauti pristojo!... Tfu! Dabar nebegalima ir pažinti Darbėnų dvaro: pačiame dvare „tripūgą“ pastatė...

— O tai kas per velnias? — pertraukė Juozas.

— Taigi mašina pienui pliauškinti. Visas būrys vokiečių ten sukasi. Kiaules peni koplyčioje: senovinius ponų kapus kiaulės knaisioja, probočių kaulus triauškindamos.

— Na, o laukus kas dirba? — paklausė Juozas.

— Kas dirbs? Niekas nedirba. Dvejetą metų pamėgino sėti ir perėjo noras: avižėlės šiokios tokios išlindo pasėtos iš žemių ir tos paraudonavo, tartum, susigėdusios ar išsigandusios, kad biau ru buvo ir regėti. Darbininkai, vasaros laiku „tripūgos“ išpliauškintojo pieno apsigėrę, vaikščiojo, pilvus susiėmę, žurbuliuodami viduriais, lyg koleros ar greitligės apimti; kas dirbs? ... Ir užleido laukus ganyklomis... Bus ir čia taip pat; matysi.

— Neduok, Viešpatie! — tarė Juozas, susipurtęs.

— Bene gaila ponų? — prasijuokė šnairuodamas Tamošius.

Juozas tylėjo. Jo veide žymėjo gailės ir susirūpinimas.

— Žinai ką, kaimyne! — pratarė po valandos: — aš manau, jog nebloga būtų, jeigu mes visi senieji nueitume prie pono; prakalbėtume meiliai į jo širdį ir protą; rasi, paklausytų saviškių ir...

— Tfu! tfu! Į dvarą eiti?!... Dvare saviškių ieškoti?!... Kas jis mums saviškis ir patsai ponas!... Kažin kaip su juo ir susikalbėtumei, kad nėra žodžio lietuviškai nemoka. Net ir tie biznaskrandžiai jo grinomai vokiški, ir žodį kitą pramoko žmoniškos kalbos tik dėl to viena, kad, daugiau kam galvą apsukus, galėtų ir daugiau kuo pasinaudoti; o šitas: čia gimęs, čia augęs, šitų dirvonų duona išmitęs, neišgali, nemėgsta apžioti gimtinio žodžio!... Išgama, biau rybė, siurbėlė, tai ne saviškis!... O vėl, manai, tave ten prileis prie pono? ... Vokietis, sako, sergsta poną, kaip aki kaktoje, kad niekas „nereikalingas“ prie jo neprieitų. Nieko tokiu būdu nepeši. Kitokios priemonės mums ieškotis reikia: jie turi mokslą, mes turime stiprias rankas ir kietus kumščius; o jeigu reiks, tai ir raudonąjį gaidį patupdyt ant stogo... Žūta būta!...

— Pirksi nepirksi, vis pasilygti galima, — tvirtino savo Juozas. — O rasi? ...

Tamošius domiai pasižiūrėjo Juozui į veidą.

— Ryžkis, — tarė, — ryžkis! Mums nėra kas daugiau bekalbą. Matau, ir tu toks pat esi kirmėlių peras, kaip ir tie dvariškiai, todėl su jais tu ir susirišai ir jiems parsidavei su kūnu ir

su dūšia, kaip jų gentainis, ir dvaras tau labiau rūpi, negu badas ir vargas be pastogės liekančių kaimiečių! Nedovanai, kaip vilkas laikais atokiai nuo gimtinės kaimiečių kuopos, ir tavęs visi, kaip vilko, bodisi! — išskaitė Tamošius ir, neatsisveikinęs, atsitolino murmėdamas ir spiaudydamas bei grasdydamas nežinia kam.

Juozas valandą stovėjo vietoje, kaip į žemę įkastas. Skaudžiai jam širdį pervėrė kaimyno žodžiai.

— Aš ponams parsidavęs? ... aš?!... — kartojo patsai sau senis: — še — tau!...

Mąstė valandą sunkiai susirūpinęs, bet, neilgai trukęs, pamojo ranka. — Et! bus visa gerai: nenori jie — nueisiu vienas, — nuramino save senis ir, nieko nelaukdamas, leidosi eiti takeliu dvaro linkon, minėdamas, kaip tai kitados su seniu ponu visada lengvai ir gražiai susitardavo, ir rengdamos savo širdyje į jaunąjį poną graudulingą prakalbą.

Ir taip buvo įsigilinęs į tas savo mintis, kad nė jaunojo pavasario taip visad mylimas jam grožis nebeprablaivė jo susirūpinimo. Susitiks liuoba senukas pavasari tik tik parlėkusį gandrą ir sveikins liuoba jį ilgomis prakalbomis, lyg geriausi savo pažįstamą.

— Sveikas, gužiau strypakoji! Sveiks parlėkęs, ilgasnapi! — liuoba sveikins pasigėrėdamas. — Nuvargai nabage, o širdelės pagaivinti dar nelabai yra kuo! gūželis tuščias!... Ieškok, sveikas, ieškok! Netingėk ir į vandenėli pasibridėti! Nepražūsi! Ką Dievas augino, tą ir išmaitino — liuoba ramins senis susitiktąjį raudonasnapį. Dabar visai netoliese paupyje stovėjo gandas ant vienos kojos, šildydamos ant saulės ir džiovindamos šiltu vėjeliu sušlapusias plunksnas, o Juozas praėjo pro šalį, visai neprašnekinęs mylimojo svečio. Nepastebėjo nė to, kaip kuodotosios pempės, pakilusios iš pabalio, pasileido jam aplink pat galvą klykdamos suktis, dejuodamos savo „nevyko“ ir besiklausdamos ar dar „gyvi“? Kitą dieną ir čia senis būtų pasiremezinęs su pempėmis; dabar ne tai galvoj jam buvo: Juozas jau pragyveno vieną broliažudžių karą; matė brolių kraujo klanus degėsių pašvaistėse ir girdėjo didelių minių verksmą ir skriaudos aimaną; žodžiu, matė visą šiame pasauly galimąjį pragarą ir bijojo, kad anie baisulingieji, širdį tirpinantieji reginiai nepasikartotų. Jam rodės, jog visa pridera dabar nuo tų žodžių, kuriais jis prakalbės į dvaro poną. Bepigu būtų, jeigu jis galėtų ir mokėtų ponui išsakyti visa tai, ką jaučia jo širdis!... O čia lygu ką sumąstavo ir stengias atvaizdinti tai gyvais žodžiais. Smaugti kas smaugia gerklėje ir nebesutūrimos ašaros rieda per veidus. Juk a. a. senasis ponas ar ne tėvas jam buvo?... O jisai pats šitą jaunąjį ar ne kaipo tikrasis brolis, savo galvą į pavojų leisdamas, skęstanti, tikriau sakant, jau paskendusį gelbėjo? ... Nejaugi dabar tasai pats jo išgelbėtasis nuo tikrosios mirties ponaitis taip beširdiškai atims, ką dovanojo vertai, užpelnytai, dėkingasis jo tėvas... Nejaugi — mąstė — tasai ponaitis atims iš jo dabar su senele vienatinę pastogę, vienatinę senatvės prieglaudą? ... Ir smaugė jam susiaudrinęs kraujas jautriąją širdį, o susispyrusios ašaros smaugė gerklę ir slopino kalbą.

— Tfu! piemenų darbas! — ėmė piktai murmėt sau po nosia, atsipeikėdamas senis. Širdis jau matyt tokia. Kodel bet taip sunku ir jam prieiti ir širdį pririšt prie jaunojo pono? Netoks, matyt, kaip senasis. Senojo niekas tokiomis kalbomis neminėjo.

Išrūkė ir pypkę, prisėdęs pakelėje, iškratė pelenus, padaužęs i klumpę, iškrapštė ir, vis nesurasdamas raminančiojo atsakymo į kilusiuosius abejojimus, leidosi toliau keliauti ir atsidūrė dvaro vartuose.

Apmetęs akimis linkinę, sustojo vietoje, kaip stabo ištiktas ar žemėn įkastas. Markstė blakstienas, tai vėl plėtė akis, vis nepasitikėdamas gerai matęs: toks keistas reginys staiga jam puolė į akis.

— Dieve, Dieve! — ėmė pagaliau vaitot senelis, susiėmęs rankas: — ką daro tie nevidonai!?...

Visa gatvė ir aikštė iki pat dvaro rūmų buvo senojo pono beveik savomis rankomis iš abiejų šalių nudaigstyta skroblais; a. a. tėvelis pasakojo pats daigstęs tuos medžius su senuoju ponu, abu dar jaunu būdamu. Dabar stovėjo visi tie medžiai, baltuodami nuogais kamienais, apiplėšta žieve, liūdnei siūbuodami nuvytusiais, tik išsprogusiais jaunais lapeliais; stovėjo jie

merdėdami, bedeginami dabar kitkart taip jiems gaivingų saulės spindulių, lyg tyčiomis pilnoj saulės šviesoje, kad kuo aiškiausiai parodytų visą to darbo baisenybę!.. Žemę aplinkui dengė daugybė saulės nudegintų ir beširdžių žmonių ranka nudaužytų, dar neišsprogusių, rausvų pumpurų. Tasai reginys taip seni Juozą prislėgė, jogei paeit iš vietos nebegalėjo. Stovėjo ir žiūrėjo. Taip prisirišęs prie prigimties ir taip ją mylįs senelis, mažką daugiau, tur būt, būtų susigraudinęs, lygiai netikėtai išvydęs žmones nuluptais kailiais...

Tą jo sustyrimą pertraukė kirvio atbalsis nuo upės. Atsikreipė į aną šalį: ir upės pakraščiais buvo skroblais ir uosiais išdaigstytos ūksmingos aikštės, kurių galo nebuvo galima akimis pasiekti; ir anie medžiai, matyt, buvo tokiam pat galui pasmerkti: visiems kailius lupo.

— Nebuvai matęs tokių dyvų? — netikėtai atsiliepė kažin kas šalip jo: — visi stebisi, brolau.

Juozas atsigrėžė: šalip stovėjo prie ratelių maždaug jo metų sodietis. Žmogelis, matyt, vežė varpučius ir, prisiartinęs tylomis minkštu keliu, paleidęs rankenas, užkalbino. Matyt, ir jo širdis reikalavo pasiguosti del naujosios tvarkos.

— Oi-oi! netrūksta čia dyvų, netrūksta: kasdieną naujiena. Paskutinė, tur būt, bėda priėjo, kad taip parsiduoda.

— Kam gi tuos skroblus taip nudraskėte? — ko nesušuko Juozas.

— Nei aš juos draskiau, broleli, nei ką, — atsakė sodietis. — Draskyti ir daužyti yra čia kam ir be manęs; yra tatau smagesnių už mane. Aš čia pasamdytas. Kitkart ir aš buvau žmogus, ant senatvės štai likau pastumdėlis, be pastogės...

Čia senio balsas sudrebėjo.

— Dabar, kur gaunu darbo, pavalgyti — ten namai; kur numirsiu — ten bus kapai.

— Iš kur gi tamsta esi? bene... taip rodosi matytas — bene Šilyno dvaro?

— Je, — patvirtino senis: — išmėtė ir mus; ir ten tokios pat pervartos. Tur būt, jau artinasi svieta pabaiga, nes juk šv. Jono apreiškimuose parašyta, kad tam laikui besiantinant, kilsianti tarp žmonių didžiausia neapykanta: tėvas nesidrovėsią užmušti sūnaus, sūnus tėvo; išsižadėsią žmonės Dievo, ir nebeliksią žmonių tarpe nieko šventa, kol patekėsią ant dangaus, vietoje šviesiosios saulutės, raudonas kryžius ir paženklinsią baisiąją paskutiniojo teismo dieną... Ir kaip toki savo žemelės naikintojai stos tenai akyse Aukščiausiojo Teisėjo?... Kaip Judošius Iskarijotas Kristų, taip jie savo žemę išduoda į rankas netikėlių paniekinimui ir numaritimui! Kiek dabar pasiliko žmonių verkiančių kruvinomis ašaromis!... pavargėlių be duonos, be pastogės!...

— Baisu! — atsiliepė Juozas. — Kažin kaip bus pas mus? Čia, rodosi, taip pat daugumui nebeteks vietos.

— Kaipgis: diena iš dienos ir čia tik popierių kažin kokių belaukia. Duos keletą dienų išsidanginimui. Ir mums taip buvo.

— Ar gali būti? — puolėsi Juozas klausti, visas nutirpęs.

Senis rankas sudaužė: — Ot! — tarė, — dar netiki! Neilgai trukęs pamatysi taip pat ir čia savo akimis. Bet ką čia bekalbėti apie žmones, kad pas mus, vokiečiams užviešpatavus, nė gandrams vietos nebetenka. Žinai tą šimtametį ažuolą veršininke, kuriame iš senų senovės gandrų lizdas buvo ir niekam nekludė, o to velnio kuprotoji nosis ir ten užkliuvo, neprasisuko. Pablibėjo, pablibėjo su ponu ir, vakaro sulaukus, kada gandrai nabagėliai sugrižę kuo ramiausiai sau ilsėjosi, betaraliuodami ant lizdo, — pykš! pykš! ir nudėjo abudu. Pažiūrėk, sveikas, jeigu netiki: antai lauke varnos jau liekanas tampo!

Ir parodė pirštu.

Juozas pažvelgė ištiestosios rankos linkon ir pamatė visą būn varnų, kurios, ir savo tarpe besikukindamos ir garsiai kvarkdamos, draskė nebegyvus paukščius, — taip meiliai paprastai kas pavasaris sodiečių sveikinamuosius svečius. Susipurtino senis ir nusispiovė, nieko netaręs.

— Matai — tęsė toliau šnekusis dvariškis: — matai, kas dedasi! ... Bet tai dar ne visa.

Pasižiūrėk, brole, tenai, kieman, tenai kas dedasi! — tęsė keistai nusišypsojęs senis.

— Na? — nustebejęs paklausė Juozas.

— Eikiva arčiau! Pavakarių laikas, tai dabar nieko iš tų atklajūnų kieme nėra ir galėsiva pasižiūrėti, — ragino senis, traukdamas Juozą už rankovės. — Eiva!

Daug laiko praėjo, kaip Juozas čionai bebuvo, — dar lenkmečio metais, kai dar senasis ponas čionai tebegyveno. Todel atsidėjęs žvalgėsi po pažįstamas vietas. Pirmiausia krito jam į akis kažin kokia didelė balta stovykla pačiame kiemo viduryje. Jo atminimu, ten didelis kryžius stovėjęs, po kuriuo per kryžiaus dienas patsai senasis ponas, knygą pasiėmęs, atkalbėdavęs Visų Šventųjų litaniją; o paskui su visa šeimyna maldaudavęs Viešpatį giedros ar lietaus; derliaus geresnio, ar nuo ligų, bado ir karo apsergėjimo, visa ko drauge ir ko nors ypatingai nelyg reikalu. „Nuo bado, maro, ugnies ir karo apsaugok mus, Viešpatie!“ skambėjo lyg senovės atbalsis Juozo ausyse, o vaizduotė piešė senus mieluosius reginius ir paveikslus. Dabar — žiūri senis ir savo akimis dar vis netiki: vietoje kryžiaus, ant aukšto mūryto šulo stovi... plika moteriškė!

— Tfu!... Kas gi tą velnią čionai pastatė? — rūščiai paklausė, nusispiojęs.

— Buvo čia dyvų nemaža, kaip įsimanė išmesti tą senąjį kryžių, — rimtai aiškino Juozui darbininkas. — Darbininkai, visi iš vieno, ir liesti atsisakė ir rankas nukratė ir gal būtų taip ir likęs kryžius savo vietoje, jeigu ir čia nebūtų atsiradęs velniui parsidavusis išgama. Tur būt, žinote Jeronimą Stapi? Tas vaikas, žiūrėk, neseniai čia pakliuvo, bus dvejetas koksai metų, ir čia atėjęs trijų nepaskaitė; dabar oi-oi! — koksai gudrus!... Bet vis atbulai: galionus ir mėlyną švarką apsimovęs, manosi didesnis esąs už Dievą. Taigi tas Stapis išsišoko nukirsti kryžių. Ei, brolyti! kaip puls pasinašėjęs! kaip kirs! ... pirmu kirvio atkėlimu kojoni, ir parkrito patsai vietoje. Žinai: dar ir dabar klįbinkštuoja taja koja. Betgi vokiečiai nepasiliovė; pasivadino Giniotį. Šis vėl velnio neštas ir pamestas. Kitąsyk, sako, Blindos būryje buvęs ir Blinda beveik jo nepakoręs už apiplėšimą vargdienės moteriškės, kas baisiai buvę draudžiama; išbėgęs iš Blindos rankų, atsidūrė bala žino kur prie šito vokiečio, su kuriuo dabar ir sugrižo padėti dvaro tvarkyti. Tai vokiečio pirmoji ranka: kur reikia žmogų apdaužyti, arba kitą kokią šunybę padaryti, tenai Giniotis gyvas! Įsipenėjo, kaip jautis, ir eina pūksdamas, tik skubink trauktis iš kelio! Taigi ir čia Giniotį pasivadino. Tasai, priėjęs prie kryžiaus, tik pasispaudė delnus ir sako: „Eisiva, dievuk, pasiristi“; kad apkabins visu glėbiu, kad pasuks į vieną pusę, į antrą! Tiktai trakš trakš sutratėjo ir nulaužė per kamieną dar pusiasveikį medį... Užtarpome visi veizdėdami.

— Na, ir jam nieko? — paklausė, kvapą sulaikydamas, Juozas.

— Iki laiko, iki laiko, brole, — atsakė senelis.

— Bet kam jiems ta plikoji boba?... Ar jie čia meldžiasi, ar ką?

— Velnias juos žino, šit, pažiūrėk dar ten!

Juozas atsigręžė nurodytojon šalin: viduje tyro ploto baltavo blizgančiais akmenimis išdėtas prūdelis, o pačiam jo vidury ant iškilmės vėl riogsojo kita tokia pat... moteriškė, beturinti rankoje ilgą šmirkštynę, iš kurios aukštyn vanduo tryško ir krito apskritai atgal į prūdelį, šnabždėdamas.

— O ten kas? — klausinėjo Juozas, tolyn rodydamas gražius mažučius namelius paliai pat vandenį, tarp dviejų kerų erškėtrožių.

— Ten juodosios gulgės gyveno; buvo jų dvejetas. Ar žinai, brole, gailu buvo žiūrėti, kaip jas parvežė: vaikščiojo vaikščiojo, sparnus nuleidusios, — mat, savo krašto ilgėjosi vargšės. Kartais mėgino lėkti. Galuose kokio vakaro kaip užniks viena giedoti! taip gaudžiai, gailestingai! ... Lingavosi lingavosi ant vandens, gurgino gurgino ištempusi kaklą, tik staiga čiūkšt ir išsitiesė nebegyva. Iš pradžių, kol atsidžiaugė ponybė, visų dideliai buvo garbinamos; patsai ponas, pyragus trupindamas, šėrė; dabar atliko viena: gerai, jei kuris kumetis nepriekpto minkštimo kąsnį ar bulbę, praeidamas, numeta, o ne, tai ir be to tenka pabūti. Dabar viena belikusi, ir to nebelesa; vaikščioja, susišiaususi, vargšė, kad gailu žiūrėti. Vis delto, mat, gyvas daiktas svetimajame krašte, — aiškino Juozui senis.

Juozas pečius traukė, atsistebėti negalėdamas.

— Dievuli, Dievuli mielasis! — šnabždėjo sau po nosia: nei proto, nei širdies nebeliko prie tų ponų.

— Žiūrėk, kas dar čia nesenai atsitiko! — pasakojo tolyn Juozui senis, pertraukdamas jo skaudžiausias mintis. — Įsimanė čia į tą lauką pasodnėje kas rytas ateiti stirna želmenų minkštesnių pasigrauzinėti. Pastebėjo tatai Giniotis ir tuoj prie pono ir prie vokiečių. Kur tu! gaujos tuoj sulėkė iš visų kampu, su šunimis, kaip juodvarnin prie puolenos. Apsiautė lauką iš visų šalių ir laukia, pakrūmėmis sutūpę. Tiktai stirna pasirodė: kiau kiau! kiau kiau! visu plotu šunes skalyti! ... Stirnelė nabagėlė šen šmėkš, ten šmėkš, sukasi, kaip gyva žuvelė puode, — kur beišbėgsi! ... Susisuko staiga, ir stačiai prie pono: pribėgo, sustojo su mažučiais, dreba ir glaudžiasi! ... Mat, pagalbos, širdies ieškojo pas žmogų.

— Na, ir ką ponas? — visa užmiršęs ir lyg bijodamas, kad ir jo pasakotojas neužmirštų, kas toliau buvo, skubiai ir rūpestingai paklausė Juozas.

— Tfu! — spiovė senis: — biauuru, brolau, ir atsimint, kas toliau buvo. Ne pas tokį vokiečių uodegą atras kas širdį. Netikėsi gal: išsitraukė „vorveli" ir nudėjo vietoje! ... Mažuliukus sugaudė ir išsidalijo.

— Čia tai jau rodos nebe medžioklė, tiktai kažin kas biauuru, — tęsė, dar kartą nuspiovēs, senis: — visi, kas tik ten buvo, išskiriant poną, vokiečius ir jų artimuosius, — visi tuoj išsiskirstė, besibiaurėdami... Ir žinai ką, brolau! buvo jau jisai — taigi mūsų ponas, susižiedavęs su viena panike iš kokio čia dvaro, tai kai priėjo prie jos ta žinia, tuoj mūsų ponui žiedą parsiautė, ir lankytis pas save užgynė. Sako, mūsų ponas beveik nepasiutęs, gavęs žiedą atgal prisiimti, nes panikė jauna, graži, ir kaip girdėti, labai geros esanti širdies.

— Tai ir gerai padarė, — pritarė Juozas, nes būtų užsiverkusi prie tokių beširdžių ir bedūšių šiame pragare.

— Taigi, taigi; kitur ir tarp ponų randasi žmonių, turinčių jautrią širdį, po užjūrius neišvėdintą ir po miestus neprarūgintą.

— Ir čionykštis senasis ponas, Dieve duok dangų, netoksai buvo, kaip šitas, — tikino kaimyną Juozas.

Čia dviejų senių kalbą pertraukė rykavimas viso būrio prisiartinusių dvaro darbininkų. Buvo tatai gauja visokių surankuonių, kurių blevyzgu besiklausant ausys tirpo. Vienas užtraukė tokio pat turinio dainą, kitas, turėdamas rankoje kirvį, priėjęs pakeliui augančią jauną vinkšną, kirto per patį vidurį iš viso peties: — važiuok ir tu! kad galas, tai visiems! tegu bent sykį ir velniai broleliai turi džiaugsmo!

— Rėžk, brolau, ką ranka pasiekė! — pritarė kiti, nusikvatoję.

Ir vėl Juozas, stebėdamas, žiūrėjo į šitą gaują. Kai kuriuos iš vaikinių pažino. Buvo ir jie kitkart, kaip ir visi žmonių vaikai, o dabar? ...

— Štai ką iš jų padarė vokiečių dvaras! — mąstė senis.

Vienas iš dvariškių susilaukė — matyt, pažino Juozą.

— Sveikas, seni! — šūktelėjo, kaip koks viršininkas, kuriam pamėgo baikšti Juozo išvaizda. — Ko taip išsigandęs ?

— Gėrėjuos naujaja tvarka, — trumpai atsakė Juozas.

Buvo tai Giniotis, dabar dvaro darbininkų užvaizda. Mėgdavo jis kartais pasikalbėti su „sodiškiais"; būdavo tai ypačiai tada, kada negaudavo priprastojo „kašnio", ar degtinės mažas gautasis butelėlis pergreitai išsekdamas. Tuomet piktas lindo prie sodiečių, piktažodžiavo ant pono ir keikė vokiečius, kad baisu būdavo klausyti. Bet vėl pamasintas, ir tai, ką pats priplūdo, ir kitų žodžius — suversdamas ant sau arba dvarui kuo nors neįtikusių žmonių ir keršijo draug su vokiečiais, dažniausiai tiems patiems, iš kurių netinkamuosius žodžius išgavo — lyg tyčia už valandą užsimiršimo.

Bet šiandien Giniotis, matyt, gerai buvo pamasintas: apskritasis jo veidas blizgėjo lašiniais nuteptas, nepaprastas gi raudonumas ir lyg rasa padrėkusios akys rodė, kad ir degtinės nemaža įkliokė; užtatai šiandien Giniotis jautėsi esąs „dvariškis": rankas turėjo

susikišęs į kišenes ir galvą nešė aukštai. Juozo žodžius išgirdęs, susiraukė, atsiraugėjo ir tarė:

— Neilgai trukus ir pas jus nueisim „tvarkos padaryti“; gana jau, pasibaigė dykaduonių gdynė!

— Man matosi, kad tik dabar ir teprasidėjo dykaduonių gdynė: kitąsyk mes duoną pelnėme rankomis, ne liežuvio, ir dūšių kitąsyk nemainėme ant gardaus kashnio bei degtinės, kaip dabar kai kurie daro, — atsakė Juozas drebančiu balsu.

— Liežuvis taip pat Dievo duotas, kaip ir rankos: kam kuo smagiau, tuo tas ir pelnosi sau duoną, — atvirai šiuokart atsakė Giniotis, matydamas, akių neapdumsiąs.

Nusispiovė Juozas, ir nieko neatsakęs, nususuko eiti atgal. Tiktai už vartų atsiminė, jog prie pono buvo ėjęs, ir ėmė galvoti: eit ar nebeiti?

— Ne, neisiu; negaliu dabar. O vėl ką ir begelbės save biauroti? ...

Ir leidosi per mišką namo, o liūdnos skaudžios mintys neapleido jo visu keliu ir ašarą dargi nevieną nubraukė, bepykdamas už ją jau ant savęs. Prisėdo ant kelmelio pasilsėti ir pypkės užsidegti. Bet vos išsitraukė, ir visa pamiršęs, pradėjo su pamėgimu krapštyti, kaip staiga kažin kas smagiai sujudino šakas artimoj tankmėje! ...

Artinosi jau prietemis, todėl Juozas, nerimdamas girioje, skubiai pasikėlė eiti toliau. Paėjęs kelias dešimtis žingsnių, aiškiai pamatė kažin kokį žmogų, nepertoli slaptomis krūmais neriantį. Šiurpuliai jį visą perėjo, ypačiai tiek dyvų ir baisenybių šią dieną mačius. Persižegnojo, nusiėmęs nuo galvos kepurę, ir dar žingsnius priskubino, net kol pasiekė savųjų namų slenksčio.

Ant rytojaus artimajame miestelyje buvo turgaus diena. Turgų dienomis dabar kas kartas susirinkdavo nepaprastai daug žmonių; lyg tartum kažin koks nerimas ginė iš namų šioki ir toki. Atsirado begalės reikalų, apie kuriuos būtinai reikė pasitarti ir pasikalbėti su „kitais“, o kur sodietis žmogus visa tai ras, jeigu ne karčemoj? Karčemose taip pat rasdavosi ir visokių „žinovų“, kurie „kuo pigiausiai“ apsiimdavo atlikti įvairiausius sodiečių reikalus.

Laiminga tai buvo gdynė visokiems apgavikams ir viliokams!... Ligu pasklydo gandas apie dalijimą žemės, norinčių atsirado minios! ...

Brangusis Dieve! paskutinius marškinius pasirengęs buvo atiduoti kiekvienas bežemis sodietis už mažiausį žemės sklypelį!... Kas gi ir nenorėtų turėt savo kampo ir jau kasmet ramiai šv. Jurgio laukti, niekieno jau nebespiriamas rūpintis, kur bepriglaus vargingąją galvą po Jurginių!? ... Toksai, tur būt, neatsirado!...

Taigi subruzdavo ne tik šiokie bei tokie kumečiai, bet ir smulkieji žemininkai, ir atkartodami senąjį priežodį, jog nepatepęs ratų, nevažiuosi, ne tiktai sutauptąjį skatiką, bet ir paskutinius baldus nešino iš namų ir brukte brukto, kišo visokiems, nors pirmąsyk gyvenime pamatytiems, iš kur ir kas esą, nežinomiems sukčiams, kurie iš savo pusės visa ką žadėjo, ko tiktai kas panorėjo. Nevienam tada vienatinė karvė iš kūtelės iškeliavo, bet ką bedarysi? ... Širdyse užtat viltis prašvito, jog štai, neilgai trukus, atvažiuos matininkas ir visus juos ta mieląja žemele apdalys. O čia laikas, belaukiant, taip baisiai pamažu slenka: dvejetas dienu praeina — tartum, mėnuo; praeina mėnuo — rodosi metai jau praslinko. Taigi, turgaus dienos sulaukęs, besivelka kiekvienas į miestelį žinių pasigauti, kas kitur, toliau girdėti, pasišnekučiuoti, pasitarti. O kartais laimužė į rankas įlenda: randasi koks „galvočius“, kurs tinkamai nušviesti moka surinktąsias žinias, jų vertę ir tiesą išaiškinti, norintiems gi ir pagelbėt neatsisakęs dažniausiai.

Sauso betgi niekas neklauso, tatau sodiečiai taip pat gerai žino; taigi rods nemenkesnė tuomet buvo rugiapiūtė taip pat karčemininkams: per ištisas dienas įkaitę vilko alų ir degtinę; tik ir girdis, būdavo, stiklų žvangėjimas bei pukštavimas betraukomų kamščių; karčema, kaip aulys, užia, dūzgia; valandomis rodėsi, kad stogas štai kilnojas nuo to pragarinio gausmo.

O tuo tarpu „Didburnis“ šypso mandagiai besigėrėdamas tokiuo reginiu. Smagios jo mintys: jau du sūnu aukštąsias mokyklas baigia, o šiais metais rengiasi trečiąjį leisti. Didelį rūpesnį turėjo, iš kur begaus tiek pinigų visiems trims? Dabar jis jau ramus: tie nudriskėliai vargdieniai sunėš tiek, kad dar ir atliks nemaža — dukterų kraičiams.

Pas Joselį susiėjo ir Paliėknės dvaro vyrai. Ir jie netuėšėiomis uė stalø sėdėjo; Tamoėsius gi, jau gerai įkauėęs, trankė stalą kumėščia, kad net stiklai šokinėjo, ir kažin ką vedėžio kaimynams labai įsikasėėiavēs. Juozo tarp jų nebuvo.

Senis Juozas, taip pat smalsaudamas, turgun buvo atėjęs su kuo nors pasiteirauti. Susitikęs Bernotą, ėmė klausinėti, kas su jais bus? ko laukti begali jie visi? Paklaustas, Bernotas pabaltakiavo ir trumpai atrėžė:

— 0 kas bus? Kaip Dievas duos, taip gal ir bus!

Uėkalbino susitikęs Jonuėšą: tas, žodžio neatsakęs, nusiėsuko šalim nuo jo. Susitikęs ant galo Laurinaitį, staėiai jau paklausė, ar neėinąs, kas nuo dvaro girdėti?

ėis jau gerai buvo uėgėręs, todėl neiėkentė ir į akis išdėstė, kas buvo širdyje.

— 0 kas bus girdėti? Girdėti, kad gerai dabar liežuvius apmoką ir dar vaiėiną neblogai. Bet tu geriau tai visa turi žinoti, vakaryėėėiai pas poną vieėėjęs... Gardi pono arbatėlė?

Juozas, staiga uėzgautas, sustiro valandėlė, nebesusigriebdamas, ką atsakyti. Kiek lukterėjęs tiktai, suėuko puldamas prie uėkalbintojo;

— Laurinaiti! — tarė, — kodėl purvus man į akis drabstai? Juk nematei manęs pas poną vieėint, ir aė ten nevieėėjau! ...

— Eik tu, eik, senasis Judoėiau! Nevieėėjai, ir gali sakytis nebuvēs dvare? ... Tfu!

Juozas drebėjo visas.

— Kad širdį parodyėiau, ir tai sakysi, kad mėsos gabalas, — atsakė siuntanėiam kaimynui.

— Netauzyk! aė tau sakau,— suriko Laurinaitis, atėigrėžęs i Juoėą su kumėstimis, — aė ċia tau išblaėksysiu dvaro biėiulybė!

Ir jau buvo begriebias senį uė apykaklės, kaip staiga priėokusiu kitu du vyrø atitraukė jį, besidraskantį jų rankose iš pasiutimo.

— Aė jį pamokysiu tarp žmonių dvarui šnipinėti! aė jam, aė, aė...

Taip besidraskantį įtraukė draugai Laurinaiti į karėemą.

— Areėtantą vedava! — suriko, griaudamies karėemon. — Žiūrėkit! muėtis uėsimanė!

— Na! jau, tur būt, pasiutote! Su kuo? Kame? — klausinėjo besėdintieji karėemoj.

— Ką su juo bedarysi? — aiėkinosi atvedusieji, — smarkus vyras, tai greitai ir įėismagino; kažin kokį senį apniko, bobos neturėdamas prie savęs; juk su boba tai lupasi kuone kasdien.

— Taigi Juoėą, Juoėą tą nenaudą norėjau pamokyti! — šaukė, besiėiaušdamas, paleistas Laurinaitis. — Lai neėnipinėja! Dar klausinėja priėjęs, kas dvare, rruppuėe! Kam tas toksai turi manyti, jog mes akli, kvaili? ... Palauk rrupuėnagi!

— Mokytojo ir akys! — kvatojos sėdintieji uė stalø, žiūrėdami į besikėsojantį viduj aslos Laurinaitį, kaip vėjo malūną.

Ilgai gal būtų dar taip siutes, kad aukėtas ir stiprus vyras Tamoėsius nebūtų jo suėmęs į savo rankas.

— Na! gana tau trypti, velniadūėi! — suėuko jam į ausį: pakėlė ir patupdė suolan, kad net viauktelėjo.

Vieką Laurinaitis garbino pirm visa ko, todėl ir dabar, pasijutes nebepergalimai stipresnėse rankose, tuojuo aprimo ir tylo mis sėdėjo, mirkėiodamas tiktai apskritomis maėutėmis savo akimis; jį gi atvedusiu du vyrø atėisėdo prie stalø.

— Na, kas girdėti apie jus geresnio? — paklausė vienas iš jų besėdinėius Paliėkniėėkius.

— Negudriai, — liūdnai šitie atsakė.

— Tai dar nieko neturite rankose?

— 0 jūs? — uėuot atsakius, paklausė šitie.

— Na, broleliai, tai jūs nieko dar neėinote? — nusistėbėjo vienas iš atėjusiujų: — mus jau dvi savaiti, kaip apmatavo!

— Jau apmatavo?!... sušuko visi paliekniškiai vienu balsu, ir visų veiduose matėsi didelis susijudinimas.

— Apmatavo, ap! O pas jums kaip?

— Nė kokios žinėlės nė čiukš nė iškur, — liūdnai atsakė Jonušas, o Rymeika pridėjo:

— Senai sakiau: nesnauskime! Reikia žiūrėti, teirautis! Juk yra sakoma: belsk, tai bus tau atidaryta; ieškok, tai ir rasi!

— Tai ko čia tautizai dykai, kad toks gudrus! — sušuko keldamos iš užstalės Tamošius. — Ieškok, belsk pats, kad žinai kur! Tuščiai tauzyti kiekvienas lengvai pataikys!

— O pats vien rietis. Iš to gi taip pat nedaug naudos! — rimtai patarė Jarašius, žilas ūkininkas, dar tvirtas senis, ik šiol ramiai kitų kalbų besiklausęs.

— Keisti dabar žmonės, — tęsė senis visiems aptilus: — nepasikalbės, nepasitars su kits kitu, kaip pridera; tik kiek truputį vienas ar kitas krypt netinkamon kitiems šalin, tuoj: er-er-er! lygu šunes prie kaulo.

— Tfu! — nusispiovė senis. — Nejaugi nesuprantate, jogei tik broliškoji santaikoje ir vienybėje jūsų galybė, pajėga ir laimėjimas ir Dievo padėjimas?!... Bet ką aš čia vėpu? Senas esu ir kvailas; jūs jauni gudresni; ryžkitės!

Nutilo senis. Tylėjo ir kiti. Prabilo vienas iš naujai atėjusiųjų, Juozas Šliažas iš Skilandžių.

— Ką gi dabar manote daryti? — paklausė.

Vienas ir kitas pečiais patraukė.

— Kur nebuvome? kam nekišome?... visa, kaip į vandenį! — liūdnai paaiškino Jonušas.

— O su advokatu koku nors kalbėjote? — dar klausinėjo svetimasis.

— Dabar ir advokatai suvelnėjo, — nekantriai atsakė Rymeika. — Nuėjome prie vieno, kišu — tada sudėję buvom penkias dešimtis — taigi kišu jam ir sakau: taip ir taip, norėtume žemės gauti...

— O kaip tamsta gyveni? nuomininkas ar kaip? — pertraukė Šliažas.

— Ne! žemininkas! lažo einu dvarui tris dienas, o kitos mano.

— Ką gi advokatas?

— Ką ten su tokiu! Sako: aš žemės neturiu; kad turėčiau, tai visiems duočiau. Aš jam rankon pinigų, o jis ėmė kratytis. — Nereikia, sako, dovanai jūs nesigaišinkite, girdi, nes čia negalima esą nieko padaryti. Pasilaikyk, sako, savo pinigų tikresniems reikalams.

— Ir tiesą pasakė, — patvirtino Šliažas.

Bet pertraukė jam Rymeika ir pasakojo tolyn, nieko nebodamas, rimtu balsu:

— Tiek težinai, nabagai! Ir aš buvau nosį nuleidęs, bet neilgai trukus teko atsigauti. Išėjau aš nuo velnio ir mąstau sau: ką čia dabar prašyti ir kam pinigų duoti? ... Nuėjau karčemon — sėdi kažin koks ponas. Žodis po žodžio, išsipasakojau. Tas ir sako: ir tu ir tavo advokatas — abu labu; dvidešimtį penkis rublius turint, galima padaryti. Matyti — manau sau — netoks suskis, kaip anas. Ėmiau prašyti. Už žodžio sudaužėva rankas, užgėrėva magaryčių, ot: kaip broliai pasikalbėjo nuo širdies; daviau pinigų, o jis tuoj popierio, prašymui rašyti. Aš da sakau: išgerkiva. — Jis ne: čia — sako — kiekviena valanda brangi. Matyt, žmogus ne bet koks!

Šliažas juokais pasileido ir, pilvą susiėmęs, ėmė kvatoti.

— Eik tu malkiau, eik! — tarė, kiek tinkamas išsijuokęs, kuomet visi kiti stebėjosi, i jį žiūrėdami: — Įkišai pinigų, kaip į vandenį! gali laukti!

— Kodel? kodel? — suspito klausti kartu net keletas balsų.

— Del to, kad kumečiams ir žemininkams niekas žemės nei dalijo, nei ketino:

— Tai kaip gi bus? — paklausė vėl keletas balsų.

— Tur būt, kaip buvo, taip ir bus. To niekas tikrai negali žinoti, — abejojančiu balsu atsakė Šliažas.

— Tfu! — kad jus šimtas kalakutų tryptų. kad tave toksai, galvočiau, kiškis suvoliotų

su tokia kvaila kalba! Tikėkit, vyrai! Vemti norisi, tokių kalbų beklasant! — sušuko stipru balsu kažin kas iš karčemos kampo.

Visų akys tuojau pakrypo į naujojo balso šali. Staiga prabilusis — buvo tai gana nemalonus išvaizdos pusamžis vyras. Jau senokai sėdėjo jis tylomis kampe, kalbų besiklausydamas. Jo ausys ir viena akis mitrai darbavosi jau kokį laiką. Kiekvieną tartąjį žodį godžiai gaudė ausimis ir dėjosi galvon, o jo vienatinė akis, nepaprastu žibėdama gudrumu, skubiai šokinėjo nuo veido ant veido kalbančiųjų sodiečių, kol pagaliau pripažino, kad galima ir pačiam įsikišti į viešąją kalbą.

— Negaliu klausyti, tikrai negaliu! — šūkavo jis, išsiritęs aikštėn. — Kaip tatai nedalija? Kodel nedalija?! ... Reikia mokėti ir žinoti, kur priėti! Jau man nepasakysite, kam dalija, kam nedalija! — rėkavo jis, akis išspranginęs ir kumščia stalą belsdamas. — Man tie takeliai geriau žinomi, negu jums artimiausiojo kiemo, ir šitokį dalyką apdirbt, tai man tik nuspiauti! Tik, žinoma, reikia tikrai norėti ir tepuklo nesigailėti, štai kas! — Rėkavo, kraipėsi, net prakaitas kaktą nupylė, o tuo tarpui vienatine savo akim taip pat darbuotis nenustojo, atsidėjęs žiūrėdamas, kokį jo kalba daro įspūdį į susirinkusiuosius.

— Tai kaip? ... prie ko? ... kur gi reikia eiti? — ėmėsi lėtai klausinėt nuo jo trukšmingos kalbos susikvailinę vyrai, o visų akys, susispyrusios, veizdėjo į taip drąsaus gudruočiaus veidą.

Nepažįstamasis, galva lingavo, į juos žiūrėdamas iš savo pusės, lyg rodės, jų pasigailėdamas. Pagaliau, atsidusęs, tarė patylomis, lyg patsai sau:

— Ne kiekvienam tenai priėti! ...

Ne taip bet tarta buvo tyliai, kad niekas nebūtų nugirdęs; taigi vienas iš girdėjusiųjų paklausė nedrąsiai, lyg bijodamas, kad nepasirodytų mulkis ir kad kiti nepajuoktų.

— Tai jau ne kitaip, nekaip prie gubernatoriaus reiktų siekti?

Žinovas sušvilpė ir ėmė juoktis:

— Pataikei, — tarė, — kaip su vėdaru į košę! Nėr ko, broleliai, lįst prie uodegos tam, kas moka ir išgali pasiekti galvą! — tarė rimtai.

— Na, tai kaip?... prie karaliaus, sakai?

— Tai žinoma! Reikia toksai žmogus surasti, kurs mokėtų gromatas prie karaliaus rašyti, arba geriau dar, pats į akis stoti ir visa, kai reikiant, iškloti. Tada, broteliai, į dvejetą savaičių džingt brinkt ir atlikta! Štai kaip!

— Kame tokį taip greit surasi? — liūdnei atsiliepė sodiečiai.

Gudruočius atsiviešė su paniekinimu:

— Didelė man naujiena! Aš, broleliai, kol apsviežėjau tuo užsiimti, tai būdavo niekai man tenai nuvažiuoti!... Įėjęs „drast, drast“ tuoj su visais, savo iškloju, pasiviešėju. Dieve brangusis! liuoba kitkart mėlynai prisiviešėsiu, o su visais ministeriais, taip štai, kaip su jumis, kaip brolis! Taigi ir žinau aš dabar tenai visus takelius ir nebijau nė vieno.

Sodiečiai susižvalgė savo tarpe, o už kitus nekantresnis Rymeika prabilo:

— O kad taip mus tamstelė aprūpinti apsiimtumei? ... jau tikrai mes nepasigailėtume tamstai, kiek išgalėdami, atlyginti! Neatsisakykite ir mums tokią malonę padaryti!

— Pasigailėkite! — puolės prašyti, pritardami ir kiti vyrai.

Žinovas už galvos nusitvėrė:

— Atstokit jūs nuo manęs, broleliai! pasenau, nebepaslenku; yr dabar gudresnių už mane seną; tegu padirba jaunesnieji! — Ir ėmėsi graibytis kepurės, apsimesdamas noris pabėgti. Vyrai, aplinkui apstoję, vienas per kitą maldavo „neapleisti jų neišmanėlių“.

— Broleliai mielieji!... kad būčiau turtingas, tuojau važiuočiau, daug ir neprašytas, bet už svetimus pinigus tai man širdis neleidžia: žinau juk aš, kaip sunkiai tasai skatikas jums ateina, ir jums rodos, rublis tai jau pinigai; o tenai jis mažiau neša, negu pas mus kapeika. Sauso niekur niekas neklauso, o ten nei su gira nei su alum nepasirodysi: kaip sakoma, pagal nosies ir tabakas!... Prieš tai nieko nepadarysi! Koksai stonas, toks žiponas turi būti, — o tai vis nemaža neša!...

Tarpe sodiečių pasigirdo keletas atsidūksėjimų, o vienas paklausė:

— Tai kaip gi menat, jūsų sveikatėlė, kiek dabartės galėtų atsieiti tenai suvažinėti?

— Man nėr ko čia atmindinėt, broleliai, — atsakė žinovas, — nes jau nebepermas kartas: 120 rublių ir 16 kap., neskaitant mažmožių ir savo išsilaikymo. Aš jau visada savo valgiau ir ne kartą reikdavo todėl savųjų prikišti. Bet ką padarysi? Toks jau aš iš prigimties — ne iš rublio, kaip tai sako, gimęs, o vis žmogus pavažinėji, žmonių pamatai.

Du svetimuoju vyru, atvedusiu girtą Laurinaiti, klausėsi iki šiol visa ko tylomis; bet, matyt, pagaliau kantrybės jiedviem pritrūko, taigi vienas, prasispraudęs prie „šviesiojo“ žinovo, sušuko į akis:

— Apgaudinėtojai! žmonėms galvų nesuk!

Būrys sodiečių sujudo:

— Tylėk, tylėk! ar pasiutai? — aplink pasigirdo balsai.

— Nepasiutau, broleliai, ne, tiktai man kumščios niežti, matant šitą apgaviką žmones grobiantį! aš jam... jam čia tuojau „prašenią“ ant pasturgalio ir snukio išrašysiu!

— Būk žmogus! nesikišk! — šaukė kiti sodiečiai, traukdami karštuoli atgal.

— Leiskit man jį! — šaukė iš savo pusės žinovas: — ką jis čionai liežuvį laidys! už ką jis mane biauros?!...

— Tu čia man, senasis arkliavagy, dar žmones matonysi! — šaukė jo priešininkas, verždamas artyn.

— Kelis aš tau pavogiau arklius? — rėkė, kaip keptas vėžys, paraudęs žinovas.

— Nesenai iš sląstų išlindai už nakties darbus ir dabar vėl žmones grobsi vidurdienį! — šaukė įnirtęs sodietis. — Kad tu nesulauktumei!

Ir jau buvo iškėlęs ranką tvyksti žinovui per jo gudriąją galvą, kaip netikėtai ėmė krist iš visų šalių smūgiai ant jo paties.

— Neklausykit šito sodiečiu prisimetusio ilgaliežuvio sukčiaus! — staiga pasigirdo daugelis balsų: — tai šnipas, dvaro apmokėtas! Mes patys kur nebuvome! kiek pinigų kam nekišome!... Antai, pasitaikė šitas žmogus, duok Dieve jam gražų pagyvenimą, apsisuko ir už kelių dienų žiūrimė — jau ir matininkas ant kiemo!

Karčemoje kilo pragarinis trukšmas, kuriame retkarčiais tik prasimušdavo garsesnis surikimas arba keiksmas; kartais girdėjosi atskiras smarkesnis trenksmas arba stiklų žvangėjimas, o viršuje besikaujančių nuolat mojavo tai tuščios, tai lazdomis, pagaliais, suoleliais, tai buteliais šarvuotos kietos kumščios. Įsimaišę pagaliau į muštynes žydai, ėmė vedlauti po vieną susikruvinusius karžygius laukan. Darė jie tai, visai nepaisydami, kursai kurios šalies, taip, kad tie išvestieji už durų atsikvošėję, vėl ėmė kits kitam į plaukus kibti, vieni nepasigailėdami kraujo už žinovą, kiti kovodami prieš jį ir biaurodami jį, kaip įmanydami. Vienas tik senis Jarašius, nė vietos nemainydamas, vienodai rimtai sau pypkę traukė, tik kiek tankiau ir dar mitriau trykšdino seiles pro dantis pačian vidurin aslos, kovojantiems kiek prasikleidus. Patsai „žinovas“, muštynei prasidėjus, tuoj išsisuko laukan ir skubiai, pakromiais klibinkščiudamas, spruko namo. Nors ne kartą bailiai atsižvelgė atgal, bet gerą, matyt, turėjo ūpą: žinojo iš patyrimo, jog jeigu kas norės, atras jį ir namie, o jis — taip pat iš patyrimo žinojo — labiau ir mėgo kur svarbesnius reikalus baigti namie, ne karčemoj; taigi šypsojo, namo grįždamas, savimi patenkintas, kad taip gerai proga pasinaudojo ir savo užtarėjų pralietuoju krauju kaip tik pasigarsino savo vardą.

Ne per toli nuo miesčiuko riogsojo apleista karčema. Priklausė ji dvarui, bet nuo to laiko, kaip degtinės varymas buvo uždraustas, tuščia stovėjo. Tik žmonės pasakojo, kad tenai velniai naktimis sueigas darą.

Vieną dieną nustebo artimesnieji kaimynai, išvydę iš tos karčemos kamino dūmus rūkstant. Ėjo kalba, kad kažin kas joje apsigyvenęs, bet kas, tai niekas pasakyti nemokėjo. Davatkos ir šiaip bobos tuoj ėmėsi darbo ir, neilgai trukus, sužinojo, jog netikėtasis karčemos gyventojas esąs iš visa ko labai mokytas, bet dabar niekuo daugiau užsiimti nenorįs, kaip tik savo dūšia rūpinąsis. Tą žinią bobos išgavo nuo karčemos gyventojų šeimininkės. Ir tikrai:

kas šventoji diena, tiktai būdavo bažnyčią atidarys, jau senosios karčemos gyventojas skubiai į vidų klibinkščiuoja ir, viduryje aslos ant kelių puolęs, klupsčiomis iki altoriaus, garsiai dūsausdamas, slenka ir ten, rankas aukščiau galvos išplėtęs ir akis išvertęs, karštai balsingai meldžias; o kad nusižeminimą prieš Aukščiausiojo sostą reikšdamas, kumščia krūtinę sudauždavo, atbalsis visoj bažnyčioje skambėjo. Tokiu savo apsiėjimu, neilgai trukus, pilnai pavergė širdis visų lengvatikių vargdienių, ir niekas iš tolo nebenorėjo tikėti, kas kartais nuo tolimesniųjų žmonių apie jį girdėjosi.

Girdėjosi gi apie senosios karčemos gyventoją visai kas kita. Taikėsi ir tokių, kurie sakėsi gerai jį žiną, ir tie tai pasakojo, kad, jaunas būdamas, arklius voginėjęs ir sau tą vieną akį išsiplakęs svetimu arkliu besmukdamas per mišką. Bet dar, girdi, po to nepasilioves, ir kitą kartą nutvėrė jį ganykloj, arkliams geležinius pančius bemaustant. Tada, girdi, pasturgalį avižomis peršovę, ir taip gerai avižos želmenis, girdi, suleidusios, kad, nors keletą mėnesių pavaitojęs, gudročius ir išsilaižęs, bet vieną koją ant visados pritraukė ir ne savo augintais arkliais verstis reikėję pasiliauti. Tada nusipirkęs gudročius senų kortų kaladę ir ėmęs burti, pranašauti, užkalbinėti, gyvulius ir žmones gydyti, bobas velėti ir kitais pramoniais verstis. Nusidrėbęs sau molinę pirtikę, pusantro ketvirtainio sieksnio didumo; vienoje to rūmo kerčioje susikrovęs akmeninę krosnį, paliai krosnį pasiklojęs išilginių šiaudų gultą, o prie sijos pakabinęs iš drobulės įtaisyta linginę. Daugiau toje gydykloje jokių rakandų nebuvo ir daktarui nereikėję: jo paties mitrumas kitus dalykus pavaduodavęs. Atvykus kokiam ligoniui ar ligonei, „ponas daktaras" tuoj liepdavęs šeimininkei — nepaprastai baurios išvaizdos prie jo esančiai bobai — išildyti krosnį ir padaryti garų. Kada tai būdavę padaryta, daktaras vedėsis ten po vieną ligonis. Jeigu tai buvus moteriškė, ponas daktaras velėjęs ją ant gulto, jei vyras — lipdinęs į pakabintąją už keturių kampų drobulę, apačioje ant žemės surisdavęs keletą įkaitintų akmenų bei degančių žarijų ir, berdamas žolėmis bei šlakstydamas visokiais skystimais, linguodavęs iki susivemiant. Taip keletą vyrų pavaišinęs, nuo vyriškosios lyties amžinai atsikratęs, nes vienas ir kitas iš daktaro rankų išleistas ir dešimtam papasakojęs, kas tenai kiekvieno laukia.

Pasakojo taip pat žmonės, kaip tikrą tiesą, kad vienas jaunesnis ir dar nedaug tenusibaigęs vyriškis, tiktai pajutęs tų rūkyklų bei garylų pragarinį kvapą, šokęs, kaip padūkęs, ir spėjęs išsisukt, dar neapalpęs, iš daktaro nagų, nors rojaus rūbais, ir sprukęs stačiai į laukus. Už kokio varsto tiktai atsikvapstęs ir atsipeikėjęs nuo to išgąščio, susipratęs, jog toliau tokiais rūbais keliauti esą nebepatogu; taigi, kaip skęstąs, lentos nusitverdamas, pradžiugo pamatęs ne per toli daržą išbujojusių kanapių. Tose kanapėse įsigūžtęs, ir pratupėjęs iki geros sutemos, ir tik apie pusiaunaktį sugrįžęs prie pačios į patalinę, viso kaimo šunų lydymas, ir nuo tos ligos jau amžinai buvęs sveikas.

Užtai bobos savo globėjo neapleido ir atsigirti negalėjo jo nepaprastu protu. Labiausiai neatsidžiaugė jo pirštais, nes visada, lyg ten padėjęs, ligą nutverdavo iš karto. Tikrajam daktarui už penketo mylių esant, brangus žmogus buvo toksai gudročius čia pat vietoje: ar tai „varlė" kuriai bobai širdį užgulė, ar „macica" su gumbu susimaišiusi galvon įpuolė, ar kirmis širdį sulpė, — iš karto jis nutverdavo ir atmurdindavo į tikrąją vietą. Ir vis tai nebrangiai: už penkelgę buvo ir patarimas ir pagalba, — ne taip, kaip prie vadinamųjų tikrųjų daktarų: pažiūrės liežuvį, pabarškins, paklausys, trūbelę prie žmogaus pristatęs; paskui brikš brikš pabrėž ant korčiukės ir lieps tau dar aptiekon eiti. O ten ką gausi? ... Kokio šviesaus vandenėlio šlaką: nei tau kvapo, nei naudos! — pūrindavo ir guosdavosi žmonės. — Šitam aptiekos nereikėjo: kad liuoba duos sava ranka, tai tokia smarvė pasiutusi nuo vaisto lėkdavo, kad tik pauostęs, tuoj galėjai suprasti, jog pinigų nebūsi prakišęs, jog pikčiausia liga turi nuo to vaisto pabėgti. O butelis liuoba bus kvortos didumo, ir tirščių nepasigailėdavo. Tai bent žmogus! žinojai už ką penkelgę užmokėjęs! — girdavo žmonės. Bet tuo dar nesibaigė gudročiaus žinojimas. Atvažiuos, būdavo, pas jį vyrai, bobomis vežini: Ot, — liuoba sakys: — ketvirti metai, kaip vedžiau, bet kas iš to? Moteriškė, lygu pelų maišas, be jokio vaisiaus — nei kam po trobą pačiauskėti; tiek tik naudos, ką duoną suvartoti padeda.

Būtų ir duonelės, ir turtelis šiokis tokis, o kad nė vieno kneželio prie šalies — žmogus, kaip bimbaldas, kaip medis be atžalų. Kažin, ar būtų kokia „roda“?

— Man matosi, jog bus galima „atitaisyti“, — atsakydavo rimtai daktaras: — gero išvelėjimo jai trūksta...

— O pora rublių bus? — klausdavo pagaliau žinovas. — čia, mat, ir prakaito reiks gerai pridėti! — liuoba paaiškina, kodėl aukštesnė už paprastąją kainą.

— Ir penkių nepasigailėsiu! — liuoba pasikarščiuos kitas vyriškis.

Ir ką pasakysite! Lig vienos dienos daktaro paskirtam laikui praėjus, gimdavo laimingajam tėvui čiauškalas. Daktaro garbė platinosi, o magaryčių paskui — tiktai gerk ir norėk!... Argi ne vertai? ...

Keletą metų tokiu būdu žmonėms tarnavus, pradėjo garbiajam žinovui vieko trūkti prie sunkesnių liginimų, todėl nepaprastai nudžiugo, pasklydus žiniai apie dalijimą žemės, ypačiai teisingai, kaip paskiau pasirodė, tikėdamos iš šito šaltinio apstesnės dar sau naudos. Ir mūsų visuotinis žinovas pasidarė „advokatas“, tik retkarčiais kokią bobikę benuvelėdamas.

Kaip reikia, ir šitame pašaukime pasisekė jam įgyti garsi garbė iš pat pradžių: žinojo jis ne tik aplinkinius miestelius ir bažnytkiemius, bet ir prie gubernijos valdytojų mokėdavo savais takais prieiti. Taigi, sužinojęs, jog kai kuriems kaimams jau pripažinta žemė nuo dvaro ir už dvejeta savaitių paskirta atmatuoti, pasiskubinęs ponas žinovas prie tų žmonių, jiems tai ir prižadėjo išieškoti... — už gerus pinigus ir, žinoma, žodį išlaikė „iki vienos dienos.“

Ponas „advokatas“ ir dabar neapsiriko: ant rytojaus prietemomis jau buvo galima matyti senosios karčemos linkon slenkančių trejetą sodiečių.

— Ar prakišim, ar ne? — pratarė vienas iš jų.

— Čia tai nebus pro šalį, — nutarė antras: — matyti, žmogus tikras. Iš kalbos galima suprasti, jog žmonių matęs, — pridūrė antrasis.

— O kaip jums su pinigais?

— Gavau, — atsakė paklaustasis: — pasiskolijau, už dvi dešimti rublių du pūru sėmenų leisiu sėti savo žemėje. Ką darysi!

— Nekaip, prie Galmino kreipeis?

— Kur gi kitur gausi? — atsiduso paklaustasis.

— Aš jau su juo bijočiau prasidėti, jam niekada nėra gana. Kada besutiks kame, — tuoj: „eikim apsišildyti!“ Na, ir susiprask pusbuteli paimti!

— Žinau ir aš, — atsakė antrasis, — bet ką gi darysi? Į klaną kritęs, sausas nebeatsikelsi!

— O kiti ką mano?

— Jarašius atsisakė prisidėti, žinoma: jam visada „reikia pamislyti“. Lai ryžtasi: kaip pasiklos, taip išmiegos.

— Juozas nė tiek neduos... Kam jam? jis pono malonę turi.

— Kad tik jam per pakaušį pono malonės neišlįstų! — pertraukė kalbą trečiasis.

Buvo tai Tamošius, artimiausias Juozo kaimynas.

— Kodel? — paklausė Jonušas.

— Daug žinok, maža kalbėk! — murmtelėjo Tamošius: — aš daug nekalbu, bet, laikui atėjus, pamatysite.

Bešnekučiuodami prisiartino prie buto.

— Tamsu, rasit, namie nėra? — pratarė Rymeika. — Ar turi, Tamošiau, raudongalvę?

— Turiu! Kaip gi be to ir eiti? — atsakė paklaustasis.

Jonušas priėjo prie durų ir pabildino.

— Kas? — paklausė vyro balsas.

— Saviškiai, ponali! — atsiliepė atėjusieji iš lauko. Brūstelėjo skląstis, durys atsidarė ir „ponas daktaras“ iškišo pro duris galvą.

— Del Pono Dievo meilės! kas jus atginė? — sušuko, apsimesdamas dideliai nustebęs.

— Mat, prasitariau, kaip kvailys! — nusiskundė, kasydamos galvą, daktaras, barškindamas apvyniotu ant pirštų rožančium: — į „brostvą“ štai esu įsirašęs! Kas poterėlius atkalbės?

— Matys Dievas reikalą ir atleis; ne vien poteriais Dievas tegarbinamas; ir gerą darbą mielai paskaitys. Neatsisakykite, ponali! neapleiskite! — meldė sodiečiai, siekdami rankos bučiuoti.

— Oi-oi-oi! ką čia bedaryti? — rūpinosi daktaras.

— Del Dievo garbės neatsisakyk, ponali, pagelbėk! — neatstodami, maldavo juo karščiau sodiečiai, juo labiau žinovas branginosi.

— Tebūnie gi Dievo garbei! — murmtelėjo, brėždamas žiburį.

Sodiečiai susikumščiaavo alkūnėmis:

— Aš sakiau, — nežymiai pratarė Rymeika, — jog čia žmogus savęs vertas.

— Ir man taip matosi, — pritarė Jonušas. — Rodos, nebūsime jau čia prakišę, — pridūrė, čiupinėdamas kišenėje mazgeli su popierėliais. čia bet atsiminė du pūru sėmenų, prižadėtu pasėti, ir širdis nudribo. — Šiemet miežių nebebus kur pasisėti? Bulbėmis vienomis reiks misti? — galvojo rūpestingai. Po valandėlės susiramino. — Kaip nors susispausiu, — skaitė tolyn, kiek tvirčiau pasitikėdamas ateitimi, — nors ir bulbėms nedaug beliks. Užsidirbsiu kur ir išsisuksime šiaip taip, — raminosi patsai save, — užtat įgysime savo žemelės... savo sklypelį, savo kampeli!...

Ir sodiečio širdis sudrebėjo, tai atminus; ašaros bliktelėjo akyse.

Tuo tarpu daktaras uždegė lempele, ir pastatęs ant stalo, tam sykiui įtaisyto iš apverstos dugnu aukštyn tuščios skrynelės, — atsigrižo į sodiečius.

— Prašyčiau sėstis, kad turėčiau ant ko, — tarė, — bet, kaip matote, mano turtai nelobingi ir tam neužtenka. Kaip žmonės sako: dūšia kūne, ir t. t.

Susijuokė vyrai, dairydami po kampus. Bet ir tikrai nebuvo kur atsisėsti: viename tik pasienyje stovėjo daktaro gultas, menkai sukaltas iš lentų ir pagalių, išblindusia paklode pridengtas. Ten tad ir susodino savo svečius; patsai gi atsisėdo ant kulbės, prisiritinęs arčiau prie pramoningojo stalo.

— Matote, kokie turtai! — pratarė atsisėdęs, — betgi ir tų dar žmonės pavydi: vardą nekaltą plėšia, įtarinėja... O jūs tikite tokiu ir pagalbos ieškoti ateinate?!...

— Lai kalba, kas ką nori! Mes matome ir patys — akis turime: koks čia jums, ponai, pelnas, koksai malonumas svetimais reikalais blaškytis?! . . . Dar į tokias akis stoti! ... Dievas atiduos! Dievas tik atlyginti tegali už tokią malonybę, už tokią artimo meilę! — kalbėjo, iki ašarų susigraudinęs, Jonušas, juoda, kieta ranka braukdamas ašaras nuo lieso, sudžiūvusio veido..

— Tai ko gi jūs, „neprieteliai“, norite? — švelniai pajuokaudamas, paklausė daktaras.

— Tatai gi apie tą važiavimą, — nedrąsiai tarė Rymeika, jau dabar rankoje laikydamas skepetukę, kurios kampelyje turėjo įrišęs paskolintuosius pinigų.

— Ką padarysi? Nuvažiuočiau, broleliai, kad turėčiau pinigų; bet patys matote!...

— Pinigai yra, — atsakė svečiai visi vienu balsu. — Mes ir savo atnešėme ir dar vieno kaimyno, kas po 20 rublių; vienas dar rytoj atneš — mat, karvę lygsta... Padaryk, ponali, mielaširdystę!

— Na, juk jau matau, iš jūsų nagų nebeišsisuksiu, — tarė pagaliau pasiduodamas daktaras. — Kaip bus, taip bus: reiks važiuot, ar ką jau?!

— Kada? — paklausė nudžiugę sodiečiai.

— Ko gi belauksi? Čia laukti negalima: poryt iš namų, ten vėl mažiausiai savaitė išeis. Senai buvau, mat, ir kalbos mums nepritrūks...

— Žinoma, žinoma, — nemandagiai užsimiršdami, pertraukė sodiečiai. — Ten, kaip šuva, muilą pastvėręs, neišbėgsi, — pridūrė Jonušas.

— Taigi, — patvirtino daktaras, — o tuo tarpu su jumis ponai, ką norės, tai padarys. Reikia skubintis, kad jie nė nesužinotų, jog aš tuo užsiėmiau, nes gali pasiskubinti ir jums

bloga pridaryti, o pats pašmakš užsienin!... Vaikykit tu paskui vėją po laukus!... Ir ministeriai, nors manęs nemaža privengia, — nes žino, jog aš prie karaliaus visada galiu prieiti, — bet jei ponas pasmuks užsienin, jie ant jo kaltę suvers, o poną tada kur besurasi?...

— Tai tiesa! — stebėjosi sodiečiai, susirūpinę.

— Bet ir drąsumas jūsų sveikatos neregėtas! — stebėjos Jonušas. — Kad tik tas Šliažas liežuvių nepridarytų!...

— Arba greičiau dar Juozas prie pono su liežuviais nesuskubtų! — pridūrė Rymeika.

— Neprieis, — tarė Tamošius, dantimis grikštelėjęs ir kumščias spausdamas, Juoza paminėjęs.

Tuo tarpu Rymeika su Jonušu susimerkė ir ėmė traukti iš kišenių butelius. Pirmas Rymeika, nukrapštęs raudonąją galvikę, trenkė savąjį dugnu į delną, ir kaištis išsyk pašoko į lubas.

— Kam to reikia! — sušuko, apsimesdamas iki šiol nematęs daktaras, rydamas seilę. — Visai be reikalo. Mano žodis duotas, tai ir be to turi būti. Ir susitarti juk reikia blaivai, kad nekiltų paskui nesusipratimų.

— Priimkite jau, meldžiami, šitą lašelį! — prašė, galvas lenkdami sodiškiei. — Gerklę pavilgant, ir kalba sparčiau seksis, — ragino. — Ką čia bekalbėti apie kokius nesusipratimus! Mes prie jūsų, kaip prie tėvo; kur gi mes, prasti žmonės, kitur kreiptumės?...

— Tai ir aš matau: vargšeliai jūs, todėl ir sutikau dar jums patarnauti, nors Dievas mato, kaip man sunku! — pasiskundė daktaras ir, atsigręžęs į kitas duris, šūktelėjo: — Morta! ar neturi ten kokios šukelės bei duonos šmotuko? ... Ir silkės, rodos, buvo gabalas: duok šen ant stalo!

Netrukus pasirodė daktaro šeimininkė Morta, reikalautais daiktais nešina ir, sustačius visa ant nepuikaus stalo, pati pasišalino. Jonušas pripylė, užgėrė į poną daktarą ir prasidėjo paprastasis aplinkinis eiliavimas su priprastosiomis apeigomis ir pasmaginimais, karts į kartą neaplenkdamas ir šeimininkės, kuri, nors pasivaipydama ir prisičiaupdama, kiekvieną paduotą stiklėlį kratė į save iki dugno. Trečią eilę beeinant, jau pragiedrėjo ir Tamošiaus iki šiol apsiniaukusis veidas, o Rymeika net ir uždainavo:

— Gerkit, broliukai, ir aš gersiu, —

Kai reiks užmokėti, aš išeisiu.

Vėlus jau buvo laikas, kada mūsų pažįstamieji, ištuštinę atsineštąsias raudongalves ir kišenes, pasiryžo grįžti namo, kas vienas nešinas tuščia monopoline rankoje. Visi trys buvo gerokai užraudonavę ir drebančiomis rankomis taisė, klostydami, atsineštąsias popierines, skaitydami ant stalo prižadėtuosius pinigus. Tamošiaus ir Rymeikos buvo tai senatvei sutaupytieji skatikai; Jonušo buvo skolinti, ir tai kokiomis palūkomis!... O kiek dar reikėjo prisiprašyti!... rankų prisibučiuoti!... O ką darysi? Vargui užėjus, sodiečiui pirmiausia tenka atsiminti, jog „pakara dangų atdaro“. Žmonės dėjo ant stalo, o ponas daktaras balsu skaitė.

— Aštuonios dešimtys! — pratarė ant galo. — Tai jūsų keturių? ...

— Daunys savuosius rytoj atneš! — paaiškino Jonušas: — likosi su žydu, del karvės besikaulydamas; du rubliu jau tik bebuvo likusiu tarpe; iki šiol, tur būt, sulygo. Jau, tamstele, meldžiamas, nesitrukdykite! važiuokite! — prašė vargdienis, lenkdamas prie „geradėjo“ rankos.

— Apie tai nėra ko bekalbėti! — tarė daktaras: — šiaip ar taip . . . Kas čia šiandien? — Seređa! Na, tai kitą subatą pavakariu galite vėl čia susirinkti: ar blogą ar gerą naujieną tada jau jums galėsiu pasakyti.

Pasakę ačiū, grįžo sodiečiai namo, kone šokinėdami, lyg jau katras po dvarą būtų

turėję. Tamošius tik kažin ko buvo suniuręs: į kalbą visai nesikišo; ėjo susimąstęs ir savyje užsislėpęs; tik dūmus leido tumulais, it Nemuno garlais, pypkę traukė, net švamboje kliurkėjo, ir spiaudėsi be paliovos.

— Kas tamstai nutiko? — paklausė Rymeika: — nei šioks, nei toks, tarytum, musmirių užėdęs?

— Kažin, kokia tavo būtų širdis, jeigu po kojomis nuolatai žaltys arba gyvatė pintųsi. Kaimynai nusijuokė.

— Perskelčiau kramę ir po visam, — tarė Rymeika.

— Į praskilą idėčiau ir pakabinčiau ant saulės džiūti vaistui, — pridūrė Jonušas.

Tamošiui pirmasis patarimas, matyt, geriau pritiko prie širdies, nes po valandėlės tarė:

— Ir aš manau perskelti kramę: lai nusiraibo; nes nežinia, kada įkirs.

Visi nutilo. Kiek paėjęjus, Rymeikai lyg kažin koks nerimas ėmė širdį gelti, bežiūrint i šalimais einantį paniurusį Tamošių, taigi atsiliespė į jį, priėjus kryžkele:

— Mes apie žaltį, o tamstai ir tikrai kažin kas ant širdies?

Tamošius nusijuokė, bet taip keistai, kad kitiem dviem šurpis per nugaras perėjo.

Nuo kryžkelės Tamošius pasisuko į paupį, dvaro linkon, nes jo troba netoliese Juozo buvo, o kaimynų takas vedė į pagirį; taigi reikėjo skirtis.

— Na! tai iki subatos pavakario! Susieisime pas daktarą!

— Susieisime! — murmtelėjo Tamošius ir, pasispaudę sau rankas, persiskyrė.

— Tas Tamošius velnią yra šiandien prarijęs; ką nors netikusį galvoja! — tarė, kiek paėjęjus, Jonušas. — Man dėjosi į galvą tas žaltys! . . . čia kas nors yra!...

— Ir aš šiandien mačiau, kad Tamošius ne toks, kaip paprastai: niūras, į akis žmogui bijo žiūrėti — dievai žino, kas jam galvon įlindo!?!...

— Rasit, pasigėrė ir apsvaigo?

— Oi ne, brolyti! Ar jam pirmas sykis? Pakelia jis gerai: dar smagesnis būna įsitraukęs, o šiandien — šmiaukš!

— Keistą aš šiandien sapną sapnavau! — atsiminė Jonušas: — mačiau Tamošių per kraujų klaną brendanti: brenda ir smunka, brenda ir smunka — susmuko iki pažastų!... O kraujas tas toksai bausis, raudonas! — net dabar drebulys ima.

— Dieve, saugok nuo nelaimės arba piktosios minties! — tarė Rymeika. — Rasit, susiriejo su kuo!... Ar atmeni tą įnamę prieš keletą metų? ... Mirė staiga, o žmonės, kaip būgną mušė, kad Tamošius jai barkštelėjęs. Kietą turi ranką!

— Netruks velnias po kailiu pajusti! — pritarė Jonušas. Staiga, pakėlęs ranką ir sustojęs, sušuko:

— Cit!

— Kas ten? — tylomis paklausė Rymeika.

— Šūktelėjo kažin kas miške! — atsakė Jonušas.

— Pelėda! — valandėlę stabtelėjęs, nutarė Rymeika: — ir aš girdėjau: pelėda suūbavo.

Tolumoje šuva sukaukė ir daugiau nieko nebesigirdėjo; tik eglės, vėjo pučiamos, šiugždino, ir drebulė prie tako birbino neramiais lapeliais. Vyrai persižegnojo ir žengė toliau.

— Šiurpuliai ima! mirtis po girių vaikščioja! — atsiliespė Rymeika.

— Dieve, sergėk! — pritarė dievobaimingai Jonušas.

Čia pat buvo jau ir judviejų kiemai. Atsisveikino ir persiskyrė.

— Iki subatos!

— Iki subatos! — tarė dar kits kitam iš tolo.

Gražus šįmet buvo pavasaris ir nepaprastai ankstybas: balandžiui vos užstojus kaip išilo, jau ir nebeatsimainė; sprogstą medžiai ir kerai pripildė mielu pavasario kvapu girias,

laukus ir sodnus; klevai savo purėtaisiais žiedais klestėjo, tarytum, kiaušiniu apdrabstyti, masindami didelius bičių spiečius, kurios bekaišiojo savo laibus siurbtuvėlius i kiekvieną atvirąją geltonąją taurelę. Užė, zirzėjo darbštieji vabalėliai, skubėdami naudotis šiltąja giedra ir kvepiančiais meduolių žiedais; žinojo mažilėlės, jog ne visada bus taip meili giedra ir ne kiaušius metus žiedai klestės.

Visoki paukšteliai, lizdams sukti šlamelius ir plunksnes berankiodami, čiurvėjo, čirškėjo šiltuose saulės spinduliuose, o antai spartusis šnekutis vylingai plasnojo savo blizgančiais tamsiai mėlynais sparneliais ir, švilpiniuodamas, kvietėsi patele; gegutė liūdnei kukavo beržyne, rūpindamos, kam šįmet užmetus auginti savo šeimyną; paliekniais tytomis bėgiojo pempės, ieškodamos sausų vikšrynų lizdui, o pabaidytos, svyravo ore, dejuodamos: „nevyko! nevyko!“... Išgąsdino jas gandras, atlėkęs pavarlinėti. Matyt, buvo gūžį jau Priskrovęs, nes pavaikščiojęs neužilga atsistojo ant vienos kojos, ramiai besipūtindamas šiltu vėjeliu, visai nebudamas nei pempių gailėsingojo dejavimo, nei varlių bauginančiojo kvarkimo, kurios pamačiusios, jog gandras iš balos pabėgo, įsidrąsino karą jam paskelbti: raibosios ir žaliosios — visos, krames iš vandens iškišusios, suspito kurkti: „Kotre! Kotre! Kotre kur? kur? kur? kur peilis? kur peilis? — kokis? kokis? kokis? — baltkrriaunis! baltkrriaunis! baltkrriaunis! kam reikia? ką piausim? — gondrą! gondrą! gondrą!“...

Gandras, iš tolimos kelionės parlėkęs, ilsėjosi ramiai besnausdamas; tiktai kad jau pačiame krašte visu pulku susipliauškusios pradėjo nebepaprastai garsiai kvarkti, gandras nebeiškentęs tyliai snapą ištiesė ir, žengęs keletą milžiniškų žingsnių, kaptelėjo keletą didžiųjų drąsuolių ir, iškėtęs sparnus ir porą kartų pasišokėjęs, nuplaukė oro vilnimis į lizdą, kur jį meiliai taraliuodama susitiko draugė. Tetervinas, po alksnyną baubdamas, skundėsi poros nesurasdamas: „Sunku be pačios! sunku be pačios! parduosiu kailinius — pirksiu pačią! parduosiu kailinius — pirksiu pačią!“...

Gražus buvo pasaulis. Pievos žėlė beregint: geltonieji lukštai, saulės krėslėliai, balos, gegužės, kvynai — jau puošė žaliajį pievų rūbelį. Tik ievos, tartum, neįsitikėdamos ankstybąja šilima, nedrąsiai skleidė savo ilgujų kekių smulkius baltus žiedelius. Užtai putinai, į karklynus įsispraudę, pirmi žydėjo, nebudami rytšalių, tarp žaliojo apsiausto.

Visur buvo taip gražu, visa džiaugėsi pavasario sulaukus, tik Palieknės dvaro sodybose kažin ko nepaprastai buvo tylu; veltui iš ryto artojaus draugas, pilkasis vieversėlis, aukštybėse įsikoręs, budynę garsino, veltui: niekas nesiskubino su plūgu į laukus. Veltui rūpestingoji sėjikė iš medžio šakų šaukė: „sėk sėk! sėk sėk!“ Niekas dar čionai ne tik grūdelio į žemę nemetė, bet ir norago nekišo; ot, — vaikščiojo žmonės, kaip apsvaigę: gyvulius aprūpino ir vėl vidun į trobą lindo.

Nebuvo betgi tenai taip ramu, kaip rodėsi greitomis paviršium užmetus akimis: ligu sutemo, kartas į kartą galima buvo pamatyti atsargiai iš kiemo į kiemą einantį žmogų; kartais ir trejetas vyrų praslinko, kaip šešėliai. Daugumas jų ėjo į Tamošiaus butą, kuriame beveik iki aušros mirksėjo žiburys. Šunes, lyg negera ką nujausdami, ištisosiomis naktimis liūdnei kaukė ir duobes kasinėjo, tartum matydami mirties šmėklą po linkinę slankiojant.

Staiga paskutiniojo ketvirtadienio rytą tartum gyte linkinė atgijo: sukruoto žmonės, užjuodavo dirvose suartos vagos; šen ir ten pasigirdo linksmoji mergaitės dainelė, paupyje užbaltavo balinančios drobių galai; aplink jas, sergėdami, bėgiojo ūbaudami vaikai, tai vėl į būrelius sutūpę pynė margus vainikus.

Vienas tik Tamošius buvo šiandien nelinksmas ir kažin ko piktas: spiaudėsi vaikščiodamas, ūsus kramtė, o žmonos paklaustas, kas jam yra, atrėžė:

— Savo puodų žiūrėk! Kas yra tai yra, o tau nēr ko kito liga sirgti!

Atsigulė į lovą, bet ir ten ramumo nerado. Taigi, pasiėmęs kepurę, išėjo laukan ir išsitraukė iš pastogės žagrę taisyti. Bet vis kažin ko rankos šiandien neklausė. Valandomis ausis ištempęs nuo girios kažin kokio atbalsio klausėsi, bet vis niekur nieko: visur tylu, ramu, saulėta, gražu. Staiga sušliukštėjo kažin kas čia pat už nugaros. Tamošius nubalo, pypkė iš dantų iškrito ir žemai galvą palenkė, įsitempęs žiūrėdamas i noragą.

— Tegu bus pagarbintas!... — ištarė verksmingas moteriškos balsas.
— Ant amžių! — rūsčiai murmtelėjo Tamošius.
— Ar buvote vakar turguje? — paklausė moteriškė.
— Jeigu buvau, tai kas?
— Manasis taip pat vakar išėjo ir iki šiol jo nėra — atsakė verkdamą moteriškė. — Jau saulė pietuose!... Niekada taip nebuvo... Ar jūs, kaimynėli, nematėte, nesutikote?
— Še tai tau! Ar aš tavo vyrą ganau? — atkirto pasityčiodamas Tamošius. — Nei aš mačiau, nei aš žinau.
— Jėzau Marijate! kur aš dabar dingsiu?! — sudejavo moteriškė. — Su gerumu nėra: kas nors nutiko!

Ir nubėgo verkdamą į mišką.

Buvo tai Juozienė. Apėjo visus kaimynus — niekas nei regėjo nei matė Juozo.

Apie Juozo pražuvimą ėmė plėstis visokios kalbos. Rymeikai, išgirdus, kažin kas į širdį lyg įdūrė: metė plūgą ir, pasiėmęs lazda, leidosi taku į dvarą. Išbalęs buvo ir drebančiomis lūpomis beeidamas šnibždėjo: „Jėzau Marija! argi tai gali būti?!“...

Priėjęs taką, ėmė eiti išlengva, besizvalgydamas į abi šali ir, atsidėjęs, tyrinėdamas kadagynų tankmes. Staiga sustojo: pasirodė, būk dejavimą išgirdęs. Sudrebėjo ir ėmė žvalgytis: netoliese ant tako pamatė sukruvintą baltą linini kaklarišį; toliau iš kadagių kero kyšojo nagingėmis apautos kojos. Nieko nelaukdamas, įsispraudė į krūmų tankmę ir šūktelėjo išsigandęs: ant žemės, tarp krūmų įspraustas, gulėjo baisiai sukruvintas Juozas ir mojavo rankomis klejodamas; veidas buvo baisiai supuțęs ir pamėlynavęs.

Rymeika nesusieidavo su Juozu, nes nemėgo jo, kaip ir kiti, už tą pono malonę, kuri senį aplankė; bet dabar, išvydęs tokios nelaimės ištiktą, ilgai nemąstydamas, pasiskubino su pagalba: priklaupė visas drebėdamas ir gaivino, kaip įmanė.

— Vandens, vandens lašeli... Oi motin, kodėl neklausai... — pradėjo vėl dejuoti nelaimingasis Juozas.

Rymeika paguldė atsargiai jo galvą ant kiminų ir, kaip tik išgalėdamas, nusiskubino vandens ieškoti. Arčiausias nuo prietikio vietos buvo kiemas paties Juozo — tenai ir įpuolė Rymeika. Ant slenksčio užtiko bevaitojančią Juozienę.

— Neverk!... radau!... — ištarė, sunkiai alsuodamas ir atsikvapstydamas. — Kibirą duok! — vandens reikia!

— Negyvas! — sušuko Juozienė.

— Gyvas, gyvas! Kibirą duok!

Moteriškė puolėsi į vidų ir akimirka išnešė kibirą pilną vandens. Rymeika, pastvėręs iš jos vandenį, leidosi bėgti atgalios, o Juozienė, klupdama ir dejuodama, paskui.

Nupraustas šaltu vandenių, Juozas atmerkė akis, bet, proto neatgaudamas, mojavo rankomis, lyg ką nuo savęs stumdamas, ir kažin ką kalbėjo be tvarkos. Pasilenkusios žmonos visai nebepažino, tiktai, godžiai atsigeręs šalto vandens, ėmė migti.

Kas pasakė kitiems sodiškiams apie atsitikimą su Juozu — nežinia; pamažu bet susirinko prietikio vietoje gerokas būrys vaikų, moterų ir vyrų; vieno tik Tamošiaus jų tarpe nesimatė: jis vienas „nežinojo“. Susirinkusieji lingavo galvas, šnibždėjosi; tarp tylomis tariamųjų žodžių girdėjosi Tamošiaus vardas. Balsu betgi niekas to vardo neištarė. Saulei leidžiantis, visas tas būrys lydėjo senuką Juozą, vyrų nešamą į trobą. Paskui pat ligonį sekė Juozienė, nusiverkusi, nusibaigusi ta viena diena, tik kojas bepavilkdama sukumpusi senelė.

Nors niekas nieko tikrai nežinojo, betgi visi, lyg susitarę, kažin kodėl pradėjo Tamošiaus šalintis; jisai vėl nė su kuo nesistengė susieiti; Juozo butą dabar kasdien kas nors iš kaimynų lankė ir, nakčiai užstojus, kuri iš moterų, pasikaitaliodamos, padėjo Juozienei ligonį sarginti.

Juozas juo toliau, juo labiau blogėjo. Buvo naktys, kad graudulinės žvakės visai

negesino: gulėjo užsimerkęs, į numirusį panašus; tik tylomis vandens kartais prašė ir vėl tyliai gulėjo. Kitas dienas be paliovos klejojo: tai verkė klejodamas, tai vėl kažin kokie baisūs reginiai ji žudė.

— Dievuli Dievuli! — dejavo vargšas gailestingai: — ugnis!... kraujas!... O vis vaikai vienos motinos! Bėkim! bėkim — šaukė didžiausiu išgaščiu. — Aš neisiu į dvarą, neisiu! Tesirįžta patys! Kaip Dievas duos, taip bus, o prie tų šunlupių neisiu — neisiu! Gana jau! Pamačiau visa!

Ir verkė, aimanavo senis, o smalsiosios viešnios, kaimo bobelės, kiekvieną išgirstąjį žodį į galvą dėjosi, idant ryto metu turėtų ko po kaimynus apsakinti.

Iš tų pasakojimų kilo tarp sodiečių daug nebūtų kalbų: vieni pasakojo, kad tai dvaro vokiečiai taip senuką sudaužė; kiti tvirtino, kad ponas savo rankomis taip atsimokėjęs už jo kitąsyk pasišventimą; Jonušas tik su Rymeika nieko nesakė, liūdnai galvas kraipydami klausėsi senelio vaitojimų, retkarčiais tik pratardami pašnabždomis: ot — bedūšnikas! ot — beširdis! Šitokį vargą žmogui užduoti!

Nebesusirinkdavo dabartės pas Tamošių kaimynai, kaip pirmiau būdavo, pasitarti, reikalų apkalbėti; dabar, reikalui priešus, sklendė prie Jonušo arba prie Rymeikos, aplenkdami Tamošiaus kiemą.

Juozui, matyt, nebuvo dar mirtinoji: dvejetui savaičių tokio nejautrumo praėjus senis tartum iš miego pabudo, ir ėmė stiprintis. Prasiblaivęs, kaip mažas vaikas, nusišypsojo ir ėmė žvalgytis po trobą.

— Motin! — tarė: — ar šilta šiandien dienele?

— Šilta, tetušėli, šilta, — atsakė senė: — giedra, šilta, saulutė žeme ritinėjasi. O tau kaip? bloga širdis?

— Niekis: kaulai apstiro begulint. O kam čia man tą galvą aprišo? — paklausė senis, čiupinėdamas galvos apraišalus.

Kas buvo nutikę, nieko neatsiminė; nežinojo nė kiek laiko praėjo begulint; taigi senelė atsakė, kad parvirtęs užsigavęs ir truputi sirgęs.

— Kame Jonukas? — vėl paklausė, kiek pagulėjęs: — tur būt, jau įkilus dirba valiukas? — ir meiliai susijuokė. — Gerai, kad paukšteliu myli. Pašauk, mama, tegu įeina!

Graudžiai apsiverkė Juozienė, nususukusi į šalį, matydama, kad jos senelis, ir sustiprėjęs, nebeatgauna atminties ir proto.

O ligonis tuo tarpu kalbėjo jau ką kita. Bandėsi keltis, bet, pamėginęs, vėl prie priegalvio pripuolė.

— Pasturgalis apsunko begulint, — tarė pajuokuodamas.

Atbėgdavo dabar su tėvais ir kaimynų vaikai, atnešdavo žolynų paskynę, o senelis sklaidė juos, tvarkė ir į vainikus pynė, drauge šnekučiuodamas, kaip vienametis.

Ant galo stiprusis būdas paėmė viršų, ir senis pradėjo vaikščioti. Betgi paskutinieji nutikimai visai pražuvo iš jo atminties.

Buvo lytinga diena, šventadienis. Juozo trobelėje susirinko pakeliui iš pamaldų grįždami keliolika vyrų ir moterų, kaimynų. Jiems bešnekučiuojant, durys nedrąsiai prasivėrė ir vidun įėjo senis Riškus.

Buvo tai visiems pažįstamas seniausias dvaro tarnas. Visą savo amžių praleido jis dvare betarnaudamas nuo jauniausių dienų ir visu kuo tenai buvo sulig reikalu ir aplinkybėmis. Dar piemenuko metų būdamas, buvo pastatytas lekajumi. Ponui ir ponaičiams įtikęs, prileistas buvo drauge mokyti prie naminio ponaičių mokytojo, o kad galvą turėjo gerą, tai gana greit pramoko skaityti, rašyti ir dargi skaitliuoti, todėl, kaip namų augintas ir ištikimas, neužilga buvo paskirtas dvaro raštavedžiu, kada ponaičiai iškeliavo į aukštesnius mokslus.

Giminių nei šeimynos senis neturėjo: giminės maro metais visi išmirė, šeimynos gi

savos neteko jam įsikurti; kadangi kiekvienas žmogus turi paprastai prie ko nors prisirišti ir ką nors pamilti, tai ir mūsų Riškus, artimųjų nebetekęs, visa širdimi prisirišo... prie savo ponų. Mylėjo jisai savo ponus iš visos širdies. Jam įkalbėta buvo, jog tai buvo nepaprasta malonė, kad jį, prastuolį našlaitį, ponai leido mokytis drauge su ponaičiais, kad jis už tai turįs būti dėkingas visą savo amžių ir savo ponams ištikimai tarnauti. Ir jis tuo įtikėjo ir iš širdies prisiėmė sau už gyvenimo keliavedį. Ir visą amžių tą apžadą tikrai pildė. Nežinojo dienos nei nakties: kokiame reikale visada buvo gyvas — ot, kaip tikras vaikas.

Betgi buvo valandų, kada ir jo dvasia kėlė maištą: kildavo kažin kokių troškimų, apimdavo neapsakomas ilgesys; nors pats nemokėjo pasakyti, ko jam trūko, ot — kitokio gyvenimo norėjosi. Kokių gi atmainų savo gyvenime norėtų, jis pats pasakyti nemokėjo.

Pirmą kartą toksai nuliūdimas jį buvo apėmęs, kada pasibaigė jo mokslas su ponaičiais, nes ponaičiai rengėsi važiuot toliau mokytis, ir namų mokytojas buvo atstatytas.

— Kaip tai gerai būtų, kad ir aš galėčiau į didelį miestą pasimokyt išvažiuoti! — sušuko jisai, apie tat sužinojęs.

Visa ponija leidosi juokais ir gerą valandą gėrė josi tokiu jo juokingu noru. Juk tai vis viena, kaip kad avinas sumanytų su volungėmis po medžius lakioti!? Argi ne juokinga? Ir jisai pats įtikėjo, kad visai kvailai jo esama atsiliepta, o senasis ponas jam gražiai išaiškino, kad jo luomo žmogui negali būti jokios naudos iš aukštųjų mokslų; kad kiek gali būti jam naudinga, jau jis visa ko esąs išmokytas.

Keletui dienų praslinkus, pasišaukė jį ponas prie savęs ir tarė:

— Nuo šiol būsi mano raštavedys.

Jaunasis Riškus išplėtė akis.

— Ką? — nesitikėjai taip greit tokio paaukštinimo?

— O ponas Kajetonas? — paklausė šis, — juk jis iki šiol visa veda?

— Paseno jau! — atsakė ponas, — man reikia vikraus, stipro vaikino, o Kajetonas, nors žmogus geras, bet jau nusidėvėjęs. Rytoj rytą perduos tau knygas ir užimsi jo vietą.

Lyg ką nujausdama, susispaudė jaunajam Riškui širdis, bet ponui prieštarauti neišdrįso, todėl pasilenkė tiktai prieš poną ir išėjo.

„Ponas" Kajetonas susitiko jį kieme ir trumpai tarė:

— Eik šen su manimi! atiduosiu knygas!

Ir pamatė Riškus, kaip senuko veidas užėjo ašaromis. Atjautė ir senuko balso drebėjimą, todėl ir jam pačiam akys suvilgo.

Senis pažvelgė tada į jį užjausdamas ir tarė kiek stipresniu balsu:

— Eik šen, eik! neturiu širdies prieš tave, nesiderėk. Tokia jau tvarka ne tik žmonijoje, bet visame pasaulyje, jog senas turi užleisti vietą jaunesniam; nieko prieš tai nepadarysi.

Ir padavinėjo senis savo jaunajam įpėdiniui knygas, rodė ir aiškino ilgas eiles skaičių, o kad ašara ant popierio netyčiomis nukrito, senis teisinosi:

— Žmogaus kvailybė: silpnybė pririša ir sunku!...

— Tamstelė, ar senai čionai? — paklausė Riškus.

— Ar senai? — perklausė senis. — Jau bus keturios dešimtys metų su viršum, berneli mielasis, kaip aš čionai nuo svetimų kampų dulkes bešluostas ir svetimų turtų skaičiais knygų popierius bemarginas. Bet ne tik keturios dešimtys — ir šimtai metų prieina savo galą; taigi ir man atėjo toksai galas: pasakyta: „pasitrauk šalin!" — ir eik sau kur benoriš! — Ka-ka-ka! — sunkiai nusikvatojo senis.

— O aš jau buvau ir beužmiršęs, jog visa tai ne savo, jog kada nors prieisiu liepto galą. Su savo likimu, broleli, neprasilenksi, ir štai jau aš savąjį ir priėjau; dabar tu siek savąjį! — Pasenęs gyvulys nužudomas, žmogus tiktai pavaromas... Vis gelto šuva turi ko man pavydėti — nusijuokė...

Ilgai dar taip pasenėlis dvaro tarnas bambėjo, neištesėdamas tvirtybės atsitraukti nuo priprastųjų daiktų ir vietos; ir tasai senelio kartusis juokas ilgai dar skambėjo jo jaunojo

įpėdinio ausyse, ir akyse stovėjo palinkusi senuko stovyla, padavinėjanti skaičių knygas; ilgai dar skambėjo Riškaus atmintyje drebaş balsas senojo Kajetono, aiškinančio jam skaičius ir knygų vedimo tvarką. Prisipažino kitąsyk ir ponui. Ponas pasijuokė iš jo ir pagaliau pasakė, kad tai esąs sentimentalizmas: liguistas įsijautrinimas, kad tai esanti liga, ir stengėsi užmiršti savo senąjį pranokėją.

Ėjo metai. Riškus pasidarė dešinioji pono ranka: važinėjo į Liepoją, į Mintaują, į Rygą su javais, sėmenimis, linais; rašinėjo kontraktus, priiminėjo pinigus, ir visa ištikimai atiduodavo ponui su tikromis apyskaitomis. Gyrė jį ponas ir jam miela buvo ta pagyra; dar didžiau stengėsi įtikti, ir galop užmiršo ir jisai, kad nieko čia neturi savo, kad visa tai svetima, visa ponų, ne jo; užsimiršo besąs vien tarnas ir vergas; prigudo, nelyginant šuva prie kaklininko.

Šventadienių pavakariais mėgdavo jis nueiti pas pažįstamus sodiečius — ot: kažin ko širdis prie jų traukė; bet vieną ir kitą sykį — ir kaskart dažniau pastebėjo, kad sodiečiai kažin ko nepasitikėdami su juo elgiasi: užvedus draugybėje kitą kalbą, ne kartą vienas kitam pamerkdavo, ir kalba trūkdavo nepabaigta. Ne niekino jo, bet jau nebebuvo su juo taip atviri, kaip kitados, kada dar jie visi jauni bernukai tebebuvo ir jis nebuvo dar „dešinioji pono ranka“; ot — tartum siena kokia atsistojo jų tarpe.

Ir ponija iš savo šalies matė tuos jo prie sodiečių besilankymus ir vėl savotiškai apie tatau protavo.

— Tepk muziką ir medumi, jisai vis dvoks degutu! — tarė vieną sykį ponas poniai: — rodosi, visa ko turi pas mus, o vis ji traukia prie savųjų. Reiktų vadinti jį arbatos prie mūsų stalo — bent kiek galint dažniau; tai...

— A fi! — sušuko, pasipiktinusi pačiu sumanymu, ponia: — argi jam ne vis tiek? Juk duodu tenai nešioti nuo mūsų valgių; ar ne vis tiek tokiam, kur juos suvartos?

— Moteriškai protauji, — pertarė ponas: — čia politika to reikalauja. Argi nesupranti, jog su mumis nors retkarčiais prie stalo pasėdėdamas, daug tvirčiau jausis pririštas ir prie dvaro reikalų: juk su kuo dalysis duona, su tuo dalysis ir dvasia, ir jausmais, ir palinkimu; radęs nors paskutinę vietą prie mūsų stalo, jau pats drovėsis besigretinti prie sodiečių, ypačiai jei dar bus leista jam ir vienas kitas žodis prie mūsų stalo tarti ir kaip ir mintimis pasidalyti.

Išklausiusi šitos „vidaus ir užsienių politikos“ lekcijos, ponia netiktai nebesipriešino prileisti Riškaus prie savo stalo, bet dargi „pasiaukojo“ ir pati vieną kitą užuojautos žodi į ištikimajį vergą pratarti.

Ir buvo taip, kaip norėjo ponas: prie ponų stalo prisidėjo dar vienas valgytojas; kaip tik nebūdavo svečių, visada buvo kviečiamas ir Riškus ir sodinamas kitapus virtuvo ir didžiojo buketo, idant vis gelto ponybė su chamybe vergybe nesumištų, — dar juo labiau, jei netikėtas svetys užeitų. Svečiui pasitaikius, buvo tvirčiausiai vergui taip pat įkalbėta, idant niekada neatsilieptų patsai neklaustas.

Ir tikrai, šitokia ponų politika pamažu netiktai visai pavergė doriškai neprityrusio jaunikaičio dvasią, bet ir atstūmė nuo jo sodiečių širdis, vietoje to apdovanodama ponų pasitikėjimu ir ne gaivinančiais, bet dažniausiai nusmelkiančiais, ponų malonės spinduliais dvasios reikaluose ir ponų stalo išėdomis — kūno reikaluose. Tik kokiame nepaprastame prietikyje ar varge besusieidavo dabartės Riškus su sodiečiais šalyje nuo dvaro reikalų. Nors kiekvienam ir patarimą ir pašalpą mielai ir nuoširdžiai teikdavo, maža kas prie jo tesiglausdavo, ne savu, bet dvariškiu jį skaitydami; jisai vėl, nors nebėgo, bet ir neužsipuldavo labai prie jų gretintis. Visą *gi* savo širdį su dvasia ir kūnu atidavė ponams.

Ar turėjo ir ponai jam kiek nors širdies ir palankumo — sunku atsakyti. — Reikalingas ir naudingas buvo, tai ir brangino ir guodė savaip, kaip ir kitą reikalingąjį savo

turtą, kol tas buvo naudingas. Davė jam „oficinoje“ šviesų, švarų kambarėlių, valgį teikė nuo savo stalo; susirgusį aplankydamas ir ponas ir ponija; ir daktarą parveždavo, ir vaistų duodavo. Jeigu visus šituos apsiereiškimus galima paskaityti tikrosios malonės ženklais, tai nors savaip mylėjo ir ponai ištikimiausį savo tarną. Taip bent manė patsai Riškus ir, kaip sakoma, iš kailio nērėsi, kad tik ponams įtikus.

Bet žmogus vis gelto žmogus, o gyvasis sutvėrimas — prigimties reikalavimų vergas. Ir mūsų Riškus, nors maža teturėjo laiko, betgi suspėjo išžiūrėti į dvaro siuvėją, ir pašoko jame noras savo lizdą įsikurti, savo šeimynėle apvesti; žodžiu sakant, širdis savo teisių pareikalavo: kitokios meilės, nebe vergiškos prie savo ponų.

Turėjo tada sutaupyti dvejetą šimtų pinigų; su tuo galėjo ši tą sau prasidėti ir įsisvajoti: pritykojo paną Mortą nuošaliai ir trumpai, širdingais žodžiais, pasisakė ją karščiausiai esąs pamilęs.

Pana Morta nuraudonavo, kaip pinavijas ir, akis žemyn nuleidusi, padavė jam abi rankėli ir tyliai tyliai, kad ir šelmis vėjelis negirdėtų, tarė:

— Ir aš tamstą myliu!

Jaunajam Riškui, tą ketvertą žodelių išgirdus, pasaulis apsisuko galvoje: sugrobė merginą į glėbį ir tvirtai tvirtai pabučiavo.

— Aš tavo, tu mano amžinai! amžinai! — šnibždėjo jausmingai į nukaitusią panos Mortos auselę, kol pagaliau patsai išsigando savo užsimiršimo ir pabėgo į savo oficiną.

Dievuli brangus! Ko jam nesisvajoti tą mieląją neužmirštamąją naktelę, kurią ištisą praleido akių nesudėjęs!... Manė paimti nuomon kur gražų žemės plotelį; matėsi jau esąs savininkas gražios, šviesios trobeles, su sodneliu aplinkui, — žodžiu, matėsi besąs „pilnas žmogus“; ir rodėsi įsisvajojusiam, kad jau be to visa ko nė nebeapsieitų, kad jau ilgiau taip gyventi niekaip nebegalėtų, kaip iki šiol gyveno.

Betgi kitaip laimė nusprendė.

Tuoju ryto metą nuėjo pas ponus, abiem kojas apkabino ir — sustojo, nebeišmanydamas, kaip toliau elgtis.

— Norėčiau... norėčiau vesti, — pratarė ant galo ir vėl ponams rankas nubučiavo.

Ponas, nustebeš valandėlę į jį žiūrėjo, pagaliau atsidūksėjęs tarė:

— Nesitikėjau, kad mane norėtumei pamesti, tiek nuo mūsų visų geros širdies prityręs! Rodos, nieko netrūko tau prie mūsų?

— Sunkiai nusidėčiau, kitaip manydamas: tėvai buvote man našlaičiui! — karštai pripažino jaunikaits.

— Betgi tuo nesusirūpinai, jog tiems meiliausiems tėveliams bus sunku be tavęs. Auginome, mokėme, tikėdamies paramą turėsią, — nuo savęs primetė ponija: — pasirodo bet, jog ne tik patsai nenori kaip reikiant atsilyginti už gerąją širdį, bet dar ir kitą lygiai reikalingą ir gerą darbininkę pavilioti ir paveržti nepasidrovi.

Nukaito Riškus, tai išgirdęs, ir vėl nubalo, ir stovėjo, kaip stabo ištiktas, kol susiprato, kame dalykas; taip netikėti buvo jam ponios ir pono žodžiai. Bet, supratęs, nė neprotaudamas, ar teisingi ponų reikalavimai, pasijuto baisiausiai, biauriausiai nusidėjęs ir su ašaromis meldė atleidimo.

— Kvailas buvau, — tarė, — ir nesupratau, ką darąs; bet niekada jūsų mylistų apleisti, nei nedėkingas būti nenorėjau!

Ir pono ir ponios veidai nušvito, matant tokį nepavaduojamojo vergo susigraudinimą; atsileido jų širdys ir čia pat pasodino jį arbatos gerti. Ir gėrė minkštaširdis Riškus, nors ašaros, varu sulaikomos, smaugė jam gerklę; išgėrė paduotąją stiklinę iki dugno ir, vėl ponui ir ponijai rankas nubučiavęs, nuėjo prie paprastojo savo darbo į raštinę.

Bet Riškui nesisekė šiandien darbas: mirgėjo akyse raidės, maišėsi skaitlinės ir nusėdėti vietoje nebegalėjo. Tą patį vakarą pasisakė panai Mortai atmainęs savo sumanymą.

Pana Morta, nors ne sena, bet buvo protinga mergaitė ir greitai sugebėjo kaip reikiant gyvenimo painias suprasti; taigi, ištyrusi permainos priežastį, karčiai nusijuokė ir tarė:

— Ateis laikas — gal būt, ir neužilga, kada suprasi, jog tol ponams mielas esi ir reikalingas, kol tebesi jaunas ir stiprus ir už tris dirbti pajėgi; ateis senatvė, nusilpnės sveikata ir protas, ir išgirsi pats, kaip pirmtakūnas senasis Kajetonas: — eik kur benoriš, nes mums jau nebetinki! — Kur tuomet bedingsi? kur beprisiglausi, nieko sava neturėdamas? Nebešildys jau tada dabar surašinėjamieji svetimieji lobiai.

Neįtikėjo tuomet Riškus išmintingos ir malonios merginos perspėjimu, betgi išsipildė iki vieno jos išrodymai: šit jisai tik su menku ryšeliu rankoje pasijuto elgeta be pastogės, tarpe tų pačių sodiečių, iš kurių tarpo kitados buvo išskirtas ir išauklėtas... dvaro naudai. Dabar ir jisai nusidėvėjo iš eilės ir niekas jau nebekviečia išeinančio į dvaro rūmus arbatėlės atsigerti: nustojo buvęs dvarui naudingas ir... gali sau laisvas dangintis stipti kitur.

Ir šit išaina jisai alkanas ir apiplyšęs vien dvejetu gerokai nudėvėtų skalbinių ryšeliu vienoje rankoje ir lazda antroje.

Kur gi dėjosi jo dar jaunose dienose turėtoji suotaupa? Pasidalijo ja su reikalingaisiais. Ir netikėtai ja, bet ir kitomis atliekanomis; del ponų meilės ir per jų geradarybę nustojęs ir ant visados išsižadėjęs vilties įsikurti savąjį lizdą ir šeimyną — prisiėmė sau uždaviniu mylėti ir šelpti visus, kas tiktai prie jo glaudėsi, nesirūpindamas savo ateitimi: juk dvaro ponai prisiėmė jį už savąjį... Ir jisai pats nuo ano su ponu pasikalbėjimo laikė save dvaro nuosavybe: juk negalėjo imti ir sugražinti dvarui atgal jam suteiktųjų žinių ir mokslo. Teko vergauti už nebeatgrąžinamąją skolą. Ir mūsų Riškus ištikimai ir ramiai vergavo, užpelnomis lygiai ramiai dalydamos su kaimo vargdieniais ir visais reikalingaisiais, neabejodamas, jog dvaras ištesės ne tiktai iki pasėstant išlaikyti taip pilnai atsidavusį savo vergą, bet ir iki mirštant.

Apsiriko: neaplenkė ir jo paprastoji ponams betarnaujant nusidėvėjusiųjų laimė.

Sodiečių visuomenė, nors jo, kaip dvaro tarno, kiek privengė ir nepasitikėjo pilnai kai kuriuos dalykuose, mylėjo gelto jį ir guodojo už nepaprastąjį meilumą ir gerąją širdį: ar tai ligoje, ar šiaip reikale gelbėjo kaip įmanydamas ir patarimu, ir vaistais, ir pinigais. Tokiu būdu ir sutaupytieji pinigai tirpo pas jį, kaip ledas pavasario saulėkaitoje, ir bepaliko išsinešt apčiuopiamos naudos iš poniškųjų malonių už pašvęstąjį jų naudai gyvenimą: vien gerai apdėvėtas švarkas ant pečių ir mažas ryšulėlis rankoje.

Iš dvaro išguitas, leidosi vienur kitur užėiti atsisveikinti, ir pakeliui šitai užėjo ir pas Juožą. Katalikiškai pasveikinęs susirinkusius pažįstamus sodiečius, ėmėsi kratyti permirkusius nuo lietaus drabužius ir nedrąsiai teisintis del savo netikėtojo apsilankymo.

— Užėjau... užėjau atsisveikinti ir su jumis, mielieji kaimynėliai! — ištarė nuvargusiu drebančiu balsu; o kad pakėlęs galvą pažvelgė į susirinkusiuosius, pasirodė, jog — paraudusios kažin kodel akys niekaip nesidavė seneliui nušluostyti sausai.

— Tamsta, kur išvažiuoji? — paklausė Jonušas, tiesdamas ranką: — kur gi taip? ... ar ilgam?

— Išvažiuoju, išvažiuoju! ot, kaip matote: „pors arklių, dišlius rankose!“ — tarė pamojęs kojomis ir bakstelėdamas lazda į aslą. — Išsikraustau visai; dvare dabar dykaduoniams nebėra vietos prie naujos darbščios tvarkos, — paaiškino, nusišypsodamas pro ašaras.

— Išvarė?!... pavarė?!... Tamstą iš dvaro išvarė!!! — vienu sykiu paklausė keletas balsų.

— Išvarė — iš, mielieji žmonelės! nelyginant kaip skurlį arba išspaudą, iš kurios visa išspaudė, išmeta į mėšlyną.

Čia senuko balsas sudrebėjo, išblyškęs jo veidas skaudžiai susiraukė ir, prisidengęs akis rankomis, sucypė iš širdingo skausmo, kaip pelė katino smaugiama, ir nebesulaikomos ašaros vėl gausiai paplūdo iš paraudusių akių.

Visi nutilo, o Juozienė, sugniaužtas rankas prie lūpų pridėjusi, tyliai šnibždėjo:

— Ot, žmonės be širdies!... Ot, žmogėdros tikri!!!... Kas tai galėjo tikėtis?!...

Vyrai ūsus kramtė, nekantriai markstydamies, tartum jiems kas akis graužė. Galop

prisiartinus prie aimanuojančio senelio, Juozienė ėmė raminti.

— Neverk, dėduk! nesirūpink per daug dėl tų biauirybių! Ne tiek saulės šviesos ir šilumos, kiek pro langą tesimato: atrasite širdžių ir žmonių, kurie neleis pražūti geram žmogui. Numeskite šlapias drapanas, apšilkite! Šit tuoj žolienės prašutinsiu, pasistiprinsite ir ant širdies bus lengviau ir linksmiau. Kur beeisite? Kas per kalbos? Nejaugi taip jau tyčiomis žudytis, kad tie atsibaldos pasidžiaugtų!?

— Žinoma, žinoma! — pritarė kiti susirinkusieji, visi puldami padėti nusivilkti šlapių drapanų ir, kaip kas įmanydamas, nuvargusi senelį ramino ir glamonėjo.

Galingu tvanu atsiliepė artimoji kraujo giminybė ir vienu akimirksniu be pėdsako nuplovė sieną, kurią dvaro ponija per dešimtis metų buvo pastačiusi tarp pastumtojo pasenusiojo tarno ir jo gimtinių kaimynų. Jau jie — tie tamsieji paniekintieji „chamai“ — dabar nebe palankumą ir gerumą kitados šito pamintojo vargdienio gerbė: glaudė ir guodė savąjį kraują! Pranyko abejojimai — atsiliepė ir suvirpėjo brolių širdys!... „Nudėvėtas“ ir išmestas iš dvaro tarnas atrado štai sau šeimyną didesnę, negu būtų galėjusi jam išauklėti pana Morta, ar dvaro ponija suteikti savo galybe ir malone.

— Kas gi nutiko? Kas per priežastis, kad taip staiga? — rūpestingai klausinėjo vyrai, nuvilkę nuo senio peršlapusį rūbą ir šiek tiek vargšą suraminę.

— Prie naujų dabartinių tvarkų lengva susilaukti ir netikėto, — atsakė šildydamos ir džiovindamos prie ugnies Riškus: — bet aš to tikėjau si jau nuo poros mėnesių: vokietis liepė atiduoti knygas — aš, nepasitikėdamas — prie pono! O tas išsyk pasiuto: — „Jeigu ponas Švarcas, girdi, pasakė, tai rodos gali būti gana, — sako: — ko dar lendi? — Mat, dabar su manim visa taip.“ — Ką gi aš veiksiu? — klausiu poną. — „Tai ne mano dalykas — sako; — klausyk, girdi, poną Švarcą, o nuo manęs atstok ir ne nervuok!“ Ponas Švarcas paklaustas atsakė, jog man darbo nebesą.

Galvoju aš ir šiaip ir taip — nieko gera neišeina. Tuo tarpu dar vis po porą sykių per dieną nežinia kas siuntė man į kambariuką po torielėlę išpliauškintos buizos — matomai, visos šeimynos išėdę; tur būt, šeimninė iš geros širdies, šunims nutraukdama. Kai kurią dieną ir to pradėjo trūkti.

Neužilga teko susiprasti, jog netiktai darbo, bet ir vietos man dvare nebėra: į mano kambarį pradėjo vakarais nešti visokius ūkio įrankius: kirvius, kastuvus, arklių kinkinius. Nežinant kur bepasidėti, vis tai dar galima buvo pakesti, žinant, jog niekas niekur nelaukia; bet vakar atvažiavo nauja šeimninė vokietė, ir ta keliomis valandomis sava tvarka visa apžergusi, ir man stačiai pasakė, kad kuo greičiausiai išsineščiau iš užimtojo kambarėlio, nes čionai, girdi, reikės pastatyti mašiną viščiukams perėti.

— Mašina? be vištų viščiukus perės?! — nusistebėjo susirinkusieji.

— Taigi mat! Nemeluoju: naujoji šeimninė laksto, kaip pašėlus. Ir ji giriasi „štembuklų“ pridarysianti.

— Kurgi Elžbieta?

— Nebėra jau, broleliai!

— Ar gali būti? — nustebo vėl kaimiečiai: — juk tai beveik kaip motina ponaičių: ir „mamka“ ir auklė taip pat dabartinio pono! Kur gi ji dabar iškeliavo?

— Nosies tiesumu, kaip ir aš, — atsakė senis, ir galvą palenkė žemyn, slėpdamas vėl apsiašarojusias akis.

— Žinote, gerieji broleliai, — prabilo senis kiek palūkėjęs: — vienatinį mano ten draugą, mano šunį pakorė tvoroje!... Visa atėmė: sveikata, jaunystę pragaišino ir galop... eik kur akys neša!

— Pasakyk, tamstele, ką jie su žeme daryti žada? — pasmalsavo pasiklausti Rymeika. Senis galva palingavo:

— Negudriai, — atsakė: — visus jus, visus žada išmėtyti ir žemę visą prie dvaro suimti: kažin kaip devynerius laukus žada daryti. Jau ir kamarninkas yra pasikviestas tiems laukams sumatuoti; diena iš dienos laukia atvažiuojant.

— Atvažiuos, atvažiuos, tiktai nežinia, ką matuos! — tarė nusišypsojęs Jonušas. — Oi, tamstele! dar mes žadame, tikimės ir poną ir jo vokiečius pašokinti!

Senuko akys valandėlei džiaugsmu blykstelėjo bet tuojau pratarė liūdnai:

— Nežinau, nežinau, ar jums bepasiseks!

— Jau visa turime! — karštai tvirtino sodiečiai: — tik nežinia kada: brakš brakš kurį rytą beatpyška netikėtai, beužklumpa!...

Riškus susimąstė ir, kiek palūkėjęs, tarė:

— Nepamenu kada, kokiu būdu patsai ponas pasakojo, jog atėjus iš valdžios paklausimui, kokie žmonės jo laukus bevaldą, visus jus padavęs, kaipo lažininkus — kumečius žemininkus.

— Tegu paduoda! mes nuomą mokėjome.

— O prirodymus turite? — paklausė giliau dalykus žinąs Riškus.

Sodiečiai neramiai susižvalgė tarp savęs:

— Argi beužsigintų? ...

Riškus nusišypsojo.

— Dar jūs abejojate? — tarė: — aš nė per nago juodimą: patį poną girdėjau kalbant, jog tai tėvynės gerovė tai reikalaujanti, kad kuo daugiausia žemės būtų vienose rankose; kitaip, girdi, grasas šaliai visuotinis ūkio atsilikimas ir nupuolimas.

— Ar tu girdėjai, kokie platūs geradariai tie rakaliai! O kas gi tą ūkį gaišina?! Pas mus mažiausias žemės sklypelis naudą neša: kur negalime priėti su žagre, ten siekiame su kastuvu ir nagais išdirbame, o pas juos? — ar jie žemę tręšia, kaip reikiant, ar išpurina? Žiūrėk, pernai apie šv. Joną susimanė vasarųjų sėti ir tai beveik į plėšimus: vieną kartą arkliais perbėgo, o atkartoti nebereikia!... Ir tie dar vapa?! Šit kame tėvynės gelbėtojai iš užsienių parlėkė!

— Eikit jūs, eikit! — pakirkė Riškus: — ogi jie pilioriais, — suprask tėvynės stulpais esą sakosi!

— Tfu! nuspiaut ant tokių stulpų ir piliorių drauge! — atsiliepė Jonušas: — nei šilimos, nei medžiagos! Ir tokie dar pučiasi, lyg rupūžės prieš saulę! Supuvėliai!

— Tėvynės pilioriai tie puvėsiai!? ... ka-ka-ka! — nusikvatojo Rymeika. — Trankosi po visą pasauli, kur giltinė įsakė, ieškodami ko nepadėję. Būk tai mokosi, o žiūrėk — atsijuosę paleistuvauja! Nustojęs sveikatos, proto, doros, širdies ir dūšios grįžta toks kevalas tėvynės tvarkyti, visokių svetimųjų šalių išgamų ir atmatų vadovaujamas! — gerų žmonių piktinti ir žudyti bei šalies vargų didinti!

— Tai žinoma ir matoma, — pritarė Riškus: — tie svetimieji pas mus keliauja ne dėl mūsų, tik dėl savo gerovės ir dirba taip, kaip jiems naudinga, mąstydami tik apie savo šalį; žiūri, kaip kuo daugiau ir greičiau prisiplėšti, namo sveikam šiltai pargrįžti prie savųjų. O ponai, svetimynais apakę, laidokaut, ne gyvent tarp svetimųjų išmokę, nuo savųjų žmonių atsitraukę ir savo šalies reikalų nei naudos nepermanę, akiai jais tiki, tiek svetimajį, tiek savąjį turtą plėst ir naikint padėdami. Apsižiūrėkite tiktai, kas dedasi po aplinkinius dvarus! Nebepasitenkina jau tuo, ką išgali rankomis: garinius tartokus stato ir, įsisukę į miškus, kaip kiaulės kviečius, kloja! Švilpia, čirškia, trata, užia, tartum pragaras netikėtai prasivėrė; o kiti iš miškų medžius tik velka, tik velka, tai arkliais, tai vėl garinėmis mašinomis ir vindais. Paskui žiopiai pūrina ir stebisi, kad šalyje ligos plečiašis, kad javai, pievos nederą, upės, ežerai išdžiūvę; girios juk ir oro nuodus sugeria ir drėgmę, smalką išlaiko! O kas kaltas, kad tos gaivingosios žaliosios girelės taip sunyko ir vis labyn nyksta?

Nutrūko kalbos, ir visi susimąstė; tiktai vienur kitur pasigirdo sunkus atsidūsimas, tai stiprus sukeikimas tarp susirinkusiųjų vargdienių.

— Gailėsis dabar ima, veizdint ir į tuos dvaro darbininkus, — tęsė toliau, pertraukęs tylą, Riškus, užmiršdamas pamažėli savo paties skausmus: — susamdys padieniais ir žudo žmones, kaip velniai pragare. Ir kaip igudrėjo! Bijodami, kad neišbėgiotų, įvedė paprotį mokėti į mėnesį. Bet mėnuo pasibaigė, o pinigų kasoje nėra; išduoda korteles. Rankpelnis darbininkas, bijodamas uždarbio prastoti, liekasi dirbti antrą mėnesį; antram gi praėjus — vėl

taip pat. Kad darbininko vaikai namie badu miršta, jiems tai nerūpi. O koks dabar valgis dvare — neduok Dieve! Pienas mašinos išpliauškintas, alyvomis pasmirdęs — gyva liga nesirgus!... O darbo žiūri. Nesenai visame dvare turėjom juoko, kiek pilvai išlaikė. Išėjo darbininkai arti penkiolika plūgų. Vokietis laibomis kojomis typ typ stypsoja po lauką, kiekvieną akimis lydi. O vyrai — paars, paars — žiūrėk, ir belekiąs kuris į karklyną. Žinoma, nuo tokio valgio viduriai praskysta. Vokietis plūsta, keikia visokiomis kalbomis, net varlės bijo viršum vandens pasirodyti. Net ir lietuviškai prašneko iš to didžio įsiutimo. Pagaliau, matyt, apilso, nes išvaktabinęs kuo bauriausiai paskutinį „ferfliukter bauer“, galutinai parsikriokęs, užsirioglino ant akmenų krūvos, pasimovė ant kumposios nosies akinius ir, prasivožęs savo visuotinės gudrybės knygą, skaito. Tik vienas iš darbininkų, ar tai norėdamas išvengti kelionės, ar kaip kitaip, užėjęs iš kitos pusės akmenų, ant kurių vokietis, išsitašęs ilgas blauzdas, kuo ramiausiai sėdėjo, staiga trr... trr... trr... už pat vokiečio nugaros. Kur gi dings žmogus?!...

— Herr Gott! — suriko tiktai vokietis ir kaip pašoks, kaip dūmas iš ugnies!... Atsigrižęs žiūri — Donner Wetter!..... čia jau pritrūko vokiečiui ir tinkamų žodžių visose jam pažįstamosiose kalbose, todėl vien pasispiaudė, pasispiaudė ir parėjo namo besispiaudydamas ir bepliukuodamas. Nebebuvo jau ką žmogui bedaryti.

Gyvai besikalbant niekas neatkreipė atidžios į senąjį Juožą, visi pripratę jau buvo skaityti jį bepročiu ir visiškai užmiršo. O jis tuo tarpu atsėdo ant lovos ir atsidėjęs klausė, ką Riškus pasakojo; tik laikas nuo laiko trynėsi sau delnu kaktą, lyg ką norėdamas nuo jos nubraukti — kažin ką dengiantį ir slėgiantį. Riškui pasakoti pabaigus, atgal dusliai ant pagalvių parsviro, ir tada tiktai visi išgirdo tylų senelio verksmą:

— O aš dar vis maniau... tikėjausi, kad ta pragaištingoji nelaimė mus aplenks, — tyliai atkartoję, patsai sau dejuodamas.

— Na ačiū jums, mielieji kaimynėliai, už meilų žodi ir gerąją brolių širdį! Pasikalbėjome — metas ir toliau keliauti! — pratarė atsiminęs savo vargą ir keldamos nuo suolo Riškus.

— Gana jau, gana, tamstele! Kur beeisi tokiu keliu? Kas ir žmonės mes bebūtume į tokį vargą leisdami! — supuolė guosti visi susirinkusieji.

— Senas, nudėvėtas esu, — liūdnai savąją kartojo senis; — kas nauda jums iš manęs? Kam begaliu būti jums reikalingas. Išspauda tiktai beesu iš buvusios sunkos ir visos kam nors betinkamos gyvybės. Išmetė dvaras, kur vieką savo palikau, — kam gi kitus nekaltai besunkinsiu savo senatve.

— Nebekalbėtumei bent niekų! — ėmėsi tikrinti vienas per kitą susirinkusieji sodiečiai. — Ogi vaikus mums pamokysi, ar maža tai verta? Ogi ir mums seniesiems šį tą papasakosi ir patarsi, ar tai mes už kalnelio rasime? — Priėjęs Rymeika išsuko seniui iš rankų lazda ir atsistojo prie pakabintojo džiūti viršutiniojo drabužio, neleisdamas pasiimti, o moterys, aplink apspitusios, už kita kitos ėmė šaukti:

— Neleisime dėduko ubagais keliauti! neleisime šunų lodinti, neleisime! neleisime!...

Senis Riškus sustojo vietoje, besistebėdamas, kas dedasi, ir užsimiršo nusibraukti gausias ašaras, per liesą veidą ir žiluosius uostus beriedančias, — ašaras širdingo džiaugsmo ir didelio dėkingumo. Apkabino Rymeiką aplink kaklą ir graudžiai, balsiai, tikrai, kaip kūdikis, apsiverkė. Paskui, ir su visais ten buvusiais širdingai išsiglamonėjęs, pasiliko jau ant visados, kaip vienoj didžioj šeimynoj tarp savųjų.

Sodiečiai nesiėmė labai į širdį, ką išgirdo nuo Riškaus; buvo įsitikinę, kad vis gelto pagaliau būsiąs jų viršus. Išsikaštavo, išsiduostė, bet dabar gali jau nieko nebebijoti. Argi galėjo kitaip ir manyti?

Bet vis gelto šiek tiek nerimastaudami, keliavo mūsų pažįstamieji į senąją karčemą, šeštadienio pavakario susilaukę, kaip buvo susitarę su savo globėju.

Tuščiomis rankomis rodytis nepaduru, taigi ir vėl pasiuntė Laurinaitį į miesčiuką parnešti keleto pusbutelių. Neilgai trukus, pasiuntinys sugrįžo vaišylais apsikrovęs, bet kažin ko nusiminęs: apskritosios jo vištakės dar apskritesnės buvo, negu paprastai, ir jose matyt buvo pasibaisėjimas.

— Bene įkulpijo kas? — paklausė kaimynai, matydami jo veide tokią permainą.

— Verčiau kad būtų kas įkulpijęs, — atsakė liūdnai Laurinaitis: — dabar gi kalbų prisiklausyt teko tokių, kad ir be kulpijimo akys gali išsprogti ir žandai supusti. Niekų prisiklausiau apie mūsų advokatą, o ką žmonės ima tik plepėti, tai dažniausiai ir išplepa.

— Kas gi nutiko? — ėmė neberimastauti ir kiti kaimynai.

Laurinaitis atsipūtė, dvasiai pastiprinti išsitraukė tabako žiupsnį, nusičiaudėjo ir prabilo:

— Įeinu į monopolę — tuščia. Paprašiau, padavė žmogus, dėkui — išėjau. Širdis salėja — gerti norisi. Įeinu pas Leibę: — žyde, duok alaus butelį! Geriu aš ant greitųjų tą alų, stovėdamas, tik činkt! — diktėlėjo į širdį: girdžiu kitam kambaryje kažin koki žmonės kalbasi sau pilna burna...

— Ko gi po velniais taraliooji iš aplinkio, kaip gandras, ne žmogus! — sušuko kaimynai: — sakyk, kas buvo! Paskui papasakosi jau, iš kur atsirado!

— Na, palaukit gi visa reikia dirbti nuosakiai! — atsikirto Laurinaitis.

— Taigi pasakojasi vieni kitiems, kad jį nutvėrę svetimus arklius beparduodantį.

— Ką?! — pertraukė vėl kaimynai.

— Taigi, mūsų pasiuntinį! — užtarytoją! — daktarą! — ėmė šaukti pritūpdamas Laurinaitis. — Tai pasakojo gerai jį žinąs, ir pasakojo, kad tasai mūsų daktaras visaip žmones matonijąs, o su pagalba sugraibyųjų pinigų vedąs prekybą vogtais arkliais. Pasakojo, kad trejetą iš šaikos nutvėrę ir kad taip pat vienakį matęs tarp kitų dviejų surakintą, kareivių vedamą.

Visi nutilo.

— Kas gi bus su mumis? — paklausė Rymeika.

— Kas bus, tai bus; nueisime ir pamatysime. Daug žmonės ir pramano, — bandė raminti save ir kitus Jonušas: — vienas iš pavydo, kitas dėl kokio piktumo, trečias ir taip sau pamala, kad liežuvis suktis neatprastų.

— Žinoma, žinoma, — pritarė Daunys: — bet gelto reikia dalykas iširti: eikim!

Nuėjo. Visi žengė toliau tyliai, nes Laurinaičio naujiena katram giliai į galvą įsigrauzė ir ramybę atėmė. Nesmagu buvo kalbėti, taip įkliuvus. Užtatai, vietą priėję, juo didesnę turėjo džiaugsmą, kad, tik duris suklabinus, tuojau patsai globėjas jiems atidarė ir pasitiko sveikas ir nepaprastai linksmu veidu.

— Na, ačiū Dievui, sveikas parkeliavęs! — nudžiugo sodiečiai, siekdami paeiliui „ponui daktarui“ rankos pabučiuoti. — Kaip gi? ar maždaug nors yra jau į tą pusę? — paklausė Jonušas, kurs buvo už kitus iškalbesnis.

— Ko čia ir beklausiate? Džinkt, brinkt ir apsidirbome su ponu, nelyginant kaip su vovere! Bepigu tenai!

— Ar gali būti?... Tai sakyk! — stebėjos kaimynai, veizdėdami vienas į kitą, lygindami linksmą daktaro naujieną su tik ką perskaudėta nelemtąja Laurinaičio žinia. — Tai ačiū Dievui! ačiū Dievui! — kartojo linksmi visas būrelis.

Tuo tarpu vienakis galvočius, nors su viena akia, tuoj nužiūrėjo raudonas galvikes iš sermėgų kišenių bekyšančias; taigi seilę nurijęs, meiliai kvietė į vidų.

— Turėdami laiko, pamarmėsime; o mat ir apyskaitą išduoti reikia: kožnas turite žinoti, kur dingo jūsų pinigai, kad paskui nereikalingų kalbų nebūtų ant mano galvos.

— Ką jau sveikas ir bekalbi! Ir poteries kalbėdami, tamstos sveikatos ir gerosios širdies neužmiršime, ir mūsų vaikai dar paminės, — karštai patikrino atėjusieji.

— Jei ir neabejojate, tai dėl mano ramybės turite išklaudyti. Vienas kitam nekenkia, o beklausydami, kai ko ir pasimokysite, — spyrėsi jautrios sąžinės globėjas. — Bet vieno jūsų

tarpe trūksta: Daunys, Jonušas, Laurinaitis, o tamsta?... — šit ir užmiršau, — tarė žiūrėdamas į vieną iš atėjusiųjų.

— Aš Bruzgulis, — atsakė paklaustasis, — šis jaunasis Jarašius, — tarė rodydamas dar vieną nepažįstamą. — Tamošiaus nėra. Tur būt, ateis, bet girdėjau negaluojąs. Kažin kas užėjo.

— Tai vieno trūksta. Nagi prisėskit, meldžiamieji kursai kur sugebės! — kalbino meiliai globėjas: — ko gi bestovite, lygu kokie kareiviai?

Kaip tik sodiečiai susitūpstė ir nutilo, tuoj daktaras ėmė pasakotis, nors Rymeika buvo pašokęs su buteliu, pasisiūlydamas gerklę atvilgyti.

Ponas daktaras, nors seilę rydamas, karštai atsikratė:

— Ne, ne, kaimynėliai! pirmiausia reikia apsiskaityti: man sąžinė kitaip neleidžia.

— Vieta, broleliai, ne čia pat, — pradėjo ponas daktaras išnauja. — Kaip iškeliavau pėtnyčios vakarą, tai tik nedėlios rytą švintant atsiradau vietoje. Pirmiausias daiktas, reikėjo užėiti į karčemą. — Neišsigerti, bet, broleliai, ne: toks tai ne mano darbas, kada aš svetimais reikalais keliauju: reikėjo, brolučiai, apsipraust, apsivalyti po kelionės prie šitokios „asabos" einant.

— Ką čia kalbėti! — pritarė Laurinaitis.

— Tylėk! Ir tautys! — sudraudė kiti nenuoramą.

— Taigi liečiau duoti numerį, apsidabinau kaip reikiant; žiūriu į laikrodį — dar peranksti. O žydelaite sukasi aplink apnikusi, lyg kalaitė žalį: — Rasit ponas arbatos? rasit teiksitės „liunderskinių" silkių, degtinės karčiosios, saldžiosios, konjako, rumo, — net galva sukasi jau man nuo to plepėjimo; o čia pat bufetas vėl linksta nuo įvairiausių pyragų! Ta laimė mano, kad ne pirmiena: ir gardu radęs, žinau kada palaukti dar gardesnio. Ogi ir skatikėliai ne savi kišeniuje barška, kad ir gerai būtų tuo tarpu gurkšnelis išsimetus. Bet kad nesusigundinus daugiau, ir to atsižadėjęs, pasakiau žydelaitei, kad veikia sugrįšiu, ir išėjau. — Tiek ten aš tau ir begrįšiu — išeidamas manau sau: paskiau manęs geresnės vaisės laukia!

Susirinkusieji gardžiai nusikvatojo, pasigėrėdami pono daktaro gudrumu ir tokiu mandagiu apsiėjimu su jų skatikais; bet tuoj nutilo, ir vėl visi susmeigė akis į kalbėtoją.

— Prieinu prie rūmų, žiūriu — jau žmogus kiemą bešluojo, o iš kaminų dūmai kunkulais verčiasi visu debesių. Aš į kiemą, o čia kažin kas kaip suriks brač: stoi! kur lendi! Mat, tenai visi mokytai: kiekvienas rusiškai šneka, kaip žirnius beria! čia pas mus ir urėdninkas taip nemokės!

— Tai mat, žiūrėk kokie! — stebėjosi vyrai.

— Užtai ne kiekvienam ten galima ir prieiti! — rimtai paaiškino daktaras, ir tęsė savo pasakojimą toliau.

Slenku aš į virtuvę, tik staiga urururur! ant manęs šunes, kaip drigantai iš visų šalių apstojo! Būtų gražiai sudraskę į kąsnelius, kad nebūtų pripuolęs koks arklininkas ar lekajus. Mat, tenai sunku ir beatskirti: visi ten kaliošuoti, pirštinuoti ir sagomis auksinėmis švytuoja, kaip čia pas mus jenarolai! Net būgštu, kad nepripratus. Įeinu tada į vidų, žiūriu: paties ministerio virėjas — nusipenėjęs taip, kad kaklas bus storesnis už mūsų vyrą per juostą — čirškina, kepa ant iešmo pasimovęs dveigį veršį pačiam ministeriui pusryčiams; kerčioje jau verdulis, visas auksinis, žiurbuliuoja, verda arbatai.

— Dveigį veršį vieniems pusryčiams! — vėl garsiai nusistebėjo nepakantrusis Laurinaitis.

— Ka-ka-ka! — nusikvatojo dabar daktaras; — tai tu, broli, manai, kad ministeris kada nors ims taip sau ir pavalgys pats vienas! Visada, brač, būriai artimesnių tarnų maitinasi tuo pačiu prie kito galo; pietums kepa visus jautis ir su ragais, tiktai be pusnagų! Taigi įėjęs sakau virėjui: — Sveikas gyvas! — Sveikas sveikas, — atsako jis neatsigrįždamas. — Mat, ten virėjas tik ką sugadins bekepdamas ar virdamas — atsidursi kur pipirai auga. Taigi ir aš, pasigailėdamas žmogaus, stoviu ir laukiu. Tik bejeinas kitas. Aš prie jo, klaust, ar nekėlęs dar šviesiausiasis ministeris? Pabaltakiavo į mane, perkreipęs galvą:

— Jau keliasi; nuėjo padėti apsitaisyti, — sako...

— Ar tai patys neapsitaiso? — pasmalsavo jaunas Jarašius.

— Na, bra! pasakė ir nebeliko! Bijok tu pono Dievo! Kad tokia „asaba“ pati taisytuš!... Tik tauziji be reikalo ir trukdai, — subarė pats daktaras. — Aš tada pasėmęs sidabrinų jam į saują. Tyčiomis smulkiais ir išsikeitęs turėjau, mat, mažiesiems, kad daugiau tesėtų. Įspraudęs jam į saują, — nemanykit tik kad porą kokių grivinių ar auksinų: tenai visi auksinėmis ir sidabrinėmis sagomis sagoti, tai ir su pinigais kitokiais ten nepasirodysi. Todel, nors tai ir mažiausias buvo iš tarnų, ir tam įbraukiau apie tris rublius: patys juk žinote, kad tarno nepamasinės, prie ponų neprieisi. Susipylęs pinigų, kaip savo, į kišenę: „Gerai, girdi, pasakysiu“ — ir, įvedęs mane į kitą kambarį, pasodino į suolą ir liepė palaukti. Tik spėjau atsisėsti — bejeinas kitas: blykt blykt akimis į mane, ir eina sau gūžį atstatęs, nosį pakragenęs. Aš pasikėliau nuo suolo, lenkiuosi ir sakau: „Labadien, tamstele!“ Jisai vėl: blykt blykt akimis, kaip tik smetonais! Tada susiprask, broleli, greičiau į kišenę ranką brukti. Manęs mokyti nebereikia: išvirpinau trejetą rublinių ar ketvertą ir kišu į saują, o jis paėmęs tiktai džingt į grindis, ir nuėjo nosį parietęs. Grįštu į virtuvę pasiteirauti, kas per priežastis gali būti, o tie manęs klausia: „Kiek davei?“ — Keturis sidabrinus — sakau. — „Taigi susiprask, sako, kad čia jau sidabriniais neužkiši; tai artimiausiasai paties ministerio tarnas: trauk auksą, nors būtų ir tiek pat, kaip sidabrinų, sako. Juk tai pats partamento daraktorius.“ O dabar tokie tenai laikai, kad pinigų, nelyginant pas mus bulves, pilsto: sidabrinų ir kišenės neišlaikytų iki dienos tarnavimą pabaigiant. Bet ne mane sugauti: turėjau aš ir auksinių prisikeitęs, žinodamas iš ilgo prityrimo, kad tokioje vietoje lengva susitikti netikėtų daiktų. Taigi, kaip tik atgal praeidamas pasirodė, aš tuoj brūkš dvejetą auksinių į saują. Įsimetė į kelinių kišenę, blyktelėjo akim, kaip bulius, ir klausia: „Ko? iškur?“ — Prie ministerio šviesenybės, sakau, su prašymu. — „Duokš, sako, nunešiu!“ — Aš sakau, kad aš pats labai būčiau norėjęs pasikalbėti...

— Nemokėk kalbos — pražūsi tokioj vietoje, kaip viščiukas tarp žašų! — įsikišo vėl Laurinaitis, persiėmęs globėjo gudrybe.

— Liaukis! liaukis! Kas traukia liežuvį?! — pabaudė kiti.

— Nesiriekite! Kas apstojo? — suriko daktaras. — Ir kunigas du kartu to paties pamokslo nesako! Klausykitės, kad norite žinoti! — Taigi tas man sako: „Nevalia!“ Tuo tarpu pamačiau, pati ministerienė bejeinanti į šeimyninę. Nesigailėjau „pakaros“: nubučiauvau rankas; pabučiauvau į vieną kelį, į antrą, o ji tuojau mane atsiminė, pažino ir klausia: „Na, kas atnešė? Kodel taip senai besi buvęs?“ — Niekas, sakau, neatnešė: vargai atvarė, ne ištvirkimas, — vargai nebepakeliami. Su mažumynais, sakau, neišdrištume kibinti jūsų šviesenybių. „Ko gi dabar trūksta?“ — klausia. — Su šviesiausiuoju ponu ministeriu norėčiau, sakau, pasikalbėti ir tamstos šviesenybės užtarimo prašyti. „Gerai gerai! — sako. — Kaip nors jau padarysime.“ Nors aukšto „stono“, bet labai geros širdies žmona. „Palauk, sako, pažiūrėsiu, ar atsikėlė vyras.“ Išėjo ir neužilga beįsiveda į šeimyninę ir su pačiu ministeriu. Aš vėl, broleliai, prie „pakaros“, o čia galvoju, kaip tik drūtas, kas kalbėti. Su tokiais broleli, kad kalbi, tai nemikčiok! Savyje manyk, kaip tinkamas, bet kalbėk, kaip reikia: berk, kaip žirnius! Truputį kiek suklysi, — tuojau už čiupros už kupros: gausi „duraką“, keliu į užpakalį, ir laukan pro duris, nelyginant kaip šunį. Su manim to nebuvo ir nebus, bet vis gelto protauti reikia stipriai. O čia lyg tyčia pašoko man į galvą tam tikriausias žodis — brangus žodis! Negaliu sakyti: meiliai priėmė, nuo širdies... Aš jam rankas bučiuoju, o jis už čiupros paduskinio ir šaukia ant manęs: „Vėjavaiki! kur gi buvai pražuvęs? Ar tai jau visi mūsų muzikėliai laimingi, kad prašymų nebesiunčia?“ — Kur tau bus laimingi! — sakau: — būtų gal, sakau, laimingi, jeigu mūsų „metežninkai“ ponai nesmaugtų. Prašymus, sakau, Jo Didenybei per tamstos šviesenybę siunčiamus perima, lig tamstos šviesenybės neprileidžia, o tuo tarpu žmones galutinai baigia smaugti! Paskutinį žemės kąsni, ant kurio mes, mūsų tėvai ir tėvų tėvai esame gimę ir užaugę, paskutini sklypelį iš po kojų atima!

— Žinojau aš ką paminėti! — gudriai pasivaipdamas tęsė daktaras. — Kaip tik

„metežnikus“ priminiau, abu nubalo, kaip nudažyta siena; paskui paraudo, net pamėlynavo — ir kaip užkeiks: „Aš juos!... Kur gi buvai? Ko tylėjai? Kodel nors gromatėlės nepabrėžei, jeigu tingėjai atvažiuoti? ...

— Būčiau kvapnus nebeišėjęs iš tokios baimės, — įsikišo vėl išverstakis Laurinaitis; kiti tik susipurtino ir klausėsi toliau.

— Taigi matote, kad tai ne su piemeniu kalba! — tarė daktaras, dovanodamas pertraukimą už taip vaizdingą pasistebėjimą iš jo gudrybės ir drąsumo, ir suko liežuvio, kaip klebetu, smagiai bemeluodamas toliau.

— Abudu ėmė klausinėti: Kaip? kas? — o aš kaip imsiu kloti! kaip imsiu rėžti, broleliai jūs mano, apsiverkdamas!... Juodu abudu klausosi, klausosi ir pagaliau patsai ministeris sako: „Nebijok nieko! aš apsisuksiu apie juos: visiems žemę atimsiu ir sodiečiams atiduosiu.“

— Taip sakė? — Ar taip pasakė? — subruzdavo tikintys klausytojai.

— Tai kaip gi! Juk sakau, ką ausimis girdėjęs ir akimis regėjęs. Tam juk ir važinėjau, kad visa tikrai ir be abejonių sužinočiau.

Sodiečiai, tai išgirdę, subruzdavo, kaip bitės avilyje:

— Eis vokiečiai ir su savo auklėtiniais iš mūsų žemės šunims šėko piauoti! Išguisime juos atgal į Rygą! — šūkavo už vienas kito vyrai, ir linksmas, kietas kvatojimas pasklido po senosios karčemos griuvėsius. Patsai daktaras, smagus ir linksmas, tik rankas trynėsi.

— Nežūsitate! — šaukė ir jis balsu visus perrėkdamas. — Atitikote ką siųsti! Nesigiriant, ne kiekvienas tai būtų padaręs.

— Ką čia ir bekalbėti: mums aukso kalnus supiltų, ir tai neeitume! — įsitikėdami pritarė pilkasermėgiai; daktaras gi globėjas tęsė toliau.

— Gavęs tokį neabejojamą įtikinimą, aš dar kalbą žemai nusilenkęs užvedu: „Šviesiausiasis pone ministeri! ar veikia žmonės gaus tos žemės? Pamaštes kiek sako: „To tikrai pasakyti negaliu. Kad būtumei pirmiau bent dvejetą savaičių atvykęs, būčiau, girdi, tuojau galėjęs duot matininką ir vežkis. Dabar gi, sako, paskutinius išsiuntinėjau — vieną į Kauną, antrą į Reseinius, trečią į Vilnių pastūmiau. Kas gi jums kaltas, kad jūs tylėjote. Dabar palaukt reikės: kai tenai bus aprūpinta, nebijokit, ir jūsų, sako, neužmiršiu.“ Bežinaš visus vardais ir pavardėmis.

— Ot galva! Ot protas! — Kad taip visus atminti! — akiai stebėjosi sodiečiai.

— Dabar vis gelto jau mūsų nebemėtys, nors ir iki rudens sutruktų neatsiuntęs matininko? Vis jau sėti galime? — dar paklausė keletas balsų.

— Kodel? Kodel negalėsite? Sėkite, dirbkite, kaip dirbę, o jeigu dvaro šuneva apstotų, tik man praneškite, aš juos tuojau! — čia globėjas įsikarščiavęs, kumsčią sugniaužęs pamojavo.

Vyrai džiaugdames nusikvatojo.

— Pravertėtų juos aplamdyti, — tarė Jonušas: — būtų jiems „gergot ferflukt“.

Ataušę kiek ir atsipeikėję po taip gyvų išpūdžių, vyrai vėl atsiminė raudongalves, po kišenės bebildančias. Susimerkė, ir visi, kaip iš kamandos, išsitraukė aikštėn. Rymeika, vėl prie geradarijo prisiartinęs, ėmė kalbinti.

— Juk ir gerklė išdžiūvo bekalbant; laikas atvilgyti, — tarė lupinėdamas smalą.

— Ne, ne! Palaukit! — gynėsi užsispyręs daktaras.

— Dar apyskaita reikia pabaigti, kur jūsų pinigėlius išleidau. Reikia visa blaivai...

— Kam čia ir galvą besukti! — priešinosi žmonės. — Tamsta, kaip tėvas mums.

— Še še! nutilkite! Tėvas tėvu — apyskaita ir pinigai savu. Pas mane visa visada turi būt aiškiai suvesta: galas su galu. Taigi klausykite!

Laurinaitis pastatė ant stalo jau atkištą butelį, akis aukštyn išvertė ir sunkiai atsiduso. Pažvelgė daktaras į jį ir i degtinę, ir suminkštėjo širdis ir jo:

— O juk tuo vienu stikleliu ir tiktai dar proto nenuskandinsime. Tiesą gi sakant, gerklė išdžiūvo ir pailso bekalbant. Kad Dievas davė — išsimeskime po burną.

Laurinaitis apsidairė stiklo.

— Kam čia tų niekų? — nekantriai sušuko daktaras: — užgerk iš pačios ir leisk per rankas!

Laurinaičiui tokių daiktų nereikė du kartu sakyti: linktelėjo, apžiojo galvikę, porą kartų sukliunkinęs gurktelėjo ir perdavė daktarui; daktaras savo dalį įtraukęs atleido kitam, ir taip ėjo tolyn, kol butelis aplink apėjęs pasidarė tuštelaitis iki lašo. Laurinaitis jau buvo berakinėjęs antrą, bet daktaras sudraudė.

— Gana šiam kartui! Neprapuls. Pirmiausias reikalas sąžinės! — sustabdė sąžiningasis skriaudžiamųjų globėjas. Paėmė gabalą anglio ir priėjo prie baltintos sienos.

— Žiūrėkite! čia štai kelias — 13 rublių, atgal 13 — tai 26; nakvynė 2 rub., tarnas prienginis 3 rub., antras 10 rub., — tai vėl 15; ministerio tarnas ir ministerienės tarnaitė po 5 rub., vėl 10; tai turime jau 15 rub. Ar visi matote? 13 ir 13 tai 26; 2 ir 3 ir 10 tai 15; 15 ir 26 tai 41, ir dar 10, tai ir išeina jau 51. Matote ?

— Kas čia mums bematyti! — tarė nerimastaudamas Laurinaitis, čiupinėdamas jau aplukštintą buteluką. — Mes matome žiūrėję nežiūrėję.

— Kam kas berūpi! Tiktai žiūrėkite, vyrukai! Kentėk, brolau! kenčiančius Dievas myli.

— Taigi jau rodos ir visa, o tuo tarpu dar ir savų prie šitos kelionės teko pridėti nemaža, nors aš ir nevažiavęs būčiau galėjęs apsieit. Nakvynėje reikėjo kvepiančią vonią pasidaryti, už kurią jau ir nebeatmenu, kiek atsiėjo užmokėt su patarnavimu. Kelionėje prarūgęs, brolau, neik į tokius namus, nes gana greit į kuprą gautum nuo tarnų ir ministerio nematęs! O tarnams nedavęs kiek reikiant, manot, ką laimėsi ? Priėmė užtai dabar ir prie savo stalo, privaišino kiek tilpstant. Ko tenai ir nebuvo! Ir sūrių, ir kumpių, ir skilandžių, ir dešrų; paskui pampušų pilną auksini bliūdą, kaip rėtį, pati ministerienė, iš tarnaitės rankų paėmusi, vidury stalo pastatė. O kokia ten degtinė! Koksai vynas! Tokiais vynais, kaip čionai mūsų ponai geria, tai tenai, atsiprašant, grindis plauna. O tik sustok, užsižiopsok, tuoj patsai ministeris mauna kumsčia į kuprą: „Tu, ištvirkėli, ar tai aš vienas visa valgysiu? Eik tu šioks, tu toks, mužike!...“ Labai meilūs žmonės. Ne tik pavalgydino, bet dar ir kelionei ši tą įsikišti davė: man beišeinant, atmovė pati ministerienė keptos veršienos gabalą, duonos baltitėlaitės, kaip saulė... Palaukite! rodos, dar gabalėlis užsiliko; duosiu ir jums paragauti.

Čia daktaras atsikėlė, atsidarė sienoje įtaisytą indaujėlę ir išėmė, matyt, iš anksto prirengtus šešis kąsnelius keptos veršienos ir tiek pat plonintėlių riekelių smulkios gražios duonos, padėjo ant stalo ir tęsė toliau.

— Suskaitėme 51 rubli. Lieka dar 69. O rodosi jau nieko daugiau nebereikia, kaip tik likusius po pažasčia pasispaudus skubintis atgal. Palauk, brolau! Vargiai būtumėte bepamatę ir paties ministerio prižadėtąją žemę, jeigu valdininkų nebūčiau nulenkęs. Juk ministeris sava ranka nedaro, tiktai visam kam išpildyti turi padėjėjus, valdininkus. Tiems gi taip pat nepateptos rankelės plyšta — plaušojasi ir kliūva. O aš, nuo ministerio išeidamas, ir besusitinku pačiose duryse keturis vyriausius valdininkus, atėjusius su „rapartais“. Sveikas gyvas! Sveikas. Kur beeinas? ir taip toliau. Susitarėme, kad aš palaukčiau, kol jie nuo ministerio grišią atgalios, kad paskui laisvai pasikalbėjus, pamarmėjus. Už kokio pusvalandžio visi vėl beišeina. „Na, dabar tai iš mūsų nebeišsisuksi!“ — šaukia išeidamas vyriausiasis ir jau mane pažįstąs iš senesnių laikų. Tuojau mane už rankos, į karietą, ir tiesiai į traktierių. O traktierius tenai manote toks, kaip Šiauliuose arba Vieکشniuose? Ten lipynė krištalinė, durys sidabrinės, rankenėlė gryo aukso! Nušveista, kaip žvaigždute šviečia! Rodos nudegsi paėmęs. O kaip gi kitaip bus, jeigu tenai ir patsai ministeris pasivaikščiodamas neretai užaina atsigerti. Ministerio rūmuose juk visa taip sudaryta: durų ir langų staktos, nelyginant bažnyčios žirandolių stripinėliai, šviesą laužo, švytuliuoja. Aš sėdu tada į karietą mieliausiu noru, džiaugdamas, kad taip lengvai pasisėkė susieiti, ir drožiame visi.

— O kas tai yra tas trakierius? — pasmalsavo jaunas Jarašius.

— Taigi ministerio dvaro karčema. Juk tarp tokių ponų visa kitaip vadinasi. Užaina

tenai ir mažesni dvaro tarnai, bet tie kitomis durimis; mes gi tomis, kuriomis patsai ministeris vaikščioja. Buvo jau apie trečią valandą popiet, bet tenai tat skaitosi kaip tik priešpiečiai; tatai vėl mano laimikis: rasi kaip nors ir savaisiais žmoniškai išsiversiu. Pastačiau po silkę, dvejetą menkių, kaip kultuvių, ir dar ten kokios marinuotos žuvies, — visa šaltai mat valgosi priešpiečiams — dvejetą butelių šimtametės degtinės, kuri jau net tirštai nusistovėjusi, o tas skystimėlis, broleliai, prašviečia, kaip tie patys krištolai, į kuriuos lekajai pilsto; porą butelių likieriaus...

— O kas tai daiktas tasai lakierius? — paklausė seilę rydamas Laurinaitis.

— Taigi taip pat gėralas, ypačiai saldus pasigardžiuoti. Taip po trupinėlį visa ko bedažant, žiūriu, mano ponai valdininkai apšilo. Tada aš liečiau paduot po gerą stiklinę šaltos kavos ir bekalbant pratariau: — Nepaprastai man malonu pasigrožėti jūsų sveikatėlėmis, mielieji mūsų bičiuliai ir globėjai! Todel ir aš, atmindamas aukštą tamstų užuojautą mūsų praščiokėlių, pasiskubinau šitai ir tamstoms pranešti ir apsaugoti nuo prisiartinančio pavojaus ir nelaimės. „Kokio pavojaus? Kokios nelaimės? Iš kur?“ — puolėsi per kits kitą klausti, tuojau prasiblaivė. O aš ir sakau: — Štai, sakau, mūsų šalies ponai savus žmones, — čia gimusius, čia augusius darbininkus, nuo prigimtosios žemės šalin varo, o į jų vietą gabenasi vokiečius su visokiomis „tripūgomis“ — ir karvėms melžti, ir kiaulėms šerti, ir dargi vištoms perėti, ir visiems kitiems darbams atlikti. Darbininkų jau jiems jokių nebereikia, nes ir visą didžiąją Rusiją su vokiečiais ir tripūgomis apimsią — net ir ministeriais, girdi, vokiečius pastatysią. — Matote, ir ausis gera šitokioje kelionėje geras turėti: šitos žinios teko man sugauti nuo mokytojų vyrų, šalymais gelžkelio važiuojant, besitariančių, o aš jomis tuojau, kaip matote, ir pasinaudojau jūsų gerui tinkamoje vietoje.

— Kad taip tuojau ir suprasti, kas kam tinka! Ot galva! — stebėjosi klausytojai.

— Išgirdę paskutinius mano žodžius, kad pašoks visi iš vietų! Kad ims klausti! Iš kur aš žinaš? Kur matėš? O aš tuojau ir pasakoju, kaip tai mūsų šalyje ponai jau žmones į tyrus laukus varo ir visa vokiečiais apleidžia. Subruzdimas, sumišimas pasidarė netikėtas!... Pagaliau — tartis: žodis po žodžio susitarė, surašė į mūsų gubernatorių laišką ir šuoliais mane, broleliai, visi keturi kariatomis išlydėjo į gelžkelio stotį. „Vežk, sako, tuojau įsakymą gubernatoriui, kad visus vokiečius tuojau išguitų iš gubernijos, o sodiečius visus žeme ir trobomis, ir gyvuliais, ir visokiais ūkio padarais, kiek tiktai reikiant, aprūpintų!“ Ir štai aš sugrištu jums apyskaitos išduoti, jau suvažinėjęs ir į Kauną.

— Tai tu man!... Taip greitai visur suspėti!!! — stebėjosi vienas kitas iš klausytojų.

— Taigi taigi! Matote, žmonių vaikeliai, kaip tai galima, turint ant pečių galva ne vien kepurei pamauti! Vėl gi ir pagailo man jūsų vargdienėlių, kad per daug neišeitų; todel ir galvojau, kaip įmanydamas, kad tiktai išsisukus ir netuščiomis sugrižus. Kitados, tokiais reikalais nuvažiavęs, būdavo, mėlynai priviešėsiu, pas visus ministerius apsilankysiu, užtrukdamas kelias dienas daikte. Patys suprantate, jogei kitaip ir susipažinti nebūtų buvę galima, o neturint pažinties, ir kam pagalbos nerastumei. Kiek gi tenai visa atsieina, galite nors kiek suprasti iš to, kad valgo tenai auksiniais peiliais, sidabrinėmis šakelėmis, krištoliniais šaukštais iš taip pat krištolinių lėkščių. Ne tik kapeikomis, bet ir rubliais tenai neužkiši. Rublį neša tenai maža tauriukė degtinės, — žinoma, ne tokios, kokias mes čionai besigėrėjame. Po dešimtį rublių nuo žmogaus atsiėjo užmokėti, iki kapeikos! Žinoma, skaitant eilėje ir mane patį, nes kame nors ne taip, kaip priimta, pasielgęs, greitai galėtum patekti lekajaus ar muziko vieton, tai yra prie durų arba ir už durų ir, gudo mėnesi pralaukęs, namo sugrižti gautum tuščiomis. Man ir taip, kaip matote, pasisekė išsisukti jūsų pinigais tiktai gudrybe ir gerai pažįstant aplinkybes ir žmones. Tada penki žmonės po 10 rub. — 50; lekajus 5 — tai 55. Užsikandęs ir jūsų kiekvienas neišeina laukan neužsirūkęs. Penketas cigarų po 5 rub.... taip, taip, mielieji — po 5 rub. Į kieno vežimą sėdai, su tuo ir susidėk! Kad užsirūkėme po mastinį cigarą, kad pasileidome šuoliais akmeninėmis gatvėmis į stotį, tai rodės, ten visi perkūnai su pragaru susigrūmė! Penketas dūminių juostų per pusę varsto nutįso paskui! Tada turime Jau 50 + 5 ir 25 — tai 80; vežėjui 5 ant alaus — tai ir 85. Buvo 69, tai ir

pasirodo, kad dar savo teko pridėti 16 rublių, neskaitant 10 rublių, užmokėtų už pasiskolinimą tinkamų rūbų. Neskaitau, kad nepasakytumėt: „Norėdamas būti ponu, turėk apytaisą savo.“ O kam gi aš juos turėsiu, jeigu man ne tik ne kasdien, bet ir ne kas mėnuo jie reikalingi, o šimtus rublių neša? Nepridėjus gi nekaip buvo grįžti be nieko vargdienių žmonių pinigų išleidus vien todėl, kad kokios poros dešimčių pritrūko. Kas kitas gal taip būtų ir padaręs, bet aš taip negaliu: man sąžinė neleido: bevelijau ant jūsų sąžinės atsidėti ir pasitikėti, jog mano minkštos širdies nesuviliosite. Juk namie būdamas būčiau bent kelioliką prašymų parašęs ir kiek tiek pasipelnęs, o tenai štai dar kiek prikišti reikėjo svetimai naudai, pačiam vargdieniui, kaip matote, esant.

— Ką jau ir bekalbėti! Skersai išilgai ėję nerastume kito tokio globėjo! — jausmingai garbino dėkingi sodiečiai „poną daktarą“, nubučiuodami vėl rankas. — Jei tiktai Dievas sveikus išlaikys, iki mirdami neužmiršime ir visa atlyginsime su priedu! — tikino karštai iš gilumos sujudintų širdžių.

— Bet delto vežikui arba lekajui po penkrublę davinėti, rodos, lyg būtų per riebu, — pasakė jaunasis Jarašiukas.

— Tai tu, broli, ir pasiliktumėi gudo mėnesį už vartų tenai keliavęs. Tenai lekajais ir vežėjais tarnauja tokie, kurie turi kitas po keletą dvarų. Dešimtinėmis arba auksiniais nepasirodysi. Rasit, ir mūsų ponas kur tokiu lekajumi prie karaliaus dvaro užsieniuose buvęs.

— Tai tu man! O čia būdami — tokie puikūs! — stebėjosi Rymeika.

— Bet kur gi jisai pinigų būtų padėjęs, kad būtų taip, kaip čia prie mūsiškių aukštenybių, už mažiausią mažmožį po penkrublę lupęs?

— Užsienių diduomenė šykštesnė, o vėl... prašvaisto, pralaidokauja. Nedovanai juk taip užgaišęs parkeliavo. O tokiose vietose, matėte, kaip brangiai visa atsieina.

— Tai ką čionai apie tas penkrubles tuščiai betauzyti, kad mums gardi ir pusrublinė! — nekantriai jau pertrauke vėl kalbas Laurinaitis, įnirtęs berakinėdamas raudonąją butelio galvikę, spėdamas betgi pasibaigsiant jau taip nebepakeliamai sunkinančios kalbos sausų butelių degtinės turint rankoje.

Dabar jau niekas nebebarė jo už pertraukimą Visi užjausdami nusikvatojo ir išsitraukė iš kišenių savuosius.

— Duok, mažilėli, duok! Aplaiestykime ponų letenos nuvargintus dirvonus. Tegu neša mums ir mūsų vaikams gausius vaisius mūsų bočių ir probočiu kruvinasis prakaitas!

— Tegyvuojie mūsų garbingasis daktaras ir advokatas! — staiga sušuko visu balsu Laurinaitis ir užsivertė pilną butelį dugnu aukštyn. Suūžė karčemos griuvėsiai nuo įvairiausių šūkavimų: paminėjimų ir pagarbinimų; buteliai tuštėjo po vienas kito; ištuštėjus visiems, pasirodė per maža taip gausiems pono daktaro rūpesnių vaisiams aplaistyti ir taip didžios laimės karščiui apgesyti. Sumetė vyrai Laurinaičiui į kepurę dar po porą grivinių: ponas daktaras, save pasirodydamas įsikarščiavęs trenkė ant stalo visą rublį:

— Ubagas rublis, ne tėvas! tegu eina į žmones!

— Tegyvuoja vargdienių globėjas! suriko vyrai ir, sugrobę iš visų šalių, ėmė svaidyti i palubį. Teprapuola vokiečiai ir mūsų ponai, jų lekajai!

Į tą trenksmą prasivėrė durys ir rintai įžengė į vidų Tamošius. Nususuko į kertę ir ilgai, kažin kodėl nepaprastai ilgai statė tenai lazda.

Aplamai imant, paskutiniu laiku kažin koks keistas jisai pasidarė: pažįstamų žmonių lenkėsi iš tolo buvo kažin koks nedrąsus. Ir visada nepakalbus, dabar pasidarė visiškai niūras.

— Sveiki, vyrukai! Skalsios rodos! — pratarė gana tyliai įėjęs.

— Sveikas! sveikas! — atsiliepė daktaras. — Kame gi buvai? Kodėl pasivėlinai, su kitais drauge neatėjęs? — triukšmingai tyrinėjo iš nuovargio ir nuo degtinės jau mėlynai paraudęs. — Atleisi jau, brolyti. Ir kunigas po du kartu to paties pamokslo nesako. Kitų dabar klausk!

— Laiko neturėjau! — trumpai pasiteisino Tamošius. — Man vieno arba kito žodžio tereikia: Gerai — blogai?

— Gerai gerai! — sušuko pirmiau atėjusieji kaimynai. — Žemė mūsų! Varysime striukuosius vokiečius iš mūsų žemės, kaip bandą! Draugėj su tokiais ponais, kaip mūsų, kaip kurs savo krašto nemyli, tiktai težino iš žmonių ir iš žemelės paskutinius syvus traukti ir įvairiems atsibaldoms besukišti! Jei mūsų Dievo duotu ponu ir tėvu skaitos, kaipo mums pasakoja; jei svetur mokytis, ne laidokauti, važinėjo, — tegu ir mus būtų pargrįžęs pamokęs, kaip geriau gyventi, kaip geriau ūkis vesti. Bet jisai, siurbėlė, lekajum, tur būt, kur buvo, ne mokslus padorius ėjo, ir tik žmones plėšt iš paskutinio kailio tepramoko. Ar tam tai mūsų tėvų tėvai čionai besidarbuodami sveikatą ir galvas padėjo, ir mes per visas gražiausių metų dienas kruviną prakaitą liejome, kad dabar sveikatą sudėvėjusius išmestų už tvoros, išgintų badu dvėsti į tyrus laukus?! Tegu grįšta pats tenai, kur jaunybę ir sveikatą pralaidokavo ir visa, kas mūsų, niekinti išmoko! Trempti po kojomis, griaut į purvyną visa, kas mūsų širdims brangu ir šventa! Kad būtų užsieniuose ko pats išmokęs, būtų ir mus ko gero pamokęs, ne svetimažemiais atmatomis užleidęs. Tegu sau važiuoja visi! Tegu negadina oro mūsų šalyje!

Ilgai dar panašus šūkavimai garsėjo senosios karčemos griuvėsiuose, o patsai ponas daktaras, karščiausiai jiems pritardamas, iš viso peties daužė kumsčia stalą, kol, jau gerai nebesuvaldydamas rankos, pataikė į stovinčią stiklinę ir susivarė sau stiklą į saują. Paplukęs kraujas tokiuose atsitikimuose paprastai malšinančią ir blaivinančią daro įtaką, taigi ir mūsų įsitarščiaavę ponų bei vokiečių teisėjai staiga aprimo, su pagalba pusgirtės šeimininkės Mortos apžiūrėjo ir apraišiojo gerokai sužeistą pono daktaro ranką ir jau tylomis išsiskirstė namo.

Begrįždami pasigedo Tamošiaus.

— Kur jisai pradingo?

— Traukiasi iš akių, lygu šuo viščiuką papiovęs, — tarė antras.

— Apsunkintos sąžinės nenuitildysi. Ne veltui žmonės kalba.

— Ir sublogęs: kaip per vartus išbraukytas atrodo. Gerai sakoma: per smarkiai nepulk, proto pasiklausk, nes visada nusidauši, — pridūrė penktasis.

Taipo stipriai įtikinti savo globėjo, spartūs ir linksmi kibo dabar Palieknės sodiečiai į darbą. Visi laukai sužvangėjo darbo įrankiais, pagarsėjo dainomis, šauksmais bei įvairiais balsais naminių gyvulių ir paukščių. Nuo girios tolydžio girdėjosi turuu! turuu! oru tekėjo piemenų trimitų graudus gausmas, o jiems įkandin tarė barškalų ir skambalėlių tėvi atbalsiai. Valandomis sumūkė karvė, tai avių pirmyn ištrūkusių būrelis perbėgo per genetį. Nuo namų garsėjo svirčių girgždesys: tai atsargiosios šeimininkės iš anksto gamino pargrįstantiems gyvuliams šalto vandens po dienos karščio atsivėsinti.

Priėjo vakaras. Iš pievų pasigirdo dainos grištančių piovejų bei grėbėjų: „Valio, mano dalgeli, valio! valio!“... skambėjo ore aukštu garsu, tai vėl kitas padykaudamas:

Šalti barščiai ne patrova,

Sena boba ne zobova...

ir paskui atskirais žodžiais persimėtymas ir tikras nuoširdus jaunybės juokas kvatojimas.

Kitur vėl suskamba merginų tėvi balsai, traukią sutartinai:

Labas rytas, berneli!

Piauni lankoj šienelį;

Ar nereiks grėbėjos

Ir rugeliams rišėjos?

Kažin kodel daina nutrūksta, bet įkandin pakilsta stiprus vyriškas balsas:

Reiks man grėbėjos

Ir rugeliams rišėjos!
Reiks man ir tokios,
Ką su manim pernaktos!

— O dygulio į kepenas ar nenori? — kyla vėl skardus merginos balsas. — Ko beužsimanė!

Tai vėl vyriškas balsas: — A-a! žiūrėk! mano nugara netrūko, o tavo grėbliagalvio ir nebėra! — ir — ka! ka! ka! — kvatojimas. — Rytą galėsi nagais šieną krapštyti!

— Nebekrapščiusi! Pataisysi patsai ir neprašytas!

— Kad tu nesulauktumei!

— Nepataisysi — bus kitas kas pataišas.

— Duok grėblį, varna!

— Te, meška!

— O tu! Aš tau parodysiu mešką!

— Nepavysi! nepavysi! — šaukia vėl uždusęs merginos balsas.

— Pavysiu! pavysiu! Drešk! — girdisi įkandin vyro balsas.

— Ai ai!!! — girdisi tėvas balsas, lyg tartum sugautos merginos, ir taip toliau, ir taip toliau.

Taip dėjosi tarp jaunųjų. Senių tarpe kažin kodėl sunkus ūpas vis dar neprasiblaivė. Ilgi perkentėtų sunkių vargų metai neleido jiems taip lengvai pasitikėti laime. Laukė savo globėjo pažadėtojo žodžio iš ministerio, o juo ilgiau laukė, juo daugiau ir daugiau kilo abejojimų.

Senis Jonušas, tartum, negirdėjo tų jaunos linksmybes atbalsių: vienmarškinis rėžė šieną savo apluoke; klojo pašliaukui sukrautus žiedus, kuriems jau nebebuvo lemta sulaukti linksmo rytmečio.

— Dieve, padėk! — netikėtai ištarė netoliese prikimęs vyriškas balsas.

— Ačiū, ačiū! — ramiai atsakė senis, lyg nenoromis, pažinęs Tamošiaus balsą.

— Tai nesiliauni dirbęs? — kalbino atėjusis dusliu balsu tolyn.

— O ką bedarysi? — atsakė Jonušas, itin dalgiu bemosuodamas: — sūnaus neturiu, pačiam tenka judinti seni kaulai. Kur gi patsai bekeliaujas? — paklausė nuo savęs, sustojęs pasipustyti dalgio.

— Grįštu iš dvaro, — trumpai atsakė atėjusis.

— Iš dvaro?! — pasistebėdamas atkartėjo klausimą Jonušas, ir labiau atsidėjęs pažvelgė į kalbantį.

Tiktai dabar pabojo didį, nepaprastą Tamošiaus susijudinimą: matomai, buvo pailsęs greitai bėgęs ir sunkiai alsavo.

— Pražuvę esame, pražuvę! — niūrai pratarė atsikvapstydamas Tamošius ir parodė ranka į dvarą. — Tenai jau visas būrys juodvarnių sulėkė: rytoj rytą užpuls mums mūsų lizdus parenti. Žinią turiu tikrą. Ne pas poną dvare buvau: buvau kalvėje ir ten girdėjau tikrai.

— O Jėzau!... Kas gi dabar bus su mumis?

— Reikia prie jo siekti žinios; rasi, nuo ministerio kas atėjo. Negalime juk dabar taip ir eiti šunų lodinti?!

— Tai eikime! bėkime! — pritarė sumanymui Jonušas. — Matysime, ką jis patars.

Užsimetė ant pečių sermėgą ir, pametęs dalgį vietoje, leidosi eiti.

— Žinoma, nėr ko laukti, — murmtelėjo Tamošius, žengdamas drauge. — Pakeliui pasakysime kaimynams. Tegu rengiasi: matoma, kad geruoju neatsiprašysim.

Ežėmis, pabaliais, paupiu spėriai žengė du vyru, ir neilgai trukus, atsistojo pas griuvėsių duris. Bet kaip juodu nustebo, pamačiusiu griuvėsių duris stipriai užstumtas, o ant pajuodusių jų lentų kažin kokią baltuojantį kreida papieštą parašą!

Kas tai būtų?

Susitarė, nubėgo į miestelį pasiieškoti kokio nors mokslininko, kad paskaitytų.

Besutinka gatvėje devynerių metų Leibos Maušiuką.

— Ar nepaskaitytumei mums to parašo?

— Niu! kodel ne! Tiktai man duosite už tai tris kapeiku.

— Gana jau gana! už keletą žodžių, dar kreida parašytų, tris kapeikas! Bus gana dviejų! Ogi mes visada iš tavo tėvo visa perkame ir pas jį geriame.

— Ni! tėvas tai tėvas. Aš ne tėvas, aš dah būsi tėvas.

— Kad nė neturiva daugiau su savimi, o tuo tarpu ir parašas nusitrints.

— Ni! kad nėra; nėh ko dahit. Dvi kapeiki ir tai pinigai. Eikim, ba sutems.

Nuėjo — aukštai, žydukas prietamsyje nesužiūri. Pagrobė Tamošius žyduką už pažastų ir pakėlė ligi parašo.

— Ai vai! — suspiegė žydukas, nes Tamošius sugniaužė jį, lygu gandraus žalčiuką sugavęs. — Ai vai! šonkauliai sulūžo; ai vai!... ai vai mier! — šaukė lygu spąstuose sugautas.

— Skaityk, rupūže, kad apsiėmei! Ar nematai, kad jau visai sutems tuojau? — sušuko iš savo pusės, kuo nepasiusdamas nekantrus Tamošius, ir užsimojo žyduku, tartum besismagindamas mest į sieną, kaip kačiuką.

— Žmogau, atsipeikėk ką darąs! — puolėsi gint Jonušas. — Duok man žyduką! Tavo rankomis kumelius kilnoti, ne vaikus! — padūko plūst kaimynas ant Tamošiaus. — Kas gi paskaitys? ... Eikše, Maušiukai, pas mane! Mudu paskaitysiva.

Paėmė žyduką gražiai ant rankų, paglostė; Tamošius uždegė degtuką, ir žydukas išplėtė akutes skaityti. Perskaitė tylomis ir atsitraukė.

— Ko neskaitai, varle! — užsipuolė vėl Tamošius:

— Ar aš čia tau visus degtukus sudeginsiu?!...

— Ai vai, tate! — suklykė vėl žydukas ir prisiglaudė, kaip putpeliukas, po Jonušo pažasčia.

— Kodel gi neskaitai garsiai? — ėmėsi gražiai klausti, glostydamas Jonušas.

— Ai vai! jisai jums plusta ir jokės; ponas Tamošas užpyks; ai vai! Leiskit mane pas tate!

— Na, tylėk, tylėk, Maušyti. Aš neduosiu Tamošiui, tiktai paskaityk garsiai!

Uždegė Tamošius nebežinia nė kelintą jau degtuką, nes drebančiomis iš nekantrumo rankomis daug sugadino, o Maušiukas, nuglostytas ir suramintas, skaitė:

„Kvailas duoda — gudrus ima. Ačiū jums, broleliai, labai žemai už malonius skatikėlius. O kai apie mieląją žemelę, tai dar kartą įtikinu, joguei, be jokio abejojimo, susilauksite kiekvienas suaugusis mažiausia trijų mastų." Ir parašas: „daktras ir advokatas D."

Prie paskutinių žodžių žydukas šleptelėjo netikėtai nukritęs ant žemės nuo Jonušo rankų ir, nebelaukdamas pasiaiškinant, kodel taip pasidarė, sprūdo parklupdamas namo pas „tate".

Pasilikusių du kaimynų veizdėjo valandėlę į vienas antrą, kaip staiga Tamošius, pasiutusiai surikęs į duris ir vienu savo kieto kumsčio smūgiu nutrenkęs jas nuo kabių, puolė į vidų.

— Grobus paleisiu! kaulus sutrupinsiu! — šnibždėjo dantimis grieždamas, daužydamos patamsyje po kampus, baigdamas braižyti paskutinius degtukus.

Bet viduje nebuvo nieko. Daktaras išeidamas duris patyčiomis užstūmęs, matyt, išsirėplino pro uždurelio sienos skylę. Tiktai šuo kažin koks, baisiai išsigandęs, spruko pro langą laukan, išsinešdamas drauge paskutinius stiklus.

— Nėra šėtono, nėra! Išsinešino, apgavo, apvogė!... Paskutinį skatiką pavogė!... Aaa, pragaro išpera! — dejavo širdingu skausmu ir didžiausiu įnirtimu, iš proto eidamas, Tamošius.

— Nėra šunies! Nėra velnio! — kartojo dusliu balsu, rankas laužydamas ir plaukus plėšdamas, išlįsdamas iš tamsumos, tarytumei dabar nelaimė visai jau nebe tame, kad juos taip karštai jų gerbiamas globėjas apgavo ir apvogė, tiktai tame, kad jo dabar namie nebėra ir

jokiu būdu nebegalima jam už tai kaulų sutriuškinti ir grobų paleisti.

Staiga panėrė rankas į kišenes ir surado dar keletą degtukų. Išsitraukė šiaudų struogą, suglamžė, suplaušojo ir ėmė brėžti degtuką.

Jonušas sugrobė už rankos.

— Tamošiau, nesiusk! Ar velnias tave apsėdo? Tegu Dievas teisia visus biaurybes! Tai ne mūsų dalykas!

— Šalin! — sušuko Tamošius ir trenkė kaimyną į pašonę taip, kad tas į sieną atsidadaužė.

Nulaužė degtuką, išsitraukė kitą. Jonušas vėl žengė artyn sulaikyti.

— Šalin! — suriko Tamošius, ir nebesijausdamas iš pasiutimo, buvo bešokąs prie kaimyno su peiliu.

Atsipeikėjo, susilaikė ir, atsitraukęs, pagriebė plytgalį:

— Šalin iš čia! — suriko vėl: — ar nematai, kad ir manyje dega?!

Matydamas, kad tik prie ko blogesnio dar gali priversti padūkusį Tamošių, Jonušas pasiskubino jau dabar pro duris ir, nerimdamas, pasileido bėgti. Vieko pritrūkęs, už kokio pusvarsčio apsistojo: tai ne iš nuilsimo, taip jam staiga akyse sužibo; tai tikrai gaisro pašvaistė jam taką nušvietė. Dar valandėlę liepsna atskirais liežuviais stogą laižė ir štai susiliejo į vieną dideli vingiuojantį ir ūžiantį pluoštą.

— Jau prasideda! Jau prasideda! — niūrai kartojo sau po nosimi senis, veizdėdamas i aiškiai, kaip ant delno, matomą ugnį. Liepsna dabar stačiu stulpu iškilo aukštyn, ir su baisia pajėga lupdama ir ardydama sausą stogą ir perdžiūvusias kiauras sienas, blaškė aukštyn ir į šalis tumulus didelių ir mažesnių kibirkščių, įtaisydama lyg tartum išgąstingą povo uodegą. Sustojo ir susimąstė.

— Rytoj, rasit, mūsų trobos taip atrodys. Rasit, paskutinę naktelę ir aš dar beturiu kur galvą prisiglausti.

Žiūrėjo žiūrėjo ir ėmė jam galuose rodytis, kad tai ant jo trobų taip liepsna šokinėja.

Nusibraukė pūslėtu delnu nuo kaktos šaltą prakaitą. Pasiutimas pagavo ir jį.

— Už ką? ... Kodel jis, niekam pikta nepadaręs, visas gyvenimo pajėgas kitų naudai atidavęs, dabar turi drebėti del paskutinių dienų likimo? Kodel?!... O kad taip po dvaro stogine paleidus raudonąjį gaidį pašokinėti, pasikapstyti? Ar nenubaidytų kartais juodvarnių ir nuo mūsų kiemelių?

Apsidairė: arti šalip nebuvo nieko, vien tamsios girios gelmės, vėjelio lengvai pučiamos, paslaptinai dūsavo šlamėjo. Ir įsikibo seniui į galvą mintis: padek dvarą, padek! Nieko geresnio nei teisingenio neišgalvosi! Štai girioje sakų, kiek nori!

Nuleido senis galvą, bet staiga pakėlė sugniaužtą kumstį.

— Nė gyva dūšia neišeis! Apvalysiu žemelę nuo tų kirminų vienu pamojimu!... Ar daug bereikia? čiakš! čiakšt! skiltuvu į titnagą, knatelis žybt, ir atlikta. — Ka-ka-ka! nusikvatojo proto nesusigriebdamas varguolis, net girioje atbalsis atsiliepė, tartumei tankmėje velnias atkartojo...

Surado žinomus medžius mėnesienoje ir ėmė braukyti apdžiūvusius sakus ir kimštis sau į kišenes. Taip besidarbuodamas, visai nebepanašus buvo į tą dievobaimingą darbo skruzdėlę, koku visų iki šiol buvo laikomas; laukiniame padėjime, ir jis išvirto laukinis: aplink medį besidarbuojančios rankos drebėjo iš didžio susijudinimo, o veide žėrėjo nenumaldomas įniršimas, nenulaikomas troškimas keršyti, kankinti, naikinti. Prisikimšęs sau kišenes sakų, beveik bėgte pasileido bėgti dvaro linkon, turėdamas širdį pilną neapykantos, ir kišenes — gyvasakių.

Pakeliui stovėjo Laurinaičio butas. Nemiegojo čia: pro mažučius senos apdribusios trobos langelius matyti buvo šviesa ir buvo girdėti visas mišinys balsų: pirmuoju nuolatai girdėjai žvangėjirną galandamų bei kalstomų geležų, paskui kartas nuo karto išsišokąs klyksmas juokuojančių vaikesų ir gana trukšmingos vyrų kalbos; visus bet smelkė trankus pačios Laurinaitienės balsas.

Jonušas sustojo ir ėmė klausyti, bet balsai liejosi į vieną trunkų bildesį ir negalėjo perprasti, ką jie reiškia. Įėjo į kiemą — durys atdaros; įėjo priemenėn.

Nepaprastu darbu buvo čia užsiėmę: laikas buvo šienauti, o čia ištisai atatiestus dalgius prie kotų kalinėjo; laikas buvo šienauti, arti, o čia spragilus raišiojo.

— Kad duosime, tai duosime, — kalbėjo tarp savęs vaikinai.

Visi išviena rengėsi čia į mirtinąją kovą vienodai pagamiai be jokių ginčų, vienodu įnirtimu. Bet visus pranešė įnirtimu pati Laurinaitienė. Tame padūkime, nebesuvaldydama aplink nudrikusių žilų šiurkščių plaukų, sukinėjosi viduje aslos, išvertus žėrinčias piktumu ir neapykanta akis ir klojo besirengiantiems vyrams su visomis smulkmenomis visus skaudžius ir biaurius atsitikimus iš baudžiovos laikų ir paskesnių vylių, apgavimų ir piktų darbų, darytų jiems dėl jų nežinios, silpnybės, tamsumo, o jos liepsnojantys žodžiai buvo tartum naujas užkuras jau ir taip degančioms klausytojų širdims.

Ši vakarą šitoj senoje, į kapus žengiančioje vergėje vienu kartu pabudo atmintis visų nežmoniškų skriaudų, baudžiovos galvijų buities ir pakilo beprotis, nenumaldomas troškimas atkeršyti visomis pajėgomis ne tik už tai, kas dabar už jų šimtmeti naudingą trūsą jiems atlyginti gaminama, bet ir už visa, ką siekia žiloji atmintis. Tie gana ilgi metai ramaus po baudžiovos gyvenimo, kaipo nuomotojų, šią valandą darė vien išpūdį biauraus apgavimo, nes jiems dabar dar sunkiau visa ko nebetekti, sveikatą ir stiprybę pragyvenus. Ir šitai dabar ta žiloji pasenusi, apdriskusi skurdė išlindo iš savo kampo, tartumei tikra šmėkla nelemtosios praeities, pasikartojančios šia valanda, tartumei biauri keršto deivė, arba gyvas judamas paminklas visų iškentėtų piktenybių. Nuplėšė nuo pečių suskylėjusius senus skarmalus ir rodė žiūrėtojams ne vieną mėlynuojančią rumbę, kaipo atminti ponų globos ir malonės praeityje. Per pajuodusią jos odą žymu buvo visi kaulai, bet dar aiškiau žymėjo tie baudžiovos paminklai, tartumei keletas ar keliolika valdovų senute nepasidalindami ženklinosi nuosavybes ežėmis, kaupiniais ir perkasais. Per kairi veidą iki ausies tęsėsi taip pat gilus perkasas, išraustas tam tikru bizūnu. Dabar senė, atsistojusi viduj aslos, apsakinėjo kiekvienos tų žymių kilmę, o iš josios karštos kalbos aiškėjo, jog ir praeityje jokiame priepuolyje nereikalavo žodžio skolintis; kiekvienas gi statesnis atsispyrimas žymėjosi nauja žyme ant jos pačios kailio. Toksai jau buvo būdas, nepakenčias nežmoniškumo. Ir dabartės: kėsodamos ir mojuodama sudžiūvusiomis ir pajuodusiomis rankomis, šaukė garsiau už kitus sausu, krykščiančiu balsu:

— Tegu atpranta galuose tie pragarimai žmones šunimis laikyti! Tegu susipranta daugiau valstiečių nebeužkabinti!

Besiklausant visų tų atminimų, keiksmų ir grūmojimų, tiesėsi aukštyn ir senio Jonušo stovykla; gniaužėsi kumsčios ir veidas mainėsi spalvomis.

Klausėsi ir tylėjo niekieno nepastebėtas. Staiga apimtas padūkimo išbėgo oran. Pamiškėje sustojo, pačiupinėjo kažin ką kišenėse ir, išsitraukęs titnagą, skiltuvą ir gabalėlį sausos, minkštos pinties, nežmoniškai nusikvatojo. Tas juokas, sausas, vidurnaktį miške vėrė širdį ir stingino kraują. Buvo tai juokas žvėrimi pavirtusio bepročio. Laurinaitienės sukildintos baudžiovos šmėklos visos, sulig dar likusia jo nuovoka, įsikūnijo dvaro esybėje, ir jisai dabar ėjo ramiausiai persiėmęs naikinti dvarą, lyg tartum tai būtų buvęs lizdas ne žmonių, bet kokių žvėrių arba kirmino. Beeidamas mišku, dar graibė sauja gyvasakius, įsižiūrėdamas mėnesienoje, ir gniaužė vis į kamuolį.

— Pakaks, — ištarė pagaliau ir leidosi taku sparčiau.

Priėjo Juozo trobą. Ir čia šviesos negesė.

— Kažin šitie ką veikia? — pasmalsavo sužinoti ir pasuko iš tako.

Šviesa viduj tai blėso, tai vėl kilo, ir arčiau priėjęs išgirdo balsus, kalbančius litaniją. Pagaliau, priėjęs prie lango, pamatė ant stalo degančią graudulinę.

— Ar būtų miręs? — nusistebėjo.

Įėjo į vidų ir visai kitoki čionai reginį pamatė, negu pas Laurinaitį: kada kitur vyrai gaminosi kokius tiktai kas išmanė ginklus, o moterys virino karštą vandenį bei gaminosi sau

ilgus nuodėgulus, — čionai ant baltai aptiesto stalelio stovėjo deganti graudulinė, įstatyta į išduobtą ropę; sujuodavęs nuo dūmų medinis kryželis, o aplink visi suklaupę skaitė litaniją: dvaro išgintas senis Riškus skaitė iš knygų užgaidą, o Juozai jam pritarė. Juozas, įsiveizdėjęs į graudulinės šviesą, klūpojo pasirėmęs ant lazdos ir sutardamu su žmona pritarė: Dieve, išklausk mus! Dieve, susimilk ant mūsų!

Ir čia Jonušas sustojo tarpduryje ir valandėlę žiūrėjo į šiuos... kitokius kaimynus. Bet čionai, užuot širdžiai kerštu užsidegus, sudrėko akys ir graudžios ašaros pabiro per jo veidus. Dar valandėlė, ir pasigirdo trečias balsas pritariančiųjų tarpe, drauge atsimušdamas į surūkusios trobelės lubas.

— Dieve, susimilk ant mūsų! — garsiau už kitus sušuko nors ašaromis prismaugtu balsu Jonušas. — Dieve, susimilk ant mūsų! — šaukė giliai perimtas kaimynų maldingumu, o graudžios ašaros be paliovos ritėjo per jo sausą veidą. Ir lengviau pasidarė jam ant širdies.

Gera buvo čionai: ramu ir tylu. Malda pabaigus, žodžio nepratardamas, pasisveikino su kaimynais.

— Mirtis eina, — rimtai pritarė pirmutinis Riškus, jau prašvitus aušrai. — Kažin ar besulauksime kitos aušrelės. Šit mes ir rengiamės ją priderančiai pasitikti. Rasit, rytoj šituo laiku jau Aukščiausiojo Teisėjo akyvaizdoje stovėdami maldausime geresnės ateities ir teisybės mūsų nuvargusiajai šalelei.

— O gal praeis pro šalį tas juodasis debesis, — įsikišo Jonušas, visiškai persiėmęs vietos ir apystovos ramumu; bet nei savęs nei kitų savo žodžiais nesuramino. Išeidamas atsibučiavo su kaimynais po kelis kartus, nes nebuvo jokio tikrumo, kad teks dar kada nors pasimatyti gyviems.

Išėjęs iš Juozų trobos, Jonušas nebėjo jau į dvarą. Priėjęs mišką, ištraukė iš kišenės gyvasakius ir metė į tankmę. — Tesiryžtie! Kam turiu dūšią apsinkinti. Gintis tai ginsiuos drauge su kitais.

Tai atlikęs, sustingo vietoje nuo išgąščio, nes beveik iš tos pačios vietos, kur numetė gyvasakius, pasigirdo sausas pasityčiojimo juokas, ir stovėjęsis po medžiu Tamošius paklausė:

— Ko svaidais tokiomis sunkenybėmis? ... Net žemė sudrebėjo! Ar vilką numušti taikiesi?

— Tai čia gyvasakių pasirinkęs turėjau, bet ėmė kišenėje tirpti ir mečiau. Ką gi patsai čionai beveiki?

— Geriau būtų jie tau kur kitur sutirpę, — sumurmėjo Tamošius, užuot atsakęs į klausimą, spėdamas, kad tai Juozams pavaišinti sakai buvo surinkti. — Kas gi tenai dedasi, kad žiburys negesytas? — paklausė, pirštu rodydamas į Juozų trobą. — Rasit, su biznaisiais vokiečiukais „ulevoja“.

— Menkesnė ten „ulionė“, negu pas mus, — atsakė atsidusėjęs Jonušas: — grabnyčią užsidegę, litanijas kalba, prie mirties ruošiasi trise su Riškum. Ar ten yra kam spirtis? Buvau užėjęs paveizdėti, žiburį pamatęs. Vargšas Juozas nuo primušimo dar ir proto tikro nebeatgauna, kas kartas kalbėdamas klejoja — skaudu ir žiūrėti.

— O ką senis Jarašius?

— Jarašius patsai vienas užsipirko Kretingoje mišias ir ramiai sėdi sau namie.

— Vargiai ką belaimės, — tarė Tamošius ne tai svajojančiu, ne tai pasityčiojančiu balsu. — Nepasiekėme mes kvaili žemukai karaliaus, nepasieksime ir dangaus; tenai dar aukščiau. Ir apsigryžo eit namo, išmetęs ir pats kažin ką sunkaus iš rankos. — Reikia eiti, — murmtelėjo užuot atsisveikinęs.

— Šis jau vėl ant Juozų, rodos, meškerę užleidžia, — murmėjo sau grįždamas Jonušas. — Nejaugi ir dabar neturėtų širdies?! Pasiuto žmogus: visa savyje slepia!... Rodosi, kiek atsileido užkietėjime, išgirdęs, kas tenai pas juos dedasi.

Beeidamas stačiai priėjo savo butą. Čionai išgirdo atbalsį linksmy jaunimo šūkavimų ir patsai palinksmėjo.

— Bepigu tokiems: juokauja sau lyg per vestuves, — tarė į susirinkusius, įeidamas į vidų.

— Tai ko čia verksime, tėtuli, — atsiliepė Stonslovas, jaunas vaikinai, buvusis dvare stalininku, dabar vokiečių „savuoju“ pakeistas. — Ašaromis tų „verpliukų“ neprigirdysime. Tegu žlabanojasi, kas mėgia, mes jau ne.

— Užkaičiau pilną katilą vandens: tegu ateina nors tuojau! užteks arbatos neprašytiems svečiams pavaišinti! — pasigyrė Marikė, vikri mergina, Jonušo duktė.

— Mužu su Stonslovu sutrupinsime visus dar už vartų! — šaukė ant jos brolis Mykolas: — galėsi tu ten paskui gaivinti savo šiltu vandenėliu dailiuosius ponaičius!

— Tikrai į jumis bežiūrint linksniau darosi ant širdies. Sėskimės gi prie stalo! Ar aš vienas valgysiu? — paragino senis vaikus, ir neužilga girdėti buvo troboje vien sriūbčiojimas, pūstymas bei barškinimas šaukštais, nes per visą pereitą dieną niekas nebuvo atsiminęs bent sykio pavalgyti.

Bet vos gerai įpusėjo putrą srėbti, kaip staiga pasigirdo nuo vieškelio sunkus jojančių raitelių dundėjimas ir žinoma kareivių dainuška... Iškrito šaukštai iš rankų. Jaunimas išpuolė pro duris, senis gi atsistojo už stalo, iškėlė rankas lyg tartum prisidengdamas nuo kirčio ir... pajėgų pritrūko bepaieiti iš vietos.

— Nejaugi su kazokais mėtys?!... šnibždėjo pats sau po nosia sustirusis senis; — tai jau jokios vilties nebėra!? ... Prapuolėme visiškai! Mielasis Dieve! — Už ką? — Kodel? ... Tėvynės labas reikalaujas! Kad juos pragaras prarytų su jų labais ir jų teisybe, tuos žmogžudžius.

— Ei, ko čionai per greitai aimanuoti! — sušuko tuo tarpu sugrištą jaunikaičiai: — gal dar ir atsiginsime nuo visų tų labų! Vos dešimtis kazlėkų atsibaldė, tai dar ne kariuomenė. Sėskiva, Stonslovai! Gailu putros. Jei gi ir tikrai turi mus apgalėti, tai reikia privalgyti ir rytojui. Iš pilvo, rasi, nebeišgros ir su kazokais.

— Gerai, brolau, sakai! — atsiliepė Stonslovas: — per dvi dieni nevalgė, rytoj nė plauko niekam nepalaužtume, ant ko parsiejus.

Ir srėbė sau jaunieji, linksmai juokaudami. Ir ko turėjo rūpinties? Duonos kąsnio visada gali netekti: ir ugnis gali sunaikinti, ir vagis pavogti, o kazoko kančius nelytėjo jų jaunų stiprių pečių, nei akamono nei kito kokio dvaro užvaizdos bizūnas nesivyniojo aplinkui kaklą ir ausis ir veidus. Nei patys to neatjautė, nei kitų savo kaimynų ir artimų neregėjo įrakinčių, tartum baisiausių laukinių žvėrių, mediniuose spąstuose, kepinamų ištisas dienas ant saulės, be duonos kąsnio, be lašo vandens. Vis tatai tik tėvų laikais būta. Jie nepažino, kas tai yra būti dieną ir naktį nieku neriboto pono valdžioje, kada karalius buvo per toli, o Dievas per aukštai žemukui artojui. Jiems todėl ir tas žemės sklypas ir sava trobelė ne taip jau mirtinai buvo brangi, kaip jų tėvams. Manė ir kitur sau duonos vis delto, užsidirbsią.

Kitaip į tą dalyką žiūrėjo senis. Pabėgo nuo jo noras valgyti. Atminė senis dar gerai visus tuos dalykus ir ką paprastai atneša tokios dainelės. Sėdėjo tyliai ir klausėsi kažin ko iš lauko kaskart atsigriždamas į langą.

— Ar pastebėjote ką iš vyresnybės tarp prajojusių? — paklausė pagaliau kreipdamas prie jaunujų.

— O kipšas juos tegali pažinti, kas vyresnis! Rodosi, visi buvo vienodi.

— Taigi matote: tatai tiktai pirmi žvalgai teatsibaldė; sulauksim netrukę ir daugiau.

Ir vėl nutilo senis, ir sunkiai atsidusęs, susiėmė galvą.

Neapsiriko: vos spėjo vaikinai padėti šaukštus, pasigirdo nors lėtesnis, bet kur kas skaitlingesnio raitelių būrio bildesys ir daina su žiauriu staugimu. Dar trumpą laiką garsėjo nakties tyloje kauksmas tų galvažudžių — tvarkytojų ir nuščiuvo dvaro trobesiuose. Nuščiuvo, bet neilgai trukus vėl pakilo gyvuliški šauksmai ir klaikus kvatojimas, ligi pat ryto darkydami nakties ramumą. Matyt, dvare nesigailėjo vaišių kviestiesiems ir pageidaujamesiems svečiams.

Ne ilga vasaros naktis: žaras nuo dangaus skliauto beveik ir nepranyksta. Netruko

prašvisti, ir saulutė pasirodė už miško.

Aptilo dvaro svečiai. Sodiečių butuose tartum visa buvo išmirę: nebesirodė pro čiukurus dūmai, svirtis nebesugirgždėjo, balsas žmogaus nebesigirdo, — vien gyvulių nematomų ilgesingas mūkiojimas girdėjosi nežinia iš kur.

Staiga tą visą ramybę pertraukė nemažiau liūdnas skambaliuko atbalsis nuo vieškelio miške ir neužilga pasirodė važiuotojai: siauroj aukštoje kalamaškoje sėdėjo du galionuotu ginkluotu valdininku; o paskui jų kalamašką vilkosi šlitiniuodamas Giniotis, priduosas už „vadovą“. Užpakaly Giniočio tyliai vinguriavo ilga eilė kazokų. Slinko tartum kokia kruvina šmėkla, tartum prie peliukės ėdri juoda katė, arba prie ramiai tupinčio paukštelio — žaltys... kurio akys buvo galionais ir sagomis šviečiančiu du valdininku, nasrai — arčiau kaimo pirmyn išsišokusis apsiputojęs, apkaitęs, pusgirtis Giniotis. Žmogus žvėris suuodė auką ir išsišoko pirmyn, kaip šuva, kelio rodyti.

Priėjo artimiausią nuo dvaro Juozo trobą. Giniotis pripuolęs spyrė koja į užsklėstas duris.

— Kas? — atsiliepė iš vidaus balsas paties Juozo, kažin kodėl šiąnakt budresnio už kitus.

— Svečiai! svečiai! — suriko iš lauko Giniotis. — Atėjome pasiviešėti! Ar dar neišmiegojote? — Šaukė tolydžio belsdamas kojomis duris.

Šliaukštelėjo skląstis, ir atdarose duryse pasirodė vienamarškinis Juozas. Išbalęs buvo beveik kaip ir jo drobiniai marškiniai. Be žymės kokio nors jausmo ir be žodžio veizdėjo į svečius. Žiūrėjo į užpuoliką, tartum norėdamas išvelgti jo suakmenėjusios širdies gelmę.

Giniotis, kaip galviją, išsišiepė ir nusikvatojo.

— Matai, kaimynėli, dvaro dykaduoniai anksčiau atsikelia, negu kaimiškiei! — Ka-ka-ka!

Valdininkams, matyt, buvo sunku pradėti toksai negarbingas darbas, nes išlengva artinosi prie Juozo buto kažin iš ko prieš kits kitą teisindamies ir tai šį tai tą peržiūrėdami ir taisydami prie savo apdaro, galop prisiartinęs vienas jų pratarė į Juozą.

— Tai ką gi, seni! nenorėjote išeit geruoju, dabar reiks...

— Neisiu ir dabar! — sopulingai sušuko Juozas.

— Tai sugriausime trobą, — perspėjo valdininkas.

— Griaukite! Pasiliksiu griuvėsiuose.

Valdininkas susiraukė ir paliepė kazokams kraustyti iš trobos daiktus.

Neilgai trukus, krūvelė menkų naminių baldų, keliolika porų padirbtų klumpių riogsojo išvilkti ant dirvono, o kazokas sugrobęs už vienos rankos vilko žemė iš užkrosnio Juozienę. Senelė nepasiduodama kabinosi langų, sienų ir staktų, šaukdama visų šventųjų ir kaimynų pagalbos, ir gailus jos verksmas skardžiu atbalsiu garsėjo po mišką. Veltui ramino ją prisiartinęs Riškus. Bet nuo šventųjų nesulaukė nieko, o kaimynai dar vis tebeabejojo, kad galėtų kas pikta kliūti nuo pono Juozui, ištraukusiam jį iš pat nasrų neabejojamos mirties.

— Kibina del akių. Pamatysite, patieks jiems tik bematant naują butą užuot seno.

— Apsimeta senė, o širdyje džiaugiasi, ragana! — šaukė Tamošius, vis dar nekęsdamas, kaip tatai dedas paprastai, savo aukos, kada kiti pradėjo garsiai gailėtis apalpusios, išvilktos ant dirvono Juozienės.

Giniotis ir neraginamas, pirmutinis pašoko plėsti stogą, ir netrukus pusę nuplėšė ir numėtė grynomis rankomis. Tiek atlikęs, taip pat su pamėgimu įkibo griauti kaminą: apsikabino abiem rankom, įtempė nugarą, kaip bulius, ir akis išspranginęs ėmė spirtis. Pakrutino sykį, pakrutino antrą; trečiu sykiu kaip vertė, tiktai sutratėjo gruzuliai... ir visas reginys pasislėpė debesyje dulkių. Tūlėje susirinkusių žiūrėtojų pasigirdo keiksmi ir suzvimbė ore keletas akmenų, iš kurių vienas gerokai trinktelėjo Giniočiui į ausį; bet tuojau puolėsi keletas ginkluotų raitų kazokų, ir kibintojai pasislėpė miško tankmėje ir katras pasiskubino prie savo lizdo, palikdami Juozus. Kazokai pripuolę sugriovė lubas.

Viduje, matoma, buvo ugnis, ar rasit Giniotis pakišo, nes tik lubas sugriovus, tuoj

pasirodė dūmai ir liepsna.

Juoženė, iki šiol neatsigaivinusi, staiga pakėlė galvą ir kolei Riškus susiprato sulaikyti, jau ji pripuolė prie degančios trobelės angos. Puolėsi Riškus paskui, bet kelią jam užstojo visiškai žvėriu dabar pavirtusis Giniotis. Pasilenkė senelis tuo karštumu akmenis, bet vienu akies mirksniu visos galvijiškos Giniočio pajėgos priblokštas sudribo ir liko vietoje nepasijudinęs.

Niekieno nesulaikoma ugnis užė niūrai ir tratėjo, aukštai išmėtydama degančių šiaudų ir kibirkščių gniužulus: dūmai gi slinko pažemiais, tartum gėdindamiesi iškilti platesnio pasaulio akyvaizdon, ir graužė akis nepaprastu savo kartumu.

Giniotis, suradęs Juozo kirvi, talžė sodelyje Juozo taip mylimus medelius.

Vienas beliko stovįs, kada pašaukė jį vadovauti toliau. Šmaukštelėjo praeidamas kirviu išilgai, tartum norėdamas parodyti, kad jis visai ne iš mandagumo tai padaręs; taigi pasišalindamas nors pluoštą žievės su medžiu išplėšė, idant nepasiliktų be jo rankos žymės ir... dovanujo gyvybę. Dar pro bites praeidamas, koja nudaužė nuo pamato dvejetą aulių, o sukiršintos bitės supuolė kirsti arčiau buvusius kazokus ir su arkliais, už ką ir pačiam teko keletas nagaikų.

Iš eilės užklupo Laurinaičio butą.

Čionai kur kas sunkiau davėsi užpuolikams pergalėti: vos jau pirmuoju didžiavyriu save pasijutęs, Giniotis jau dabar vienu — kojos ir kumsčios drauge — smūgiu išgriovė užsklęstas ir čionai duris, kaip staiga suriko nežmonišku balsu ir atšoko per visą priešakį nuplikintas verdančiu vandeniu; vos praplėtęs vienintelę likusią sveiką akį, išžiūrėjęs duris, didžiausiu įnirtimu puolėsi kuo nuožmiausiai atkeršyti už tokį nužeminimą, kaip ir vėl: smogė Stonslovas didele plyta per platų pilvą, o Laurinaitukė geroka kažerga niuktelėjo per kaušą ir sudribdė ant slenksčio angoje.

Tuo metu pripuolė kazokai. Bet ir šiems neapsiėjo be aukų: apsiautus porai dešimčių ginkluotų vyrų mažą trobelę ir pareikalavus pasiduoti, nes būsią blogai, drąsiai leidosi pora į vidų ir iš paties įpročio ėmė kirst nagaikomis. Ir jaunimas jau buvo besprunkas pro duris. Nelaimė, kazokas, jau bėgančius pro duris beplaušodamas, iškirto Laurinaitukei akį. Ir sukniubusią ėmė talžyti per nugarą, nepamatęs ar neveizdėdamas, ką jau padaręs. Pamačiusi tai motina, šoko, kaip katė su nagais, ir dantimis, proto visiškai netekusi, ėmė taip padūkusiai jį draskyti ir kandžioti, kad tas, neįstengdamas atsiginti, pradėjo alpti. Pamatęs tatai antrasis, pamatęs jau nebežinantį kur dėtis Laurinaitį, puolėsi ginti ir ėmė pauškinti senę stačiai per galvą. Bet boba tame pasiutime pasirodė nei esanti pergalima, nei nužudoma, tartum pavirtusi kūnu į medį, o dvasia — į tikrą raganą: nagais dabar įsikibo, lyg tartum katinas, smaugdama kiški, į kazoko kaklą, o tris belikusius nepaprastai ilgus dantis giliai suknaždino į kazoko ranką, taip kad tasai tiktai viena ranka beišgalėjo talžyti jai kaušą ir vieną petį ir plėšti plaukus. Bet ir dviem nepasidavė nei gerai įdžiūvęs bobos kaušo ir peties kaulas, nei per daug nesusikratė įvytę smegenys: spyrėsi rankomis smaugdama; kandžiojo ranką kaukdama ir spiegdama, nebegalėdama pati ištraukt ilgų nepaprastai, kaip pasirodė, šakningų ir tvirtų dantų, suknaždintų kramzlėtoje rankos kietmėje. Baisi, bauri ir juokinga regykla. Du kazoku nė plauko neįstengė senei išplėšti, nes visutėli buvo susivėlę į vieną didelį kaltūną.

Tuo tarpu bebėgą vaikinai, išgirdę nepaprastą moterų klyksmą, atsigrižo, ir Laurinaitukas, pamatęs antrąjį kazoką nežmoniškai atagaliu nagaikos kotu kulpijant motiną per galvą, leido plyta, ir pataikęs į smilkinį, pardaužė ant vietos. Pamatę ištisą gulinčią, apalpusią Marikę, nebenumanydami, ką su ja ir su motina daryti, sprūdo pro duris laukan, ir, gavę vos po porą lengvų nagaikų, atsidūrė miške.

Nebesulaukdami draugų išeinant ir nieko nebegirdėdami iš vidaus, kazokai puolėsi visu būriu gelbėti. Ir didis buvo laikas, nes ir antrasis jau tik kvėpavo sustingusiuose naguose tik tik gyvos ir pačios Laurinaitienės. Laurinaitis gi, iš išgąščio baisiai akis išvertęs ir rankas aukščiau galvos iškėlęs, karštai meldė pagalbos ginkluotąjį ant sienos kabanti šventąjį Jurgį. Marikė dar tebegulėjo apalpusi.

Net kazokai valandėlę žiūrėjo nustebę į tą keistą paveikslą, kol susiprato, nuo ko pradėti; kol suprato, kad ir tikrai antras jų draugas bobos baigiamas dvasinti. Per didį vargą tegavo išrakinti iš tikrai sustirusios jau bobos nagų ir išnešę laukan atgaivinti savo nelaimingąjį draugą. Išvilko ir bobą su Mare ir pametė netoliese, manydami, kad jau abi nebegyvi.

Sunkiausios nelaimės susilaukė patsai Laurinaitis: nuo šventojo pagalbos nesulaukė ir kazokai, išsivilkę ant mėšlyno, taip jį supliunijo, kad vos vakaro sulaukęs tenai pat ir dvasią paleido.

Išgriovę visa ir galutinai išdaužę, įniršę skrido malšintojai ir tvarkytojai prie kitų. Bet niekas iš žmonių jau daugiau rankos nebepakėlė tą dien prieš užpuolikus, tiktai iš tarpo nesuskubusiųjų išsinešinti, begraibant šiokius tokius mazgelius kelionei, vienur voliojosi dvejetas mažučiu vaikų, užtryptų arkliais drauge su motina; kitur vėl slinko prie upelio rankomis ir viena sveika koja pasispirdamas paauglys vaikinai; pamiškėje merdėjo koks vyriškis, nespėjęs pasislėpti miške nuo kazokų paglamonėjimo; ten vėl netoliese degėsių gulėjo skruzdine išmestas ir užmirštas paraližuotas senis. Ant tako dvaro linkon matyti buvo atsimušdamas nuo pilkos žemės ugnies pašvaistėje, dailus šilkinis kantaplis, užsienių darbo: tai patsai ponas pametė besprukdamas priešakyje kazokų plakamų žmonių, skridusių į visas šalis. Dar nematyto reginio buvo išėjęs pasižiūrėti, kaip „viršžmogis“ — turistai ir savoje sėdyboje. Pagaliau nieko vietoje nebeliko, tiktai nuo dvaro nakties tyliu oru bildėjo atgarsis šūkavimo ir kaukimo duosniai vaišinamų „karžygių pergalėtojų“, o aplink degėsius sukosi pora drąsesnių ir gudresnių, landydami ko nors sau pasigauti.

Juozas, paskutinėmis dienomis tartum prasiblaivęs, ir vėl sustingo lyg gailėstingame nejautrumo, tartum likimas susimilęs paliko gyvesnėje atmintyje vien šviesiuosius laikus ir vien šešėli atjautimo to, kas dėjos dabar. Nors taip buvo pasižadėjęs, nesipriešino vedamas laukan iš griauamos trobos: sustojo po vienatiniu likusiu medeliu ir sustiro vietoje, pasirėmęs lazdos, tartum pavirtęs bedvase stovykla, ar nepaprasto snaudulio apimtas, ar ką galvodamas — žiūrėjo į degančią trobelę. Išgirdo skardų, gaudų verksmą žmonos, kazoko velkamos laukan iš trobelės, ir sudrebėjo. Bet neskubėjo į pagalbą:

— Nesipriešink, mama! Eik gulti! nesipriešink! — pratarė tyliai, lyg patsai sau tiktai.

Kada paskui pakilusi iš apalpimo pripuolė prie angos jau degančios trobos, vėl pratarė tyliai:

— Eik gult, mamele, eik! Einu ir aš tuojau, tiktai nueis šitie vaikinai, ką ten išdykauja! — Ir parodė pirštu į kazokus, genančius į mišką žmones, tartumei tai būtų buvęs nekalčiausias žaislas.

Atėjo pavakarė; papūtė vėsesnis vėjelis, ir Juozas kiek atsipeikėjo iš savo sustyrimo; priėjo prie tebegaruojančių trobelės griuvėsių ir ėmė šaukti:

— Mama! mana! atidaryk, einu ir aš! Kur gi tu, mama! Ir mudu su Joneliu pailsova; atidaryk, — šaukė mieguistu, lyg sapnuojančiu balsu.

Paskui ėmė krapštyti lazda griuvėsius ir surado prie krosnies prisiplakusią, lyg tartum užsilipt nepaspėjusią senelę. Paėmė ant rankų, prisėdo ant priekrosnio ir ėmė liūliuoti:

— Liūlia mamytė, — liūlia mažytė! Ana Jonelis taip gražiai miega žalioje lovelėje tarp medelių! Eisiva — tuoj eisiva ir mudu. Liūlia, mamaite, liūlia! — liūliavo pamišusis senukas, liūdnai linguodamas ir priniūniuodamas nakties tylumoje.

Taip tai praėjo toji baisi diena „naikinimo ir žudymo del tėvynės naudos.“

Saulutei patekėjus, supuolė būrys špokų savo lizdų ieškoti ir stebėjosi, kodėl taip žemai šiandien medžių šakos. Paskui, suradę išmėtytus žemėje įkilus, tartum dabar tiktai supratę visą savo nelaimę, pradėjo garsiai čirkšti, šokinėdami aplink. Vienas užšoko ant kukurū dar kniūpsčiomis tebegulinčio sustingusio Riškaus ir čirškėjo kraipydamas galvike, tartum pasistebėdamas, iš kur tai atsirado toksai nepaprastas kelmas, ar akmuo? Sustingo senelio veide ir tasai nematytasis jame rūstumas, su kuriuo pasikėsino ant išgamos Giniočio. Ir akmuo pasiliko sugniaužtas sustingusioje saujoje. Vien malonus likimas apsaugojo visa

prastojusį ir nieku nesutepusi savo gyvenimo senelį; apsaugojo ir paskutinia valanda nuo rankų sutepimo brolių žudybe.

Išsistaugę su bildesiu ir kaukimu, kaip ir atėjusi, juodoji gauja. Paskui juos išsinešino ir ponas. Aprimo aplinkinė. Pradėjo spiestis aplinkui griuvėsius išganioti žmonės ir rinktis kiek likučių, kas liko, nors tai dieniai. Šie žmonės atėmė iš Juozo pusiau sudegusią sustingusią senelę ir palaidojo šalip Jonelio, „maištininkų“ kapuose. Ne lovoje, ne pataluose mirusi — negavo vietos kapuose. Buvo „maištininkė, pergalėta kareivių pagalba.“

Ten pat palaidojo ir Riškų ir Laurinaičius. Laurinaitienė išveždėjo baisi su supiaustytais ir sudraskytais žandais ir sutrupintomis rankomis, nes kazokai kitaip negalėjo išvaduoti savo draugo. Neikė ją sunkus likimas, neikė, kol išsėmė pilnai kūno ir dvasios pajėgas, kol pavertė tikru žvėriu ir suteikė žvėries mirti.

Atėjo antroji naktis, ir vėl visa aplinkinė nušvito gaisro pašvaiste: tai degė staiga iš trijų šalių užsiėmęs dvaras. Degė, pleškėjo taip pat niekieno neginamas, negesomas, kaip vakar menki kaimiečių buteliai, tartumei visoje apylinkėje visi žmonės būtų staiga išmirę. Vieni vokiečiai aplink bestripinėjo ir išbalęs pargrįžusis ponas, kurs nuolatai davinėjo paliepinimus, kurių nebuvo kam pildyti. Taip trejetą dienų garavo, rūko ant aukšto kalno senasis dvaras, kol puiki senovės ponų sėdyba pavirto galutinai pelenais.

Dvarui galutinai išgriuvus, pasigedo dvare vieno saviškių — pono Švarco. Kaip tik nuo tos pačios dienos niekas niekur nebematė ir Tamošiaus. Tik porai savaitių sukakus, surado abu užgriuvusiame rūsyje. Sunku buvo bepažinti. Tamošius savo gyslotomis rankomis turėjo apkabinęs, kaip replėmis, vokiečio kaklą ir jau beveik visai buvo nusukęs nuo pečių.

Abudu lavonu taip baisiai išveždėjo, kad jų iš tenai nė nejudino; toje pat vietoje ir užvertė, kad niekas nematytų.

.....

Keletas metų jau praslinko nuo tų liūdnujų nusidavimų. Pono troškimas pilnai išsipildė: šit, kiek tik akis gali apimti, tęsiasi suvienyta jo žemė, — suvienyta „tėvynės labo“ vardu, kad žemės našumas padidėtų. Ar matosi gi kame nors bent pėdsakas anų gėrybių? Ar tai likimo pajuoka? Kur kitą kart matei puikias dirvas, siūbuojančias, kaip jūrėmis rugiais, kviečiais, dabar tie laukai marguoja, geltonuoja ir ruduoja šunramulėmis ir rūkštyniais įžėlę! Kur kitą kart aplink ramias trobeles rūtelės linksmi žėlė ir kvėpėjo, o žemus langelius aukštastiebiai radastai žieduotomis viršūnėmis maloniai dailino, skaisčių grakščių mergaičių ir lakštingalų giesmutės dainos ausį ir širdį linksmo, — dabar ruduoja suskurdusių avių menkutis želmenėlis, riogso apvytus ir taip pat parodus kriaušė, baisyos kirmėlių daugybės apsėsta! Praslinko metų ir keliolika, ir vis ne į prokylį kas nors kilsta, tik visa į nuopuolį dar didesnę besmunka, tartum nekaltas kraujas čia žmogžudžių pralietas visa ką išdegina; tartumei iš ne tam tikroje vietoje palaidotų žmogaus kūnų kirminai spiečiasi ir visa naikina jų pražudytojams ant nieku nenumaldomo keršto. Ir vis tatau pagamino klaukus pono susvajojimas, kursai nesubrendusiais savo sumanymais visa išgriovė, sulygino su žeme ir nieko neįstengė duoti atolygon.

Ir spraudžiasi iš akių karti, deginanti ašara praeinančiam keleiviui, kursai matė ir atamena, kas buvo prieš porą dešimčių metų: turėjo duonos ir ramią pastogę geri darbštūs žmonės, ir dvaro ponija turėjo; neteko vieni, — pritrūko ir antriems.

Ponas, susgribę nepasiduoti, ėmėsi sunaikintus rūmus statydinti iš nauja; bet ir čia pajėgų nepriteko: privarė sienas iki langų, ir reikėjo liautis. Parodyti žmonėms nenuilstančiai savo galybei, apsigyveno nors viename išbaigtame kambarėlyje ir... vašku kūreno krosnį iki galutinai iš proto išėjo.

Liko dabar vien baurūs griuvėsiai ir baigi vietovė pasidarė: po dvaro griuvėsius kas nakt lupasi, vokiškai ir lietuviškai besikoliodamu, Tamošius su Švarcu, tai vėl šventomis dienomis apie dvyliką ateidavo pas piemenis paauglys vokietukas, kalbindamas pasiristi; tai švilpavo po mišką, tai tabaku vaišino praeinančius pro dvaro griuvėsius. Kitam duodavo ir

visą tabakinę atminčiai, bet kas parsivežė ar parsinešė namo, rado sutrintą karvės mėšlą, supiltą posnagoje. Po kaimo liekanas senė Laurinaitienė jodo kazoką, raudona kojine pašižabojusi, arba užsilipusi ant vienatinės belikusios sausos kriaušės, vaisiais vaišina praeivius, pasigirdama, kad dar jai esą per daug, neapgalinti.

O kas gi atsitiko su žmonėmis? Stipresni vienur kitur tarnauti parsisamdė, taip po miestus, po dirbtuves iškriko; į užjūrį šiaip taip išsidangino; retesnis, kas laimėjo surasti gailiaširdžių labdarių. Grakšti, narsi Marė Laurinaitukė, likusi be vienos akies ir biauriai sukrypusiu perkirstu veidu, nesusilaukusi vedėjo, po žydus miestelyje „žlugtužį skalbia“; taip pat rauplėtoji Tamošiaus duktė.

Nė nieku neprasikaltusio ir už kitus turtingesnio senio Jarašiaus likimas nepagailėjo: — ne tiek saulės, kiek pro langą besimato, — nutarė ir išsinešino su baldais nelaukdamas tvarkytojų, ir likučius sukuopęs, įsitaisė su dukterimi Rygoje sankrovą ir gana pelningai ėmė verstis. Bet ir čia — reikia nelaimės! Sukti miesto ponaičiai palaidūnai nepaprastai skaisčia, dailią bet miesto gudrybių dar nepažinusią dukrą paviliojo. Ir nuėjo, kaip lelijos žiedas maloni, Anelė visiems laidokams ir sausaširdžiams ant patyčių ir apjuokos; senis vienu vienas belikęs netrukus taip pat išėjo į žmones vien lazda rankoje.

Juozas, jau proto nebeatgaudamas ir vis ramiai sau beklejodamas, tai šį, tai tą iš tolesnės praeities atsimindamas, ėjo, kur akys vedė, gerų žmonių maitinamas. Tiktai į mišką užklydęs prapuldamo keletai dienų ir ūbaudavo šaukdamas žmoną, tai vienturti Jonelį, arba suradęs kokį besisvoidantį pagalį glausdavo prie sudžiūvusios krūtinės ir linguodavo linguodavo, kol galutinai pailsęs patsai užmigdavo. Arba vėl, apsikabinęs kokį pagali, nešėsi į griuvėsius savo trobelės ir niurnėjo eidamas: .

— Eiva, mamele! eiva, mažulėle! Antai Jonelis guli žalioje lovelėj tarp medelių. Neverk, Joneli! neverk, mažilėli! ateinava ir mudu su mamaite!

Tai vėl kitąkart, lyg atsimindamas paskutines iš geresniųjų dienų, bešlitiniuodamas po buvusio savo kiemelio griuvėsius arba po maištininkų kapus, kartodavo liūdnu nupuolusiu balsu:

— Buvo laimužė, buvo, ir pražuvo, kaip sapnas!

Tai vėl prie maištininkų kryžiaus atsiklaupęs mušdavosi į krūtinę, šaukdamas:

— Pabusk, Dieve, pabusk!

Bet aplinkui pritarė jam tiktai sena giria, taip pat beverkianti, netekusi visų beveik žymesnių tvirtesnių narių, visų tų samantų ir skarotų senių, kurie vieni beatminė ir žinojo garbingą žiląją praeitį ir, rintai šlamėdami, apsakinėjo mažesniesiems garbingą šios šalies senovės gyvenimą.